

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV FILOSOFICKÉ FAKULTY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PROCES AUGUSTIN MACHALKA A SPOL.

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd Ph.D.

Autor práce: Bc. Jiří Cvrček

Studijní obor: Aj-D

Ročník: II.

České Budějovice 2016

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 19. 4. 2016

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce panu PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi Ph.D. za trpělivost a cenné rady. Poděkovat musím také novoříšským premonstrátům, jmenovitě panu opatovi Marianu Rudolfovi Kosíkovi O. Praem. a Siardu Kamilu Novotnému O. Praem., kteří mi umožnili vstup do archivu kláštera a podělili se se mnou o své vzpomínky na zesnulého opata Augustina Machalku. K. Novotný mi rovněž umožnil čerpat poznatky ze své diplomové práce. Mé velké díky patří také příbuzným opata A. Machalky, pánům Jaroslavu Dvořáčkovi, Antonínu Havranovi a Ludvíku Kuchařovi za to, že byli ochotni poskytnout mi své vzpomínky na svého příbuzného. Ze stejného důvodu musím poděkovat i řeholním sestrám Cherubíně a Jitce ze Svatého Kopečku. Bez jejich svědectví by tato práce nemohla vzniknout. Při hledání pramenů k procesu Machalka a spol. mi byla velmi nápomocna paní PhDr. Alena Šimánková z Národního archivu v Praze a ze stejného důvodu nesmím zapomenout i na paní Mgr. Xenii Penížkovou z Archivu bezpečnostních složek v Praze a paní ThDr. Petru Gabrielovou Th.D. z téhož archivu. Pro zaplnění některých bílých míst ve studiu A. Machalky mi pomohla paní Mgr. Magdalena Čoupková ze Státního okresního archivu v Uherském Hradišti. Rád bych také poděkoval svým rodičům, že mě při psaní této práce podporovali a pomohli mi při shánění materiálů pro mou práci.

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá politickým procesem Machalka a spol., který se konal ve dnech 31. března až 5. dubna 1950. Cílem této práce je tento proces popsat z pohledu novoříšského opata Augustina Antonína Machalky, který byl jedním z deseti řeholníků, odsouzených v celém procesu. Tato práce je vůbec první, která se podrobněji zabývá rolí opata A. Machalky v celém procesu a snaží se odpovědět na otázku, proč byl do čela skupiny postaven právě novoříšský opat. Autoři zabývající se tímto procesem dosud soustředili svoji pozornost buď na obecná fakta o procesu, nebo se věnují jiným řeholníkům, kteří byli v tomto procesu souzeni.

Hlavní část předložené diplomové práce vznikla na základě odborné literatury a pramenů uložených v následujících archivech: Národní archiv Praha, Archiv bezpečnostních složek Praha a Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši. Nedílnou část práce tvoří také vzpomínky příbuzných a blízkých přátel A. Machalky. Práce sestává z deseti kapitol, přičemž klíčové jsou kapitoly pět až devět, které pojednávají o tom, jak se A. Machalka dostal do povědomí komunistů, jakým způsobem byl připravován samotný proces, jak proběhlo zatčení a příprava novoříšského opata na proces. Dále se v této části práce pojednává o tom, jak probíhal samotný proces, jak se v jeho průběhu choval právě A. Machalka a z čeho byl obviňován. Jedna kapitola je věnována tomu, jak na celý proces reagovala veřejnost a tisk. První a poslední kapitola rekapituluje život novoříšského opata před procesem a po procesu. Kapitoly dva až čtyři poskytují informace o proticírkevní politice komunistických režimů, jak probíhala diplomatická jednání mezi Vatikánem a SSSR a jakým způsobem fungoval mechanismus politických procesů.

ABSTRACT

The main topic of this diploma thesis is the political trial called Machalka a spol., which took place between 31st of March and 5th of April 1950. The goal of this thesis is to describe this trial from the view of Augustin Antonín Machalka the abbot of monastery in Nová Říše, who was one of the ten friars sentenced in this trial. This thesis is actually the first of its kind, because it focuses on answering the question, why it was the abbot in Nová Říše A. Machalka, who was made the head of the friar conspiracy group. So far authors, who has written about this political trial concentrated their attention either on common facts or other friars, who were sentenced in this political trial.

The main part of this diploma thesis is based on studying specialized literature and archival sources stored in the following archives: National Archives in Praha, Archives of security services in Praha and Archives of Premonstratensien Monastery in Nová Říše. The undividable part of this thesis consists of remembrances of family members and friends of abbot A. Machalka. The thesis consists of ten chapters. The key chapters are from chapter five to nine, which deals with how the communist security services got to know A. Machalka, how the trial itself was prepared, how was the abbot in Nová Říše arrested and how his preparations for the trial were made. The thesis continues with the trial's progression and how A. Machalka behaved during the trial and what were the main accusations. One chapter deals with press and public reaction on the trial. The first and the last chapter of this thesis briefly summons the life of abbot in Nová Říše before and after the trial. Chapters from two to four provides with information about anti-church policy in communist states, how diplomatic negotiations between Vatican and the USSR went and how the system of political trials worked.

OBSAH

1. Výběr pramenů a literatury.....	4
2. Proces Augustin Machalka a spol.....	9
2.1 Život Augustina Machalky (1906-1996) do konce druhé světové války.....	9
2.2 Vztahy mezi Vatikánem a SSSR od založení SSSR do 50. let 20. století.....	14
2.3 Politické procesy, jejich účel a periodizace.....	23
2.4 Proticírkevní politika KSČ po druhé světové válce.....	32
2.5 Zvolení Augustina Machalky za novoříšského opata a jeho činnost před zatčením StB.....	41
2.6 Konstruování procesu proti řeholním řádům a číhošťský zázrak.....	52
2.7 Zatčení Augustina Machalky, jeho výslech a příprava procesu.....	67
2.8 Proces Augustin Machalka a spol.....	77
2.9 Reflexe procesu Machalka a spol. u veřejnosti a v tisku.....	90
2.10 Věznění v Leopoldově a život po propuštění.....	99
3. Závěr.....	103
Seznam pramenů.....	108
Seznam použité literatury.....	110
Seznam příloh.....	112

1. Výběr pramenů a literatury

Budou tomu již téměř tři roky, kdy jsem se poprvé začal zabývat osobou novoříšského opata Augustina Antonína Machalky (1906-1996). Ve své bakalářské práci jsem se pokusil vylíčit jeho život od narození do úmrtí tak, aby byly jednotlivé kapitoly jeho života pokud možno rovnovážně zastoupeny. Snažil jsem se postihnout léta jeho dětství, dospívání, studia, přijetí do řádu, věznění v nacistických koncentračních táborech, zvolení opatem, odsouzení v monstrprocesu proti řeholním řádům, věznění komunistickým režimem, internaci, vrácení kláštera po roce 1989 i jeho úmrtí. Osobě novoříšského opata A. Machalky jsem se rozhodl věnovat i v této diplomové práci, kde jsem se zaměřil nikoli na životopis, ale především na samotný monstrproces Machalka a spol., v němž byl opat odsouzen k 25 letům těžkého žaláře. Pokusil jsem se zde nastínit, proč byl do tohoto vůbec prvního monstrprocesu proti katolickým duchovním novoříšský opat zařazen, jakou roli mu při domnělém rozvracování státu přiřkla komunisty ovládaná státní prokuratura, jak fungoval mechanismus politických procesů, proč byl opat obviňován ze sestrojení číhošťského zázraku, ačkoliv v této obci nikdy nebyl a hlavního protagonistu tamních událostí neznal. V práci jsem se také rozhodl vylíčit, jak přistupovala komunistická moc ke katolické církvi a náboženství jako celku. Jednu kapitolu jsem se rozhodl věnovat samotné propagaci procesu v médiích a také tomu, jak na proces reagovalo obyvatelstvo. Život A. Machalky od narození do roku 1945, léta jeho věznění v Leopoldově a život poté tvoří spíše okrajovou část práce, která ale zasazuje události do patřičného kontextu. Hlavní část práce představuje samotný proces Machalka a spol. a role novoříšského opata A. Machalky v něm.

Asi poměrně nejzdařilejší práce o samotném procesu Machalka a spol. pochází z pera slovenského řeckokatolického kněze Daniela Atanáze Mandzáka,¹ který se věnoval tomuto prvnímu monstrprocesu proti kněžím katolické církve z pohledu jeho slovenského účastníka Jána Ivana Mastiliaka. Tato Mandzákova práce se pro mě stala jakýmsi vzorem, jak tuto práci napsat. Výše zmiňovaný autor stál také za vznikem rozsáhlé edice dokumentů k procesu Machalka a spol.², jež poskytuje poměrně ucelený přehled pramenů k tomuto procesu, neboť většina archiválií z této doby byla rozdělena mezi několik archivů. Osobní spis novoříšského opata³ a jeho soudní spis⁴ je uložen v Národním archivu v Praze, ale část jeho výslechových

---

¹ MANDZÁK, Daniel Atanáz: „Agent a špion Vatikánu“ – redemptorista Ján Ivan Mastiliak – slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol., Bratislava 2008.

² TÝŽ (ed.): *Dokumenty k procesu s Augustinom Machalkom*, Bratislava 2009.

³ Národní archiv Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*.

⁴ Národní archiv Praha, fond Státní soud Praha, *Or I/VII 31/50*.

protokolů se nachází v Archivu bezpečnostních složek v Praze ve složce *V 2844 MV*.⁵ Tato složka rovněž obsahuje výpovědi bývalých vyšetřovatelů, kteří se podíleli na vyšetřování A. Machalky a dalších osob souzených v procesu. Součástí této složky jsou také telegramy a dopisy od veřejnosti. V témže archivu je pod označením *V 2172 OV*⁶ uložena složka Libuše Adlerové, kvůli jejímž údajným promluvám byl novoříšský opat vyšetřován. Část velmi cenných pramenů poskytl i samotný archiv novoříšského kláštera, ať již šlo o korespondenci novoříšského opata A. Machalky, či jeho rehabilitaci.⁷ Velmi dobrým pramenem pro rekonstrukci propagace procesu Machalka a spol. byly online databáze *Rudého práva*.⁸ Tyto články, které referují o celkovém průběhu soudního přelíčení, jsou sice psané ideologicky, ale právě díky tomu poskytují poměrně dobrý obraz o tom, jak fungoval propagandistický aparát KSČ. Dokumenty k proticírkevní politice ÚV KSČ jsou vydány v rozsáhlé edici,⁹ která byla při psaní této práce nepostradatelná.

Literatura ke zvolenému tématu je velmi obsáhlá a poskytuje poměrně dost zásadních informací o námi sledovaném období, tj. o politických procesech probíhajících v 50. letech 20. století v SSSR a v Československu. Pro základní pochopení vztahů mezi Ruskem a zbytkem Evropy pro mne byly velkým přínosem práce Milana Švankmajera¹⁰ a Douglase Boyda.¹¹ Poměrně obsírně se politickým procesům v SSSR věnoval Alexandr Jakovlev.¹² Konstantin Plešakov¹³ podrobně popsal motivy, které vedly J. V. Stalina k vytvoření nejrepressivnějšího totalitního systému, jaký kdy svět poznal, i to, jak se tento způsob vlády podepsal na vedení války. Zdaleka nejpodrobněji se protináboženské politice v nacistickém Německu, Sovětském svazu a dalších evropských státech věnuje italský historik Andrea Riccardi.¹⁴ Pro pochopení vztahů mezi Vatikánem a nastupujícími totalitními režimy pro mě byly velmi přínosné práce švýcarského historika Philippa Chenauxe¹⁵ a českého historika

---

⁵ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond Vyšetřovací spisy, *V 2844 MV*.

⁶ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond Vyšetřovací spisy, *V 2172 OV*.

⁷ Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, fond Augustin Machalka, svazky *Korespondence a Rehabilitace Augustina Machalky*.

⁸ *Rudé právo* 1. 4.-4. 4. 1950, roč. 30-31, 78-81.

⁹ BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel (eds.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1941*, Praha-Brno 1994.

¹⁰ ŠVANKMAJER, Milan a kol.: *Dějiny Ruska*, Praha 2012.

¹¹ BOYD, Douglas: *1000 let ruské rozpínavosti. Od počátků k Putinovi*, Frýdek-Místek 2015.

¹² JAKOVLEV, Alexandr: *Rusko plné křížů. Od vpádu do pádu bolševismu*, Brno 2008.

¹³ PLEŠAKOV, Konstantin: *Stalinovy iluze. Prvních deset tragických dní druhé světové války na východní frontě*, Praha 2006.

¹⁴ RICCARDI, Andrea: *Století mučedníků*, Kostelní Vydří 2014.

¹⁵ CHENAUX, Philippe: *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917-1989). Od Lenina k Janu Pavlu II.*, Praha 2012.

Marka Šmída.¹⁶ Poslední jmenovaný autor se též věnoval diplomatickým vztahům mezi Vatikánem a Československem.¹⁷ Politickým procesům v Československu se obšírně věnoval Karel Kaplan¹⁸ a spíše publicistickým stylem Bohuslav Šnajder.¹⁹ Práci o celkové krizi komunistického režimu v 50. letech 20. století publikoval Jiří Pernes.²⁰ Obzvláště přínosné pro mě byly práce katolického intelektuála Václava Vaška, ať již šlo o jeho starší tvorbu,²¹ nebo jeho novější trilogii *Dům na skále*²² a jeho vlastní životopis,²³ v němž věnuje část svých vzpomínek také uvěznění v Leopoldově, kde byl vězněn i novoříšský opat A. Machalka. Vaškovy práce se zaměřují hlavně na situaci katolické církve po druhé světové válce. Autor poměrně obsáhle popisuje její obnovu po válce, neúspěšná jednání se státem po roce 1948, následným represím a politickým procesům proti členům katolické církve. Podobně jako V. Vaško se situaci katolické církve po druhé světové válce věnoval i Vojtěch Vlček,²⁴ který ale na rozdíl od V. Vaška nekončí svou práci rokem 1960, ale věnuje se represi církve i v 60. letech 20. století. Základní informace o represích komunistického režimu proti katolické církvi obecně mi poskytla práce Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše,²⁵ ačkoliv obsahuje některé nepřesnosti, zejména ve jménech papežských internunciů. Velkým přínosem pro mě byly též životopisy pražského arcibiskupa Josefa Berana²⁶ a litoměřického biskupa Štěpána Trochty,²⁷ kteří vedli jednání církve se státem po roce 1948. K osobě Š. Trochty existuje i edice dokumentů,²⁸ mapující nejdůležitější události v jeho životě. Jelikož bylo A. Machalkovi dáváno za vinu, že měl mít podíl na číhošťském zázraku v roce 1949, sáhl jsem po monografii faráře J. Toufara.²⁹ Pro lepší pochopení podmínek, které panovaly ve vyšetřovací vazbě, během soudního přelíčení a nakonec ve vězení mi pomohly vzpomínky želivského opata Bohumila Víta Tajovského, které zaznamenali novináři Aleš Palán a Jan Paulas.³⁰ Přepadení

---

¹⁶ ŠMÍD, Marek: *Diplomatické styky Svatého stolce a nacistického Německa po nástupu Adolfa Hitlera k moci*, in: Alena Jaklová – Anja Edith Ference (edd.), *Deutsch ohne Grenzen*, Brno 2015.

¹⁷ TÝŽ: *Apoštolský nuncius v Praze: významný faktor v Československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno 2015.

¹⁸ KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001.

¹⁹ ŠNAJDER, Bohuslav: *Proces proti dvanácti milionům*, Praha 1990.

²⁰ PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno 2008.

²¹ VAŠKO, Václav: *Neumlčená I-II. Kronika katolické církve po druhé světové válce*, Praha 1990.

²² TÝŽ: *Dům na skále 1-3*, Kostelní Vydří 2008.

²³ TÝŽ: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999.

²⁴ VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc 2004.

²⁵ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007.

²⁶ SVOBODA, Bohumil – POLC, Jaroslav V.: *Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance*, Praha 2008.

²⁷ NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta: Svědek „T“*, Praha 2001.

²⁸ KUČERA, Jiří (ed.): *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*, Praha 2006.

²⁹ DOLEŽAL, Miloš: *Jako bychom dnes zemřít měli. Drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, Pelhřimov 2012.

³⁰ PALÁN, Aleš – PAULAS (edd.), Jan: *Bohumil Vít Tajovský. Člověk musí hořeti*, Praha 2001.

premonstrátského kláštera v Nové Říši oddílem StB je poměrně podrobně popsáno v diplomové práci novoříšského premonstráta Kamila Novotného.³¹ Další, kdo se tímto tématem zabýval, je Milan M. Dušek. Jeho publikace se však spíše věnuje samotné obci Nová Říše a pouze krátce zaznamenává události v klášteře v 50. letech 20. století.³² O situaci v tepelském klášteře, kam A. Machalka poslal část novoříšských premonstrátů, aby zachránil tamní kanonii před konfiskací, pojednává ve dvou dílech Heřman Josef Tyl. Tyl původně zastával v novoříšském klášteře hodnost novicmistra, ale po druhé světové válce se stal převorem s právy opata v klášteře Teplá. Právě on rozebírá ve svém životopise³³ a v publikaci věnované historii tepelské kanonie okolnosti německého záboru tamního kláštera i obvinění, na jejichž základě byli tepelští premonstráti označeni za kolaboranty s nacisty.³⁴ Pro kontextualizaci situace kolem procesu Machalka a spol., který zároveň posloužil jako záminka pro Akci K, jsem použil publikaci Šárky Horákové Maixnerové.³⁵

Velkým přínosem pro tuto práci byly i vzpomínky nástupce A. Machalky ve funkci opata novoříšského kláštera Mariana Rudolfa Kosíka, který byl posledním přijatým novicem kanonie premonstrátů v Nové Říši v době, kdy opatská hodnost příslušela A. Machalkovi. M. R. Kosík znal tehdejšího novoříšského opata od 70. let 20. století, kdy se ucházel o tajné přijetí do řádu. Vzpomínání na internaci jeho předchůdce a na období 90. let 20. století, kdy byl klášter vrácen, byly velmi přínosné. Zdaleka nejpodrobnější svědectví o internaci A. Machalky mi však poskytly řeholní sestry Cherubína a Jitka ze Svatého Kopečku, které s novoříšským opatem sdílely internaci a dokázaly mi přiblížit nejen jeho osobu, ale také chování vyšetřovatelů při jeho vyslýchání. Velmi obsáhlé svědectví o osobě A. Machalky mi také poskytli jeho žijící příbuzní. Synovec Jiří Dvořáček, Antonín Havran a prasynovec Ludvík Kuchař vyprávěli mnohé o životě jejich strýce, o průběhu jeho propuštění, o jeho dalším působení a mnohé o tom, jaký byl člověk.

Nejdůležitější momenty ze života A. Machalky do konce druhé světové války, které jsem se snažil popsat v první kapitole své práce, jsem čerpal z publikace o obci *Ústí*,³⁶ kde se novoříšský opat narodil. Data narození jeho sourozenců a jeho samotného jsem dohledal ve sčítacích operátech obce Ústí, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Přerově.³⁷

---

³¹ NOVOTNÝ, Kamil: *Kláster premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, Diplomová práce.

³² DUŠEK, Milan M.: *Nová Říše*, Nová Říše 2007.

³³ TYL, Heřman Josef: *Psancem*, Třebíč 1995.

³⁴ TÝŽ, *Kláster Teplá*, Teplá 1947.

³⁵ HORÁKOVÁ MAIXNEROVÁ, Šárka: *Hoří déšť, aneb, Zpráva o „Akci K“, noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy měl být internován Bůh*, Praha 2010.

³⁶ DRECHSLER, Aleš a kol., *Ústí. Historie a současnost*, Ústí 2006.

³⁷ Státní okresní archiv Přerov, fond Okresní Úřad Hranice, *Sčítací operáty Ústí*.

Tentýž archiv obsahuje také třídní katalogy ze základní školy v Ústí,³⁸ z měšťanské školy v Hranicích³⁹ a gymnázia v Hranicích,⁴⁰ kam A. Machalka chodil. Záznamy o jeho studiu na gymnáziu v Uherském Hradišti jsou uloženy v tamním archivu.⁴¹ K nejhůře zmapovaným etapám života novoříšského opata patří jeho studium na gymnáziu v Doupově. Celá obec byla po druhé světové válce vysídlena, protože její obyvatelstvo bylo převážně německého původu. Z tohoto důvodu jsem uvedl pouze některá fakta o tamním zaniklém gymnáziu, která jsem převzal z publikace Zdeny Binterové.⁴² Bohoslovecké studium A. Machalky na Brněnském alumnátu je uloženo v tamním diecézním archivu.⁴³ Data úmrtí sourozenců novoříšského opata jsou uvedena v pohřební knize obce Ústí,⁴⁴ kromě jeho nejmladší sestry Františky Machalkové, která se stala sestrou v Kongregaci milosrdných sester sv. Františka z Assisi a jejíž datum úmrtí je zaznamenáno v tamním archivu v Opavě.⁴⁵

V práci jsem ve velké míře využil analyticko-syntetické metody a komparační metody. Hlavně co se týče porovnávání pramenů s protichůdnými výpověďmi. Hlubší analýza byla nutná v případě výslechových protokolů obžalovaných řeholníků, kde je poměrně obtížné v pozdějších výpovědích určit, zda toto skutečně pronesl duchovní, či šlo jen o konstrukt vyšetřovatelů, který vyčerpaný řeholník nakonec podepsal, aby nebyl dále trýzněn. Zároveň jsem se pokusil dát takto analyzovanou situaci do patřičného kontextu, aby byla pro čtenáře srozumitelná. Komparaci jsem prováděl například u politických procesů v SSSR ve 30. letech 20. století a v Československu v 50. letech 20. stol., abych ukázal, co měly tyto procesy společné a v čem se lišily. Vzhledem k dosud žijícím pamětníkům jsem využil i metodu oral history, která spočívá v zaznamenávání a kritickém hodnocení rozhovorů s lidmi. V tomto případě šlo o synovce a prasynovce novoříšského opata A. Machalky, řeholních sester Cherubíny a Jitky a nástupce A. Machalky M. Kosíka.

---

³⁸ SOKA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalogy*.

³⁹ SOKA Přerov, fond Měšťanská škola chlapecká Hranice, *Třídní katalogy*.

⁴⁰ SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, *Třídní katalogy*.

⁴¹ Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Gymnázium Uherské Hradiště, *Třídní katalogy*.

⁴² BINTEROVÁ, Zdena: *Zaniklé obce Doupovska od A až po Z*, Chomutov 2005

⁴³ Diecézní archiv Biskupství brněnského, fond E80, *Katalog Biskupského alumnátu*.

⁴⁴ Okresní úřad Ústí, *Hlavní kniha*.

⁴⁵ Archiv Kongregace milosrdných sester sv. Františka z Assisi v Opavě, *Katalog sester*, inv. č. 48.

2. Proces Augustin Machalka a spol.

2.1 Život Augustina Machalky (1906-1996) do konce druhé světové války

Budoucí opat premonstrátského kláštera v Nové Říši se narodil dne 14. září 1906 v obci Ústí do rodiny místního domkáře Antonína Machalky a jeho ženy Františky Machalkové, rozené Lukášové. Chlapec byl pojmenován Antonín. V době, kdy přišel na svět, měl už tři starší sourozence. Nejstarší z nich byla Marie, narozená dne 17. listopadu 1897, poté následovala Božena, narodila se 22. prosince 1900, a čtyři roky před narozením Antonína přišel na svět František dne 15. listopadu 1902.⁴⁶ Narozením Antonína Machalky se však rodina nepřestala rozrůstat. Čtyři roky poté se rodině Machalkových narodila ještě dcera Anežka, narozená dne 4. března 1910, a posledním narozeným členem se stala dcera Františka, která se narodila dne 13. ledna 1917.⁴⁷ Rodina bydlela v domě s číslem popisným 24 a v jejím vlastnictví bylo malé hospodářství. Výnosy z rodinných pozemků nebyly velké, a tak si otec Antonína Machalky přivydělával jako zedník. Při této práci mu pomáhal i budoucí opat, který ještě loupal proutí na košíky, aby tak alespoň trochu zvětšil skrovné příjmy, které rodina měla.⁴⁸ Pomáhat rodičům s prací musely všechny děti v rodině Machalkových. Zajímavostí je, že z podobných poměrů pocházelo mnoho duchovních, kteří po druhé světové válce zaujali místa v hierarchii katolické církve a v 60. letech sdíleli spolu s Antonínem Machalkou internaci v Radvanově, například litoměřický biskup Štěpán Trochta⁴⁹ a pražský arcibiskup Josef Beran.⁵⁰

Základní vzdělání absolvoval Antonín Machalka na obecné škole v Ústí, kam nastoupil v roce 1912. Část učebnic obdržel ze školního fondu pro chudé, odkud dostal v prvním školním roce *Počtenici I* a rok nato i *Biblický dějepis*. Nebyl však jediný z rodiny, který se musel spoléhat na výdej učebnic pro chudé. Podobně na tom byli i jeho sourozenci František a Božena.⁵¹ První dvě léta školní docházky Antonína Machalky probíhala ještě v době míru, ale když došlo dne 28. června 1914 k atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou, začala pro rodinu Machalkových

---

⁴⁶ Státní okresní archiv Přerov, fond Okresní Úřad Hranice, *Sčítací operát Ústí 1910*, inv. č. 2608, kart. 1613.

⁴⁷ SOKA Přerov, fond Okresní Úřad Hranice, *Sčítací operáty Ústí 1921*, inv. č. 2702, kart. 1733.

⁴⁸ Národní archiv Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*.

⁴⁹ Jaroslav NOVOSAD, *Štěpán Trochta. Svědek „T“*, Praha 2001, s. 11.

⁵⁰ Od posledního zmiňovaného se zachoval výrok, kterým častoval komunistické úředníky, když ho obviňovali z buržoazního původu a že vůbec nerozumí problémům chudých. Arcibiskup měl tehdy odpovědět: „*Milý příteli, možná, že jsem prožíval mládí v poměrech mnohem chudších než vy.*“: Bohumil SVOBODA – Jaroslav V.

POLC, *Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance*, Praha 2008, s. 15.

⁵¹ SOKA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalog 1912/13*, inv. č. 23 – 24.

svízelná léta. Válka měla na obyvatelstvo obce Ústí velký dopad. Napřed narukovalo jen 29 místních mužů, ale jak válka pokračovala, byly vypsány další odvody. Při prohlídce roku 1916 byl uznán způsobilým vojenské služby i otec Antonína Machalky. Rodina tak žila v nejistotě, že ztratí svého hlavního živitele.⁵² Obec Ústí navíc musela dodávat předepsané množství potravin pro frontu. Postupem času byly vypisovány další dodávky, které měli ústečtí posílat. Množství dodávaných potravin se však začalo snižovat, protože většina mužské populace v nejproduktivnějším věku byla povolána a na jejich místo v hospodářství musely nastoupit ženy a děti.⁵³

V roce 1916 prodělal mladý Machalka epidemii neštovic.⁵⁴ V témže roce nastoupil do měšťanské školy v Hranicích, kde studoval do roku 1918.⁵⁵ Zásobovací situace se v posledních dvou letech války začala rapidně zhoršovat. Lidé už jedli náhražky potravin a potraviny byly jen na lístky. Mnozí lidé byli tak zoufalí, že raději nakupovali potraviny na černém trhu, nebo se snažili získávat potraviny přímo od vesničanů.⁵⁶ Obě řešení však byla velmi finančně nákladná a mnohdy stála rodiny jejich poslední úspory nebo cennosti. Roku 1917 se narodila Machalkova nejmladší sestra Františka. Rodině tak přibyla starost, jak další dítě při stále nových a vyšších odvodových dávkách a malé úrodě uživit.

V posledním roce první světové války nastoupil Antonín Machalka na městské reálné gymnázium v Hranicích, kde zůstal až do roku 1920.⁵⁷ Část prvního čtvrtletí svého studia na této škole absolvoval za války, ovšem zbytek školní docházky probíhal už po válce. Jako žák z chudé rodiny byl po celou dobu svého studia na městském reálném gymnáziu v Hranicích zbaven povinnosti platit školné.⁵⁸ Roku 1919 byl Machalkův otec jedním z kandidátů voleb do obecního zastupitelstva. Starostou se sice stal Antonín Mañas, ale roku 1921 se svého úřadu vzdal a na jeho místo nastoupil právě otec Antonína Machalky. V úřadu ústeckého starosty vydržel až do roku 1924.⁵⁹

V roce 1920 přestoupil Antonín Machalka na gymnázium v Uherském Hradišti, kde studoval do roku 1922.⁶⁰ Onoho roku postihla Machalkovu rodinu tragédie, neboť 15. února zemřel jeho starší bratr František.⁶¹ K nejhůře zmapovaným částem života Antonína

---

⁵² Aleš DRECHSLER a kol., *Ústí. Historie a současnost*, Ústí 2006, s. 49 – 50.

⁵³ Tamtéž, s. 50 – 51.

⁵⁴ NA Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*, Dotazník.

⁵⁵ SOKA Přerov, fond Měšťanská škola chlapecká Hranice, *Třídní katalog 1916/17 – 1917/18*, inv. č. 20.

⁵⁶ A. DRECHSLER, *Ústí*, s. 52 – 53.

⁵⁷ SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, *Třídní katalogy 1915/19 – 1919/20*, inv. č. 46 a 47.

⁵⁸ SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, *Hlavní katalogy 1918 – 1920*, inv. č. 8 a 9.

⁵⁹ A. DRECHSLER, *Ústí*, s. 57 – 58.

⁶⁰ Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Gymnázium Uherské Hradiště, *třídní katalog pro 1.-8. třídu*, školní roky 1920 – 1921 a 1921 – 1922, nezpracováno.

⁶¹ Okresní úřad Ústí, *Hlavní kniha*.

Machalky patří jeho studium na klasickém německém gymnáziu v Doupově. Doupov byl jako německá lokalita po druhé světové válce vysídlen a roku 1954 určen k demolici.⁶² Spolu s ním byla zničena veškerá písemná evidence tamního gymnázia, takže dnes není možné zjistit, kdy přesně Antonín Machalka nastoupil do gymnázia, ani jaké měl studijní výsledky. Sám A. Machalka uvádí v dochovaných pramenech, že studium v Doupově zakončil maturitou v roce 1928.⁶³ Důvody, proč se rozhodl studovat právě v Doupově, nejsou známé. Je možné, že již v této době pomýšlel na dráhu kněze a právě gymnázium v Doupově bylo pro tento účel nejvhodnější, protože bylo součástí kláštera piaristů a z řad tamního studentstva pocházelo mnoho kněží.⁶⁴

Duchovní dráha Antonína Machalky začala dne 4. prosince 1928, kdy zahájil svůj noviciát v premonstrátském klášteře v Nové Říši.⁶⁵ Zde také přijal řeholní jméno Augustin.⁶⁶ Noviciát je jakousi vstupní bránou do řádu. Novic se seznámí s dějinami řádu, jeho spiritualitou, strukturou a pravidly. Za správnou výchovu noviců zodpovídá novicmistr. Noviciát se zpravidla odehrává v klášteře, kde chce novic působit.⁶⁷ Noviciát Augustina Machalky však byl trochu odlišný. Augustin Machalka totiž vstoupil do novoříšského kláštera v době, kdy v klášterní komunitě probíhaly spory. Příčinou byla řádová reforma, kterou zahájil papež Pius XI. roku 1927. Navíc roku 1928 zemřel opat kláštera Ferdinand Hotový a klášter spravovalo tzv. tříčlenné direktorium, jehož dva členové Zikmund Záběhlický a Milo Kalouda měli vzít z depozitáře po zesnulém opatovi částku 230 000 Kčs. Spory došly tak daleko, že je musel řešit osobně generální opat premonstrátského řádu Gummarus Crets.⁶⁸ Pro Augustina Machalku přítomnost generálního opata způsobila, že byl poslán vykonat svůj noviciát do belgického Tongerlo, než se poměry v Nové Říši uklidní. Z Belgie napsal do novoříšského kláštera dopis, v němž vyložil názory generálního opata na uklidnění sporů uvnitř kanonie: „*Pan generál mně řekl, že byl velice spokojen, očekával prý rebelii.*“⁶⁹ Téměř na konci noviciátu ho však zastihlo rodinné neštěstí. Dne 17. ledna 1929 zemřela jeho matka

---

⁶² Zdena BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska od A až po Z*, Chomutov 2005, s. 21.

⁶³ Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Rehabilitace Augustina Machalky*.

⁶⁴ Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce*, s. 17.

⁶⁵ Kamil NOVOTNÝ, *Kláster premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. Století*, Diplomová práce, s. 49.

⁶⁶ Z tohoto důvodu na něj budu dále odkazovat jako na Augustina Machalku.

⁶⁷ Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích III/I. Řeholní kanovníci*, Praha 2003, s. 63.

⁶⁸ K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 43, 45, 46, 47, 48.

⁶⁹ Tamtéž, s. 49.

Františka Machalková.⁷⁰ Téhož roku složil tříroční jednoduché (dočasné) sliby a začal své studium na brněnském alumnátu.⁷¹

Původně trvalo studium brněnského alumnátu čtyři roky, ale ročník Augustina Machalky byl první, kterému studium prodloužili na pět let. Ve svém studiu byl mimořádně úspěšný, protože ze všech předmětů byl klasifikován jako „*eminenter*“, což odpovídá známce výborný.⁷² Na kněze byl Augustin Machalka vysvěcen dne 5. července 1934 brněnským biskupem Josefem Kupkou v katedrále sv. Petra a Pavla v Brně a o tři dny později celebroidal svou první svatou mši v Hranicích nedaleko své rodné obce.⁷³ Radost nad úspěchem však o tři měsíce později zkalila Augustinu Machalkovi smrt jeho mladší sestry Anežky Havranové (rozené Machalkové).⁷⁴ Po svém vysvěcení nastoupil již Augustin Machalka jako kaplan do Nové Říše. Zde zastával i jiné funkce, např. vzdělával členy místního Orla a byl členem obecního zastupitelstva a školní rady.⁷⁵ Mladého kaplana Augustina Machalku si během jeho působení v Nové Říši velmi oblíbila rodina Olšovských, která ho často zvala k sobě na návštěvy. Tuto informaci zde zmiňuji, protože tato rodina sehrála v následujících událostech velkou roli.⁷⁶ Relativně klidná léta v premonstrátském klášteře v Nové Říši byla narušena Mnichovskou dohodou a poté obsazením okleštěného státu armádou nacistického Německa dne 15. března 1939.

Nacistická okupace znamenala pro obyvatelstvo značné zhoršení životních podmínek. Smutný rok 1939 byl pro Augustina Machalku velmi bolestný, neboť 28. května zemřel jeho otec Antonín Machalka.⁷⁷ Smrtí otce však rodinná tragédie neskončila. Následujícího roku zemřela 28. prosince Machalkova nejmladší sestra Františka. Pohřeb sloužil sám Augustin Machalka za asistence sester z Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka z Assisi, ve které Františka působila pod řeholním jménem Vilma.⁷⁸ Pro Augustina Machalku tak byly Vánoce roku 1940 asi nejsmutnější v jeho životě. Další rány však měly ještě přijít. Ještě před úmrtím Františky, v září 1940, vstoupil do novoříšského kláštera jako novic jistý František Kříž.⁷⁹ Brzy po přijetí František Kříž začal klášteru působit problémy. V Nové Říši existovala skupina nacistických udavačů, mezi něž patřil i varhaník premonstrátského kláštera Ludvík

---

⁷⁰ Okresní úřad Ústí, *Hlavní kniha*.

⁷¹ *Rehabilitace Augustina Machalky*.

⁷² Diecézní archiv Biskupství brněnského, fond E80, *Katalog Biskupského alumnátu*.

⁷³ Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Kázání a promluvy*.

⁷⁴ Okresní úřad Ústí, *Hlavní kniha*.

⁷⁵ K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 67.

⁷⁶ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond Vyšetřovací spisy, *V 2844 MV operativní podsvazek 2*.

⁷⁷ Obecní úřad Ústí, *Hlavní kniha*.

⁷⁸ Archiv Kongregace milosrdných sester sv. Františka z Assisi v Opavě, *Katalog sester*, inv. č. 48.

⁷⁹ K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 69.

Nix.⁸⁰ Právě s nimi se začal František Kříž scházet. Netrvalo to příliš dlouho a F. Kříž začal novoříšské premonstráty vydírat, dokonce se nerozpakoval nadávat jim do „židofilů“ a „anglických agentů.“⁸¹ Aféra vyvrcholila propuštěním F. Kříže z kláštera dne 22. ledna 1941. Měla ještě dohru v podobě trestních oznámení od ředitele brněnského gymnázia za padělání maturitního vysvědčení. Další trestní oznámení na něj podali právě novoříšští premonstráti. F. Kříž se však nehodlal vzdát. Dříve, než byl odsouzen, napsal udání gestapu, které vyšetřovatelé zavčas odhalili a zničili. František Kříž byl následně odsouzen ke třem měsícům vězení. Sotva se ale dostal na svobodu, napsal nové udání na klášter, které již gestapo obdrželo.⁸² Právě onoho roku 1941 jmenoval opat Pavel Souček Augustina Machalku provizorem kláštera.⁸³ Zároveň mu nařídil schovat před Němci část klášterního majetku u spolehlivých lidí. Těmi lidmi byla právě rodina Olšovských.⁸⁴ Po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha dne 27. května 1942 si pro novoříšské premonstráty přišlo gestapo, které je uvěznilo v budově jihlavského gestapa, odkud byli poté na začátku roku 1943 převezeni do Osvětimi.⁸⁵ V Osvětimi zahynuli z novoříšských premonstrátů Norbert Hrachovský, Zikmund Záběhlický, Vavřinec Novotný, Siard Nevrkla a opat Pavel Souček.⁸⁶ Augustin Machalka byl v srpnu 1943 spolu se svými zbývajícími spolubratry převezen do Buchenwaldu a odtud v lednu 1945 do Dachau, kde byl dne 29. dubna 1945 osvobozen.⁸⁷

---

⁸⁰ Tamtéž, s. 69.

⁸¹ Tamtéž, s. 70 – 72.

⁸² Tamtéž, s. 69 – 73.

⁸³ Tamtéž, s. 49.

⁸⁴ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond Vyšetřovací spisy, V 2844 MV operativní podsvazek 2.

⁸⁵ Milan DUŠEK, *Nová Říše*, Nová Říše 2007, s. 101.

⁸⁶ Heřman Josef TYL, *Psancem*, s. 14.

⁸⁷ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 78.

2.2 Vztahy mezi Vatikánem a SSSR od založení SSSR do 50. let 20. stol.

Vztahy mezi carským Ruskem a zbytkem Evropy byly v období od konce 16. stol. až do pádu carského režimu roku 1917 velmi napjaté. Platilo to i pro katolickou církev, kterou pravoslavní popové považovali za kacíře a carská moc tento názor jednoznačně podporovala.⁸⁸ Za této situace bylo jen stěží myslitelné, aby na území ruského impéria působily katolické misie, ačkoliv na tomto území žilo velké množství katolíků, především Poláků. Za vlády posledního Romanovce, cara Mikuláše II. (1868-1918), se sice Rusko postupně sblížovalo s dalšími evropskými mocnostmi, hlavně s Francií a Velkou Británií, ale staré předsudky vůči všemu neruskému přetrvávaly i nadále. Ani v posledních letech své existence se carský režim nevzdal svého mesiášského poslání přivést co nejvíce lidí do pravoslavné církve. Na počátku 20. století v Rusku platila slova mnicha Filofeje: „*Věz, blahočný care! Dva Římy padly, třetí – Moskva – stojí a čtvrtý nebude. Naše církev v Tvém carství dnes jediná jako slunce září pod nebesy. Všechna pravoslavná carství se sešla v Tvém carství. Na celé zemi jsi pouze Ty křesťanským carem.*“⁸⁹ Bolševici byli vinni mnoha zločiny, ale nenávisť vůči katolické církvi a potažmo všemu neruskému paradoxně převzali od režimu, který sami tolik nenáviděli. Oba režimy si byly ve svých cílech velmi podobné. Carský mesianismus počítal s “osvobozením“ národů od kacírů a jiných nečistých lidí.⁹⁰ Bolševici dělali to samé, jen místo kacírů a nečistých “osvobozovali“ od kapitalistů, imperialistů, bankéřů z Wall Streetu, zrádců a dalšího výčtu nepřátel, ať už skutečných nebo vymyšlených, jejichž “zločin“ často spočíval v tom, že něco dělali jinak, než jak si to soudruzi v SSSR přáli, nebo na ně jen někdo anonymně podal udání, že jsou to nepřátelé státu.

Dne 7. listopadu 1917 provedl vůdce bolševiků Vladimir Ilič Lenin se svým nejbližším spolupracovníkem Lvem Trockým státní převrat, během něhož byla svržena prozatímní vláda Alexandra Kerenského. Začalo tak období jedné z nejhorších diktatur v dějinách lidstva. Z dnešního pohledu se může jevit jako zvláštní, že Vatikán na tuto novou hrozbu nereagoval nijak ostře a že se naopak pokoušel uzavřít s bolševickým Ruskem určitý typ konkordátu či modu vivendi. Tehdejší papežové Benedikt XV. (1914-1922) a Pius XI. (1922-1939) považovali totiž bolševickou vládu v Rusku za přechodnou.⁹¹ Tehdy ještě netušili, že se dopouští stejného omylu, jako mnoho uprchlíků, kteří byli nuceni opustit

⁸⁸ Milan ŠVANKMAJER a kol., *Dějiny Ruska*, Praha 2012, s. 43.

⁸⁹ Tamtéž, s. 44.

⁹⁰ Tamtéž, s. 43.

⁹¹ Philippe CHENAUX, *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917-1989). Od Lenina k Janu Pavlu II.*, Praha 2012, s. 20.

Rusko. I poté, co bolševické režimy zaplavily i celou východní a střední Evropu, předpokládali, že se tyto vlády u moci dlouho neudrží. Jednak proto, že po svržených vládách převzaly na svá bedra i jejich problémy, ale i proto že si samy ještě další problémy přidělávaly svou nezodpovědnou hospodářskou politikou. Navíc obyvatelstvo po počáteční euforii začalo tušit, že bolševiky jejich životní situace vůbec nezajímá a že jim jde jen o vlastní prospěch a moc. Realita ovšem byla taková, že bolševický režim usiloval o úplné zlikvidování náboženství. Tím se dost podstatně lišil od hnutí laických států v Evropě v 18. a 19. století, které sice také prováděly protináboženskou politiku, ale jejich finálním cílem nebylo zničení církve jako takové, pouze umenšení její moci.⁹²

V zakladatelském období bolševického režimu v Rusku však ještě nikdo nevěděl, jakým směrem se budou noví vládcové ubírat. V březnu 1919 poslal papež Benedikt XV. V. I. Leninovi telegram, v němž ho žádal o zastavení represí vůči církvím v Rusku, tedy nejen vůči katolíkům, ale i pravoslavné církvi a jiným. Odpovědí sovětské strany však bylo obvinění katolické církve, že neodsoudila vraždění bělogvardějců a že do situace pravoslavné církve papež nemá zasahovat, protože jsou to pro něj *“kacíři a schismatici.”*⁹³ Svatý stolec měl sice k dispozici různé zprávy o násilnostech páchaných na duchovenstvu všech vyznání, ale přesné informace mu chyběly. Skutečná realita byla taková, jakou si římský pontifikové nedokázali představit ani v nejhorších snech. Podle Alexandra Jakovleva bylo zcela běžné, že bolševici kněze křižovali na oltářních dveřích, vařili v kotlích s horkou smolou, skalpovali je, topili v ledové vodě, ale tím výčet mučících praktik bolševiků nekončil. Uvádí se, že jen v roce 1918 bylo zastřeleno zhruba 3000 kněží. Mnoho starobylých pravoslavných klášterů přečkalo Zlatou Hordu (cca 1241-1502) a její nástupnické státy, ale V. I. Lenin a jeho bolševická strana se neštítali ničeho. Kláštery byly vyrabovány a pak často srovnány se zemí i se svým kulturním bohatstvím.⁹⁴ Bylo by však chybou omezit tyto násilnosti jen na období, kdy v Rusku probíhala občanská válka (1917-1922). Ještě v roce 1922, kdy už bolševici v podstatě válku vyhráli, vydal V. I. Lenin následující příkaz: *„Na této poradě přijmout tajné rozhodnutí sjezdu o tom, že odebrání cenností, zvláště nejbohatším klášterům, modlitebnám a kostelům, musí proběhnout s nemilosrdnou rozhodností a co nejrychleji. Čím víc představitelů reakčního duchovenstva se nám podaří zastřelit, tím lépe. Musíme právě teď dát těmhle pánům za vyučenou, aby nemohli několik desítek let byt' jen pomyslet na odpor.”*⁹⁵

⁹² Andrea RICCARDI, *Století mučedníků*, Kostelní Vydří 2014, s. 35-36.

⁹³ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 22.

⁹⁴ Alexandr JAKOVLEV, *Rusko plné křížů. Od vpádu do pádu bolševismu*, Brno 2008, s. 138-139.

⁹⁵ Tamtéž, s. 142.

V roce 1922 se uskutečnil další pokus o navázání diplomatických vztahů se sovětským Ruskem. Vatikán chtěl využít právě probíhající Janovské konference k vyjednávání s představiteli Sovětského svazu o možném působení katolické církve na jejich území. Výsledky však byly mizivé. Vatikánští diplomaté a osoby jimi pověřené museli projít velmi zdolnou kontrolou ze strany sovětských úřadů. Navíc i poté pro ně platila velká spousta omezení, která prakticky likvidovala jakékoliv možnosti o misijní působení. Vatikánští diplomaté nesměli pocházet z „národů a politických útvarů nepřátelských sovětskému Rusku,“ dále se měli zdržet „jakékoliv přímé či nepřímé politické činnosti namířené proti stávající vládě“ a jediné, co jim sovětský režim neupřel, bylo vydávání potravin pro hladovějící.⁹⁶ Kdo však byly ony „nepřátelské národy“ a co přesně byla „politická činnost namířená proti vládcům SSSR“, o tom mnohdy rozhodovaly rozmary režimu a nálada, v jaké se zrovna jeho vůdcové nacházeli. Problém spočíval také v tom, že se náboženství v Sovětském svazu považovalo za vnitřní záležitost státu, i když se jednalo o příslušníky katolické církve, jejichž hlavou je papež, jenž ovšem sídlil mimo území SSSR. Tento stav byl a priori nepřijatelný pro sovětské vedení, a proto byly veškeré snahy Vatikánu o zlepšení vztahů se Sovětským svazem předem odsouzeny k neúspěchu. Sovětská strana sice učinila několik bezvýznamných gest, aby vzbudila u diplomatů Svatého stolce naději, ale o spolupráci nikdy reálně nestála. To se stalo také příčinou toho, že zhruba od roku 1928 Vatikán přestal uvažovat o dohodě se SSSR.⁹⁷

Poté, co Sovětský svaz a Německo uzavřely smlouvu o spolupráci (Rapallská smlouva) v roce 1922, byl Vatikán nucen přesunout svá jednání s představiteli SSSR do Berlína. Dřívější, byť jen nepatrné známky ochoty sovětských diplomatů k dohodě se Svatým stolicem však začaly mizet, protože roku 1924 Sovětský svaz uznala většina evropských států a názor Vatikánu již pro Sověty nebyl tak důležitý. To ve svých důsledcích vedlo k tomu, že k již existujícím omezením pro působení katolíků v SSSR přibyl ještě požadavek, aby mohlo vedení SSSR podle libovůle sesazovat biskupy a faráře, zakázat náboženské kongregace, praktikování východního ritu a mnoho dalšího.⁹⁸ Zásadním impulsem pro ukončení snah o dohodu se stala nová vlna perzekucí proti náboženství ze strany sovětské vlády v roce 1929. V drtivé většině padli za oběť těmto násilnostem pravoslavní kněží. Byl schválen zákon, který naprosto legalizoval ateistickou propagandu a dále zavedl pětidenní pracovní týden, aby nebyla jen neděle svátkem odpočinku. Vrchol této nové vlny perzekucí představovaly Vánoce

---

⁹⁶ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 23-24.

⁹⁷ A. RICCARDI, *Století mučovníků*, s. 37.

⁹⁸ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 25-26.

roku 1929, kdy bylo uzavřeno mnoho kostelů.⁹⁹ Papež Pius XI. protestoval proti těmto náboženským perzekucím a jeho slova našla kladné ohlasy u všech církví včetně pravoslavné. Situaci se nakonec rozhodl řešit sám Josif Vissarionovič Stalin, generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu, a to s cynismem sobě vlastním. Nejenže popřel jakékoliv náboženské pronásledování, ale dokonce měl odvalu říct, že kostely byly uzavřeny na výslovné přání obyvatelstva (?!). Celá tato lež byla posílena vystoupením metropolity Sergeje a dalších prorežimních kněží, kteří též popřeli jakékoliv násilnosti na duchovních a uzavírání kostelů.¹⁰⁰ Paradoxní je, že v prosinci 1931 dal J. V. Stalin příkaz k demolici chrámu Krista Spasitele v Moskvě nedaleko Kremlu, jenž byl v držení právě prorežimních kněží. Dále byla na léta 1932-1936 naplánována tzv. „bezbožná pětiletka.“¹⁰¹

Právě ve 30. letech byl v SSSR proveden tzv. Velký teror, kdy se J. V. Stalin rozhodl úplně zlikvidovat veškeré, byť jen potencionální odpůrce. Jako záminka posloužila vražda Sergeje Kirova v prosinci 1934. Stalinovi tato vražda umožnila nadobro se zbavit svých starých politických rivalů, kteří však už ve 30. letech byli jen stíny toho, čím byli za vlády V. I. Lenina. G. Zinovjev i L. Kameněv žili od 20. let v podstatě v internaci, ale přesto byli mezi prvními, kteří byli popraveni. Popravou svých dvou bývalých spojenců J. V. Stalin neskončil.¹⁰² Jak tvrdí ruský historik Konstantin Plešakov: „*Stalin považoval jakékoli společenství už z principu za podvratné... Vožd' (Stalinova přezdívka - pozn. autora) dal zabíjet ty, kteří by ho mohli zradit, i ty, kteří k nim měli blízko. Dal vraždit lidi, které by jednoho dne mohlo napadnout ho zradit. Dal zabít téměř každého ve vysokém postavení, včetně rodinných příslušníků, aby nezbyl nikdo, kdo by se mohl mstít... Sledoval totiž jasný cíl: dospět k bodu, kdy si nikdo v zemi, ať je to horník nebo maršál, nebude jist, zda se dožije rána. Když k němu dospěl, zastavil se. Potom lidi nezabíjel, jenom je posílal do východních pustin, kde na ně čekaly tábory Bulavu.*“¹⁰³ Nejsmutnější na celé věci je, že sovětský diktátor původně studoval bohosloví a měl být kněz. Jeho matka měla údajně před svou smrtí synovi říct: „*Stejně je škoda, že z tebe nebyl kněz.*“¹⁰⁴ Těžko říct, jestli věděla o tom, co její syn s kněžími prováděl a ještě hodlal provést.

Sovětský svaz se sice snažil navenek působit jako svobodomyšlný stát, ale pro papeže Pia XI. se J. V. Stalin se svým komunismem dostatečně zkompromitoval vlastními činy, takže

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 50 – 51.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 51.

¹⁰¹ A. RICCARDI, *Století mučedníků*, s. 59.

¹⁰² Konstantin PLEŠAKOV, *Stalinovy iluze. Prvních deset dní druhé světové války na východní frontě*, Praha 2006, s. 38.

¹⁰³ Tamtéž, s. 39.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 40.

jakékoliv snahy o konkordát, které dominovaly ve vatikánské diplomacii ve 20. letech, odložil na neurčito. Na pořadu dne bylo doktrinální odsouzení komunismu jako ideologie. Sovětští soudruzi se sice ještě pokoušeli prostřednictvím Kominterny napravit svoji pošramocenou pověst v kruzích katolické církve, když generální tajemník francouzské komunistické strany Maurice Thorez odvysílal roku 1936 výzvu ke spolupráci katolíků a komunistů.¹⁰⁵ Výzva měla sice v kruzích katolické levice kladný ohlas, ale Svatý stolec již moc dobře věděl, jaké jsou skutečné záměry komunistů, a pracoval na encyklice, která měla tuto ideologii odsoudit. Otázka ale byla, jak to provést, aniž by Svatý Otec svou encyklikou proti komunismu nechtěně pomohl jinému agresivnímu režimu, který se ve 30. letech objevil.

Když se v roce 1933 dostal v Německu k moci Adolf Hitler, tehdejší státní sekretář Svatého stolce a pozdější papež Pius XII. (1939-1958) Eugenio Pacelli na tuto událost reagoval slovy: „*To je vážná věc. Je to horší než vítězství socialistické levice.*“¹⁰⁶ Nacisté měli své odpůrce hlavně v řadách katolického duchovenstva, kde byl ústřední postavou mnichovský arcibiskup Michael von Faulhaber.¹⁰⁷ Vatikán již před Hitlerovým nástupem připravoval konkordát s Německem, ale k jeho faktickému uzavření došlo až po nástupu nacistů k moci. Dne 20. července 1933 byl konkordát podepsán v naději, že se tím podaří zajistit katolíkům v Německu relativně normální život.¹⁰⁸ Často se uvádí, jak se západní velmoci nechaly A. Hitlerem oklamat v Mnichově, ale nebyly mezi prvními, koho německý führer podvedl. Stejně jako Versailleská smlouva a mnoho dalších smluv, byl i konkordát Německa s Vatikánem jen dalším “cárem papíru“, který A. Hitler nehodlal v žádném případě dodržovat. Záhy bylo porušování konkordátu patrné ve všech německých katolických diecézích. Teologické fakulty byly uzavírány, katolické spolky svévolně rušeny, nepohodlní kněží zavíráni do koncentračních táborů.¹⁰⁹ Hitler sice nenáviděl komunisty a mnoho jich také nechal povraždit a uvěznit, ale svými metodami násilí se jim podobal víc, než si snad sám byl ochoten připustit. Stejně jako v Sovětském svazu i v Německu měla protináboženská propaganda podporu vládnoucího režimu a neomezené možnosti publikování, jen s tím rozdílem, že se neoslavoval nový socialistický člověk a společnost, kde nebude vykořisťovatelů, ale společnost “čisté krve“ osvobozená od všech “podlidí“. Svatý stolec reagoval na nacistické porušování konkordátu umístěním dvou stěžejních nacistických publikací na index zakázaných knih. Jednalo se o Rosenbergův *Mýtus 20. století*

---

¹⁰⁵ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 49.

¹⁰⁶ Marek ŠMÍD, *Diplomatické styky Svatého stolce a nacistického Německa po nástupu Adolfa Hitlera k moci*, in: Alena Jaklová – Anja Edith Ference (edd.), *Deutsch ohne Grenzen*, Brno 2015, s. 210.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 211.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 216.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 216.

a Bergmannovu *Německou národní krev*. Stalo se tak roku 1934, necelý rok poté, co byl uzavřen konkordát.¹¹⁰

Roku 1937 se papež Pius XI. rozhodl, že je chování Sovětského svazu a nacistického Německa vůči všem náboženstvím již neudržitelné. Protesty nepomáhaly a sliby dané oběma režimy nebyly dodržovány. Papež byl rozhodnut pro vydání dvou encyklik, z nichž jedna měla odsoudit nacismus a druhá komunismus. Rozhodnutí pro odsouzení obou režimů naráz bylo dáno snahou, aby odsouzením jednoho režimu ten druhý nezískal pocit, že je Vatikán na jeho straně. První byl doktrinálně odsouzen A. Hitler se svojí nacistickou stranou. Dne 14. března 1937 vydal papež Pius XI. encykliku *Mit brennender Sorge*, kde odsoudil nacismus jako novopohanství a upozornil, že zbožštění národa, rasy a vypjatý nacionalismus jsou neslučitelné s křesťanstvím. Dále odsoudil porušování konkordátu ze strany nacistů.¹¹¹ Jen pět dní po vydání *Mit brennender Sorge* byla vydána druhá encyklika *Divini Redemptoris*, kde byl doktrinálně odsouzen komunismus. Stalo se tak dne 19. března 1937. Encyklika jmenovala zločiny komunismu a proč je jako ideologie neslučitelná s křesťanstvím.¹¹²

Odsouzení obou totalitních ideologií však ještě neznamenalo, že se Vatikán, potažmo katolická církev zbavila jejich nebezpečí. Naopak, oba totalitní systémy podepsaly dne 23. srpna 1939 pakt Molotov-Ribbentrop, kde si rozdělily sféry vlivu v zemích východní Evropy. Zároveň byl podpisem tohoto dokumentu vynesena ortel nad katolickým Polskem, ještě než německá armáda vůbec vstoupila na jeho území.¹¹³ Osud Polska za druhé světové války patří k těm bezesporu nejsmutnějším. Nejprve bylo zničeno ze západu Hitlerovou armádou a pak se k rozbití toho, co z něj zbylo, ještě přidal Stalin. Pomyslným tečkou za tímto hyenismem pak byl Molotovův projev, kde se o osudu Poláků vyjádřil slovy: „... *stačil krátký úder na Polsko, provedený nejprve německou armádou a poté Rudou armádou, aby nic nezbylo z tohoto nestvůrného zplozence versailleské smlouvy...*“¹¹⁴ Reakce Svatého stolce na pád Polska však byla zdrženlivá. Nový papež Pius XII. pouze vyjádřil lítost a soucit s obyvateli poraženého státu. Postoj Vatikánu vůči Německu v období od přepadení Polska dne 1. září 1939 do pádu Francie dne 22. června 1940 lze hodnotit spíše jako tápající.¹¹⁵ Vatikán byl již zvyklý na porušování dohod, jak ze strany nacistického Německa, tak Sovětského svazu, ale jejich vzájemná spolupráce a rychlost, s jakou se zhroutila Francie, nejspíše překvapila všechny. Připomeňme jen, že předchozí válka trvala čtyři roky, ale

---

¹¹⁰ Tamtéž, s. 214.

¹¹¹ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 64.

¹¹² Tamtéž, s. 63.

¹¹³ M. ŠVANKMAJER, *Dějiny*, s. 387.

¹¹⁴ Tamtéž s. 388.

¹¹⁵ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 81.

územní zisky a ztráty jednotlivých států byly minimální, mnohdy vůbec žádné. Tato válka byla jiná. Jenom necelý rok stačil k tomu, aby si A. Hitler osoboval střední a západní Evropu s výjimkou Velké Británie. Z pádu Evropy však vytěžil také J. V. Stalin, ale jeho zisky byly oproti těm Hitlerovým spíše nepatrné. K východnímu Polsku přibyly v průběhu roku 1940 ještě pobaltské státy a s velkými potížemi část Finska, které jako jediné J. V. Stalinovi houževnatě vzdorovalo a zřejmě si díky tomu uchovalo svoji existenci, i když v okleštěné podobě.¹¹⁶

Nejtvrdí zkouška však Vatikán teprve čekala. A. Hitler nenáviděl Svatý stolec mimo jiné za to, že vydal encykliku *Mit brennender Sorge*, která byla dílem papeže Pia XI. Roku 1941 se však tento římský pontifik nedožil. To ale A. Hitlerovi nezabránilo, aby se alespoň nepokusil využít Vatikán pro svůj plán přepadení Sovětského svazu. Němečtí diplomaté věděli, že Svatý stolec vydal i encykliku proti komunismu *Divini Redemptoris*, a tak se po přepadení SSSR dne 22. června 1941 rozhodli, že požádají Vatikán, aby udělil wehrmachtu požehnání v boji proti komunistům.¹¹⁷ Papež Pius XII. však tento Hitlerův záměr odhadl a rozhodl se, že německá vojska v jejich snažení ani slovem nepodpoří. Měl ostatně již své vlastní zkušenosti s A. Hitlerem z doby, kdy byl ještě státním sekretářem Eugeniem Pacellim. Mezitím sklízeli J. V. Stalin hořké plody své protináboženské politiky. To poslední, co zřejmě vojáci wehrmachtu čekali od obyvatelstva západních území SSSR, bylo, že je budou vítat jako osvoboditele od Stalinova režimu a že v rukou ponесou pravoslavné ikony, které se jim podařilo zachránit před zvůlí sovětských komunistů. Naneštěstí pro obyvatelstvo Sovětského svazu nacistická vojska nepřišla proto, aby je osvobodila, ale aby je uvrhla ze Stalinovy poroby do führerovy poroby. Pro ideology nacistického režimu bylo obyvatelstvo těchto končin “podlidmi“, které bude jednou potřeba důkladně vyhubit a vyprázdňené území osídlit německým obyvatelstvem. Hitlerovi stoupenci se tak dali do práce a záhy bylo obyvatelstvo území SSSR, které wehrmacht obsadil, vražděno, posíláno do koncentračních táborů a byly na něm vymáhány dávky potravin pro německou armádu. J. V. Stalina zachránily dvě věci: za prvé Hitlerova nenávisť vůči Slovanům a za druhé strach, který *vožd'* kolem sebe šířil za pomoci NKVD, takže se nakonec nenašel nikdo, kdo by vážně pomyslel na jeho svržení. Lidí podobného smýšlení již nechal dávno zlikvidovat a ti, jež ho obklopovali, byli až na pár výjimek neschopní pochlebovači. Stalina tak o moc nepřipravil ani A. Hitler ani nikdo z jeho okolí a v čele SSSR vydržel až do své smrti v roce 1953.

---

¹¹⁶ M. ŠVANKMAJER, *Dějiny*, s. 388-389.

¹¹⁷ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 85.

Na sklonku roku 1941 dostala protihitlerovská koalice novou posilu. Byly jimi Spojené státy americké, které deklarovaly, že budou proti nacistům bojovat až do úplného vítězství. Vatikán zahájil s Američany jednání, ale již předtím v srpnu 1941 podepsal americký prezident F. D. Roosevelt a britský ministerský předseda W. Churchill tzv. Atlantickou chartu, v níž byla náboženská svoboda chápána jako jeden z hlavních cílů Spojenců.¹¹⁸ Problém však nastal v souvislosti se Sovětským svazem. Jak již bylo výše zmíněno, tento stát páchal v podstatě ty samé zločiny jako nacistické Německo, jen s odlišným odůvodněním. Neexistovala tedy vůbec žádná záruka, že po válce bude náboženská svoboda, stejně jako spousta jiných svobod, ke kterým se v průběhu války SSSR zavázal, skutečně zaručena. V roce 1942 si to však uvědomoval málokdo. Největší pozornost poutalo Hitlerovo území sahající od pobřeží Normandie až po daleké ruské pláne. Paradoxně první, kdo upozornil na nebezpečí nové tyranie po pádu A. Hitlera, byl právě papež Pius XII. O nebezpečí sovětské rozpínivosti hovořil s Američany několikrát. Americký emisar Myron Taylor se po schůzce s papežem dne 21. října 1944 vyjádřil slovy: „*Jeho Svatost je nanejvýš znepokojena problematikou postoje Ruska ke katolické církvi, nedostatkem důvěryhodnosti Stalinových slibů a zejména komunistickým nebezpečím v Itálii*“.¹¹⁹ Budoucnost měla ukázat, že obavy Svatého otce byly oprávněné.

Po Hitlerově vpádu se Sovětský svaz ocitl téměř na pokraji kolapsu a potřeboval doslova jakoukoliv pomoc. J. V. Stalin byl ochoten upustit od protináboženské politiky, ale tato jeho úleva měla svou cenu. Pravoslavní kněží museli podporovat linii strany a dělat přesně to, co jim J. V. Stalin nakázal. Pro pravoslavnou církev to byla cena, kterou rádi zaplatili po tolika letech tvrdých perzekucí a poprav. U katolíků nastal větší problém. V Moskvě existoval jeden katolický kostel - svatý Ludvík. Kostel vedl od roku 1934 americký misionář Leopold Maria Brown. O Stalinově režimu si nedělal žádné iluze a podle Václava Vaška se měl jednou o názorech lidí, kteří nikdy nezakusili SSSR, vyjádřit slovy: „*Naivita lidí ze Západu je neuvěřitelná. Pořád nevědí, s kým mají tu čest, a myslí si, že se komunisté změní. Nezmění, věřte mi. Jestliže Stalin zahrál za války na nacionalistickou strunu Rusů a navázal i kontakty s pravoslavnou církví, tak to byla jen taktika, nic víc*“.¹²⁰ Tato slova měl Otec Brown pronést roku 1946, kdy byl ze SSSR vyhoštěn. Byl jen rok po nejničivější válce, jakou kdy svět zažil, a J. V. Stalin znovu obnovil represe vůči církvím. Sovětský svaz s pomocí západních Spojenců odvrátil svou hrozící porážku a byl schopen dojít až do Berlína.

---

¹¹⁸ Tamtéž, s. 86.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 86, 88, 93.

¹²⁰ Václav VAŠKO, *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999, s. 98, 104.

Hitlerova říše, která měla trvat tisíc let, zanikla v ruinách Berlína. Válka skončila, ale jak uvádí Alexandr Jakovlev: „*Skončila válka s fašismem a celý svět oslavoval zabijáka Stalina, ale ten ještě neskončil svou válku proti sovětským lidem. Nadále pokračoval ve vysídlování žen a děti “nepřátel lidu“ z Leningradu, Moskvy, Ukrajiny, Pobaltí a jiných míst. Mlýnská kola zločinné vlády dál, jak se sluší a patří, přemílala životy dalších milionů občanů.*“¹²¹

Vatikán se snažil čelit nové komunistické hrozbě podporou křesťansko-demokratických stran. Tato snaha však mohla kýžený výsledek přinést pouze v případě, že dotyčné země osvobodil kdokoliv jiný než Rudá armáda.¹²² Vatikán byl během války schopen udržet si odstup od obou totalitních ideologií a nezabřednout do jednoznačné podpory ani jedné z nich. Problém byl však v tom, že oficiální linii Vatikánu nedodržovali všichni katolíci. Například rektor Katolického institutu v Paříži Alfred Baudrillart ochotně podpořil nacisty v jejich protibolševickém tažení roku 1941, když prohlásil, že bude patronem nově vzniklé Legie francouzských dobrovolníků proti bolševismu. Svatý stolec podobné lidi, jako byl A. Baudrillart, mnohdy ani slovně nenapomenul či nepohrozil jejich exkomunikací,¹²³ což mu mělo v budoucnosti působit řadu obtíží, kdy bude nastupujícími komunistickými režimy obviňován z kolaborace s nacisty a význační katoličtí kněží budou hromadně perzekuováni, ačkoliv mnozí z nich byli oběti Hitlerových represí.

---

¹²¹ A. JAKOVLEV, *Rusko*, s. 48.

¹²² P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 102.

¹²³ Tamtéž. s. 85.

2.3 Politické procesy, jejich účel a periodizace

Podle Jiřího Pernese fungovaly politické procesy jako „*stabilizační faktor*“ při nástupu totalitních režimů. Umožňovaly jim zbavit se svých odpůrců, ať již šlo o odpůrce skutečné či pouze domnělé. Vládnoucímu režimu také pomáhaly vytvářet ovzduší strachu a pocitu vnějšího ohrožení a měly zabránit, aby se obyvatelstvo proti režimu bouřilo.¹²⁴ Bylo zde však i další hledisko. Totalitní režimy, které převzaly moc, zdědily i problémy jejich předchůdců, které se jim jen málokdy dařilo adekvátním způsobem řešit. Politické procesy však umožňovaly z hospodářských neúspěchů obvinít v podstatě kohokoliv a tím odvést pozornost od skutečných příčin problémů. Poměrně specifickou formou politických procesů tvořily procesy proti duchovním. Jakkoliv sovětská a později i československá ústava zajišťovala svobodu náboženského vyznání, realita byla jiná. Náboženství se stalo v podstatě ilegálním, ale pro zmatení zahraničních představitelů byla protináboženská tažení maskována jako zátahy na „protistátní“ a „kriminální živly.“ Andrea Riccardi k tomu poznamenává: „*Důvodem k pronásledování bylo v podstatě praktikování víry či sama náboženská příslušnost, nicméně tento důvod byl často zakryt jinými obviněními. Rozsudek se zpravidla zdůvodňoval protistátní činností nebo jinými trestnými činy, aby se na odsouzené nepohlíželo jako na oběti protináboženského pronásledování.*“¹²⁵

První stát, který v masovém měřítku používal politické procesy, byl Sovětský svaz. Bolševická strana již od svého nástupu k moci v listopadu 1917 uplatňovala vůči svým odpůrcům násilí a teror. V raných letech vlády bolševici své oběti nejčastěji stříleli, nebo je posílali do koncentračních táborů bez soudního procesu. Vše se mělo udát bez „*konkrétních materiálů*“, rozumějme bez důkazů o skutečné vině oběti.¹²⁶ V chaotickém období občanské války neměli bolševici na soudní proces s oběťmi ani čas ani chuť. Po skončení války a nástupu Josefa Vissarionoviče Stalina (1878-1953) k moci došlo k modifikaci metod boje proti odpůrcům. Oběti již nebyly bez soudu stříleny, nebo zavírány do koncentračních táborů. Jejich odsouzení předcházelo vyšetřování a poté soudní proces, ve kterém byl obviněný či obvinění demonstrativně odsouzeni k trestu smrti, případně k mnohaletému věznění v GULAGu. Výše trestu se zpravidla odměřovala ne ani tak podle skutečného provinění, které bylo mnohdy v podstatě nulové, ale podle toho, za jak nebezpečnou byla oběť považována z hlediska vyšetřovatelů nebo stranické nomenklatury. Pokud odsouzený přežil transport do koncentračního tábora, nebo dokonce samotné věznění a měl být propuštěn, nic to

¹²⁴ Jiří PERNES, *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno 2008, s. 73.

¹²⁵ A. RICCARDI, *Století mučedníků*, s. 53.

¹²⁶ A. JAKOVLEV, *Rusko*, s. 62.

nemuselo znamenat. Stačilo pouze do vězňovy složky napsat, že propuštění je „*neúčelné*“¹²⁷ nebo že „*trest nesplnil účel převýchovy...*“¹²⁸ Vězeň si pobyl ve vězení, i když mu již trest vypršel, anebo nebyl doporučen na amnestii. Za učebnicový příklad procesů Stalinovy éry se považuje série tzv. Moskevských procesů z 30. let 20. století. Jako záminka posloužila vražda Sergeje Kirova dne 1. prosince 1934. Podle některých autorů tuto vraždu naplánoval J. V. Stalin, aby jí ospravedlnil zatýkání a následné zlikvidování svých zbylých odpůrců.¹²⁹ Před popravčí četou se tak ocitli Grigorij Zinověv a Lev Kameněv. Zatčení řídil na Stalinův pokyn tehdejší šéf NKVD Genrich Jagoda. Oba bývalí Stalinovi spolupracovníci, nyní jeho oběti, se ještě snažili zachránit alespoň životy svých blízkých, a tak se ke všem vykonstruovaným zločinům přiznali.¹³⁰ Celkově vzato bylo jejich přiznání zbytečné, protože synové obou výše jmenovaných byli zastřeleni nedlouho po svých otcích.¹³¹ Velká čistka, která následovala, postihla zhruba pět milionů lidí. Vedle členů samotné komunistické strany také armádu, intelektuály, zemědělce a nakonec došlo i na NKVD. Genricha Jagodu nechal popravit jeho nástupce Nikolaj Ježov, který byl sám později popraven Stalinovým gruzínským rodákem Lavrentijem Berijou. Poslední jmenovaný byl jediným šéfem NKVD, který přežil samotného J. V. Stalina. Nakonec se obávaného šéfa NKVD rozhodl zbavit jeho dočasný spojenec Nikita Sergejevič Chruščov ve spojení s maršálem Grigorijem Konstantinovičem Žukovem.

L. Berija byl zatčen na zasedání politbyra a posléze popraven. Škody, které L. Berija a jeho předchůdci se Stalinovým „požehnáním“ způsobili, se však už napravit nedaly. Nutno dodat, že Stalinovi nástupci se o to ani důsledně nesnažili. Z hlediska blížící se války měla nejhorší následky právě čistka v armádě. Popravou maršála Tuchačevského se nakonec čistka v armádě rozrostla na tři z pěti maršálů, třináct z patnácti armádních generálů, šedesát dva z osmdesáti pěti velitelů armádních sborů, sto deset ze sto devadesáti pěti velitelů divizí a výčet dále pokračoval.¹³² Často se lze v literatuře setkat s názorem, že němečtí generálové neuvěřitelně podcenili síly Rudé armády, když plánovali operaci Barbarossa. Pravdou ale je, že to byl J. V. Stalin, který svojí podezřavostí zlikvidoval ty velitele, které němečtí generálové respektovali, a na jejich místa dosadil osoby, které pro vykonávání těchto funkcí neměly žádný talent a mnohdy ani náležité vzdělání. Pokud bychom měli shrnout politické procesy a represe v Sovětském svazu ve 30. letech 20. století, pak nesmíme opomenout

---

¹²⁷ Tamtéž, s. 76.

¹²⁸ Národní archiv Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*, posudek na Augustina Machalku.

¹²⁹ K. PLEŠAKOV, *Stalinovy iluze*, s. 38.

¹³⁰ Douglas BOYD, *1000 let ruské rozpínavosti. Od počátků k Putinovi*, Frýdek - Místek 2015, s. 129 – 130.

¹³¹ A. JAKOVLEV, *Rusko*, s. 38.

¹³² D. BOYD, *1000*, s. 130.

skupiny, proti kterým byly primárně namířené. V první řadě šlo o procesy proti samotným členům strany a armádním důstojníkům, kteří ze Stalinova úhlu pohledu pro něj představovali hrozbu. Dále šlo o rolníky a příslušníky inteligence, která ale byla vesměs prokomunisticky naladěná. Poslední skupinou se stali kněží. Naopak zde v podstatě chybí procesy proti nekomunistickým politikům. Důvod byl zcela prostý. Ve 30. letech již na území SSSR v podstatě žádná organizovaná opozice vůči komunistům neexistovala. Co se týče samotných církví, na ty se dostalo až jako na poslední, protože ty nejtvrďší rány jí zasadil už V. I. Lenin. J. V. Stalin jeho dílo jen chtěl dokončit, ale zabránila mu v tom válka, ale i tak bylo jen během roku 1937 zastřeleno asi 85 300 lidí. Po německém vpádu došlo k útlumu procesů proti duchovním.¹³³ Vzhledem k tomu, že valná část nejvzdělanějších a nejváženějších duchovních byla zastřelena již za vlády V. I. Lenina, tak nebylo ve 30. letech potřeba konstruovat nějaký velký monstrproces proti nim, který by se svou velikostí mohl rovnat procesům proti L. Kameněvovi, G. Zinověvovi a jiným. Duchovní, kteří byli v této době zastřeleni nebo uvězněni, byli odsouzeni v lokálních politických procesech. Tato praxe však neplatila pro poválečné Československo.

Na rozdíl od SSSR se prvopočátek politických procesů v Československu nezrodil za revoluce, ale paradoxně ze snahy o potrestání kolaborantů s nacisty během okupace. Tedy vesměs lidí, kteří se přímo nebo nepřímo podíleli na represích gestapa a jiných orgánů Třetí říše vůči našemu obyvatelstvu. Dne 19. června 1945 vydal prezident Edvard Beneš dekret, na jehož základě měli být potrestáni právě osoby spolupracující s nacisty. Jednalo se o tzv. Velký retribuční dekret, který byl později doplněn ještě Malým retribučním dekretem. Retribuční dekrety měly původně platit pouze rok, ale jejich platnost byla v českých zemích prodloužena až do 4. května 1947 a na Slovensku až do prosince téhož roku.¹³⁴ Jak již bylo řečeno, účel retribučního soudnictví spočíval v potrestání kolaborantů, ale obzvlášť komunisté využívali soudních procesů s kolaboranty ke kompromitaci osob jim nepohodlných, což byl třeba případ generálního tajemníka národních socialistů Vladimíra Krajiny. Byl obviněn z toho, že zradil odboj. Obvinění však soud zamítl jako neopodstatněné, ale tento první pokus o politický proces s příslušníkem jiné strany i přes svůj neúspěch posloužil svému účelu. Krajinu totiž zkompromitoval před nadcházejícími volbami v roce 1946.¹³⁵ Volby v květnu 1946 dopadly pro komunisty v českých zemích velmi dobře. Jejich lidé obsadili ministerstvo vnitra (Václav Nosek), ministerstvo školství (Zdeněk Nejedlý) a ministerstvo informací

---

¹³³ A. JAKOVLEV, *Rusko*, s. 147.

¹³⁴ Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s. 10.

¹³⁵ Tamtéž, s. 11.

(Václav Kopecký), premiérem se stal předseda komunistů Klement Gottwald. Cesta k vytvoření represivního systému tak byla započata. Komunisty vytvořená Státní bezpečnost začala celkem rychle kopírovat sovětské metody vyšetřování, ačkoliv oficiálně byli sovětsí poradci pozváni do řad StB až v roce 1949.¹³⁶ Ve volbách však komunisté zaznamenali i dva velké neúspěchy. Nepodařilo se jim získat ministerstvo spravedlnosti, které připadlo nekomunistickému politikovi Prokopu Drtinovi, jejich strana také propadla ve volbách na Slovensku, kde zvítězila Demokratická strana.¹³⁷ Právě na Slovensku komunisté zkoušeli, jak provádět politické procesy. Tyto zkušenosti pak naplno využili po převratu v roce 1948. Prvním poměrně pochybným procesem na Slovensku, který spadá do období retribučního soudnictví, byl proces s bývalým prezidentem Slovenského státu Jozefem Tisem (1887-1947) na konci roku 1946. Soudu předsedal komunista Igor Daxner a ačkoliv se mělo jednat o řádně vedený proces, jeho průběh spíše ukazoval, že jde více o pomstu, než o zjištění skutečné viny obžalovaného. I. Daxner musel být několikrát napomínán, aby se držel faktů a zdržel se teologických rozprav s J. Tisem, které nedokazovaly, zda skutečně vědomě deportovával židy a jak velký podíl měl mít na pomoci německé armádě při vpádu do SSSR, což byly jedny z hlavních bodů obžaloby. Soud nakonec uznal Jozefa Tisa vinným a dne 15. dubna 1947 byl popraven. Mnozí popravu J. Tisa interpretovali spíše jako akt osobní pomsty prezidenta E. Beneše.¹³⁸ Komunisté jeho popravu okamžitě propagandisticky využili jako svůj nesporný úspěch, ačkoliv reálně to jejich autoritě příliš nepřidalo. Co se týče Demokratické strany, která roku 1946 vyhrála na Slovensku volby, její další osud vypadal následovně. Její úspěch ve volbách označili za spiknutí luďáků s cílem rozvrátit republiku, ale i přes rozsáhlé provokace a zatýkání členů této strany se jim až do února roku 1948 nepovedlo tuto stranu rozložit.¹³⁹

Je však nutné zdůraznit, že hlavní příčina úspěchu komunistů tkvěla v tom, že země byla poničená válkou a u obyvatelstva přetrvával strach z nacistického Německa. Z dnešního pohledu se to může zdát naivní, ale na přelomu 40. a 50. let si mnozí mysleli, že Německo by mohlo v budoucnu začít opět novou válku. Komunisté tyto obavy rádi rozdmýchávali a zároveň propagovali nového ochránce svobody Československa, Sovětský svaz. Jejich argumentace vycházela z toho, že to byly právě západní mocnosti, kdo nechaly Československo v Mnichově napospas A. Hitlerovi, zatímco Sověti nás nikdy neopustili. Tento argument posloužil zároveň jako výmluva pro bezhlavé přejímání sovětských metod,

---

¹³⁶ Tamtéž, s. 174.

¹³⁷ Václav VAŠKO, *Neumlčená I. Kronika katolické církve po druhé světové válce*, s. 114.

¹³⁸ Tamtéž, s. 156, 159.

¹³⁹ K. KAPLAN, *Komunistický režim*, s. 14.

kteře měly spíše tendenci věci jenom zhoršovat. Jakkoliv ukázaly západní mocnosti v roce 1938 svou nespolehlivost, tak Sovětům se v tomto vyrovnat nemohly. O tom, jak si v Sovětském svazu představují důstojné jednání, se mělo obyvatelstvo našich zemí teprve přesvědčit. Dokud ještě existovaly nezávislé politické strany, bylo možné komunisty ještě do určité míry korigovat. Nicméně i tak musel ministr spravedlnosti Prokop Drtina neustále prověřovat falešné výpovědi svědků, které z nich byly doslova vytlučeny komunistickými bezpečnostními složkami. Často se stávalo, že obvinění, kteří byli takto bití, u soudu svá vynucená doznání odvolávali. K velké nelibosti komunistů na to měli do jejich převratu i nárok podle zákona. Pak z toho komunisté udělali záminku pro přísnější trest. V očích nekomunistických politiků se KSČ stále více kompromitovala svými vlastními činy.¹⁴⁰ Poslední velkou provokací v režii komunistů před únorem 1948 byla tzv. Krčmáňská aféra, kdy měly být doručeny balíčky s výbušninami nekomunistickým politikům Petru Zenklovi, Prokopu Drtinovi a Janu Masarykovi. Stalo se tak v srpnu 1947. Obsah balíčků byl ještě před doručením odhalen a zneškodněn. Následné vyšetřování ukázalo, že za vším stáli funkcionáři komunistické strany ze vsi Krčmání.¹⁴¹ Komunistům hrozilo, že budou demaskováni jako skuteční rozvraceči a sabotéři. Reálně vůbec KSČ nebyla nezávislou politickou stranou. Ve skutečnosti šlo o pouhou loutku Moskvy od roku 1929, kdy K. Gottwald stranu bolševizoval. Podobně na tom byly i jiné komunistické strany v Evropě a v Americe. Mnoho komunistických stran totiž žilo jen díky subvencím ze SSSR, což byl třeba případ britské CPGB¹⁴² a s největší pravděpodobností i naší KSČ. Podpora Moskvy však měla svou cenu, všechny komunistické strany musely přijmout rozhodnutí SSSR za závazné a neoddiskutovatelné. Jinými slovy „*Moskva ví všechno nejlíp.*“¹⁴³ V roce 1947 šlo o to, zda se komunistům podaří získat moc, nebo kvůli svým vlastním činům úplně prohrají případné předčasné volby. K. Gottwald se rozhodl druhou alternativu neriskovat, a tak v únoru roku 1948 provedl státní převrat. Po něm už bylo zcela irelevantní, že drtivou většinu nezákonností nemají na svědomí odpůrci komunistů, ale sami komunisté.

Období od února 1948 zhruba až do roku 1954 je kupříkladu historikem Karlem Kaplanem označováno jako tzv. *zakladatelské období* komunistického režimu.¹⁴⁴ Toto období se vyznačuje masivní perzekucí všech, ať již skutečných, nebo domnělých nepřátel komunistů. Represe postihly všechny vrstvy společnosti od příslušníků armády, policie,

---

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 16-17.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 13.

¹⁴² D. BOYD, *1000*, s. 102-103.

¹⁴³ Tamtéž, s. 105.

¹⁴⁴ K. KAPLAN, *Komunistický režim*, s. 18.

podnikatelů, politiků, zemědělců, duchovních a dělníků, až nakonec zasáhly i komunisty samé. Důvod, proč represe nabyly tak masových měřítek, byly prosté. Platné právní normy byly nahrazovány politickými směrnicemi, které zákonům mnohdy přímo odporovaly. Mnoho obětí bylo souzeno za protistátní jednání. Nejprve podle zákona na ochranu republiky č. 50 z roku 1923, poté na základě zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231 z října roku 1948.¹⁴⁵ Za pokus o rozvrácení republiky nebo špionáž se mohlo považovat cokoliv. Na příkladu Augustina Machalky uvidíme, že stačilo mít třeba auto ze zahraničí a soud to ohodnotil jako jasný důkaz velezrady na základě výše zmíněného zákona č. 231.¹⁴⁶ Navíc se vyšetřovatelé i justiční orgány neřídili presumpcí nevinny, ale tzv. teorií notoriety.

Presumpce nevinny předpokládá, že obžalovaný je nevinný do té doby, než je mu před soudem za pomoci důkazů prokázána vina. Teorie notoriety naopak předpokládá, že jisté sociální skupiny jsou už z podstaty vinné trestnými činy.¹⁴⁷ Z hlediska komunistů byly takovými skupinami již zmínění podnikatelé, opoziční politici, armádní důstojníci, rolníci a duchovní. Ani tento výčet však není úplný. Pokud již zatkli mnohé z výše uvedených skupin, sáhli i do řad samotné komunistické strany. Jak uvádí Karel Kaplan: „*Strana rozlišovala své členy na předválečné, poválečné a poučované. Členské průkazky posledních neměly velkou váhu.*“¹⁴⁸ Když už nebylo možné obvinít osoby z příslušnosti k „notoricky“ známým rozvracečům, následovalo obvinění z jedné z mnoha „úchylek“. Zde již následoval poměrně bohatý výčet, z čeho bylo možné člověka obvinít, např. sionistický titoismus, šlingovština, slánština, buržoazní kosmopolitismus apod. Vymýšlením těchto krkolomných názvů pro nejrůznější nesmyslná obvinění se zabýval hlavně ministr informací Václav Kopecký, který patřil v 50. letech k vůdčím ideologům komunistické strany.¹⁴⁹ Na politické procesy u nás měl vliv také Sovětský svaz. Po válce totiž došlo v SSSR k druhé vlně politických procesů, která navazovala na Velkou čistku ve 30. letech. Jak již bylo zmíněno, Stalin se řídil Leninovou zásadou, že čím více zastřelených nebo vězněných, tím lépe. Roku 1948 měli za sebou čeští komunisté „jenom“ státní převrat, který se obešel bez většího krveprolití, procesy srovnatelné s těmi v SSSR teprve měly přijít. Zachoval se však i jiný Stalinův výrok: „*Boj se ukřivděných, nezapomínají... Boj se příliš horlivých, vždycky něco*

---

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 20, 38.

¹⁴⁶ Daniel Atanáz MANDZÁK, *Dokumenty k procesu s Augustinom Machalkom*, Bratislava 2009, s. 204.

¹⁴⁷ K. KAPLAN, *Komunistický režim*, s. 204.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 22.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 48.

*skrývají...*¹⁵⁰ Zrada vytváří podhoubí pro další zradu a tak, aby nebyl její iniciátor sám zrazen, musí zlikvidovat každého, kdo má, byť jen hypoteticky, potenciál ho zradit.

Klíčovou úlohu při konstruování politických procesů měly instituce komunistické strany a její orgány, aparát, popřípadě komise ustavená za účelem toho či onoho procesu. Vzhledem k povaze této práce se budu zabývat mechanismy velkých politických procesů na státní úrovni, nikoliv politickými procesy na místní úrovni. U procesů celostátního významu stála na počátku tzv. mocenská skupina. V letech 1948-1954 šlo o členy politického sekretariátu a organizačního sekretariátu ÚV KSČ. Členy této skupiny byli v námi sledovaném období K. Gottwald, R. Slánský, A. Zápotocký, V. Široký, K. Bacílek, P. David, J. Dolanský, A. Novotný, V. Kopecký, R. Barák, L. Jankovcová, O. Šimůnek, B. Kóhler, J. Hendrych, G. Bareš, M. Švermová, J. Frank, Z. Fierlinger a A. Čepička.¹⁵¹ Členové mocenské skupiny rozhodovali o konání procesu, jeho politické koncepci, jaké padnou rozsudky a kdy se bude proces konat. Porady o tom, jak bude proces vypadat, se mnohdy konaly pouze ústně, takže ne vždy je možné stanovit, kdy přesně bylo rozhodnuto o definitivní výši trestu. Stávalo se, že během samotného procesu dostal obviněný, pro kterého byl původně navrhovaný nižší trest, sazbu vyšší, například proto, že odvolal svou výpověď z výslechu, nebo se snažil přesvědčit soudce o své nevině. Mnozí si neuvědomili, že o jejich osudu bylo rozhodnuto dávno předtím, než vůbec překročili práh soudní síně. Členové mocenské skupiny úzce spolupracovali s bezpečnostní komisí.

Tuto komisi tvořil ministr spravedlnosti, ministr národní bezpečnosti, velitel Státní bezpečnosti, náměstek ministra obrany a vedoucí bezpečnostního oddělení a evidenčního odboru ÚV KSČ.¹⁵² Teoreticky měla bezpečnostní komise podléhat generálnímu tajemníkovi komunistické strany či lépe řečeno jejímu předsedovi, jímž byl v této době Klement Gottwald. StB se navíc začala čím dál víc vymykat kontrole a nakonec byli odposloucháváni i samotní členové mocenské skupiny. Jiní autoři zastávají názor, že zhruba od druhé poloviny roku 1950 začal v KSČ doslova boj o přežití. To mělo vést k tomu, že se rozšířila vlna vzájemného udávání, protože si mnozí komunisté mysleli, že čím víc vlastních lidí se jim podaří udat, tím mají vyšší šanci, že sami uniknou udání a následnému odsouzení.¹⁵³ Rozpracovaný a připravený proces byl v závěrečné fázi předán justici. Šlo konkrétně o státní prokuraturu, státní soud a podle potřeby a důležitosti procesu ještě Nejvyšší soud, popřípadě krajské,

---

¹⁵⁰ Bohuslav ŠNAJDER, *Proces proti dvanácti milionům*, Praha 1990, s. 6.

¹⁵¹ K. KAPLAN, *Komunistický režim*, s. 167-168.

¹⁵² Tamtéž, s. 168.

¹⁵³ B. ŠNAJDER, *Proces*, s. 28.

okresní soudy a útvary ministerstva spravedlnosti.¹⁵⁴ Tyto instituce vynášely již předpřipravené rozsudky, bylo potřeba získat jen doznání obžalovaného. Doznání posloužilo jako nezvratný důkaz o jeho vině, prokurátorům a soudcům bylo jedno, že šlo o doznání vynucená. Například v roce 1952 byl vydán rozkaz „vést neumdlévající a úporný boj za úplné odhalení a objasnění trestných činů a zjistit spoluviníky.“¹⁵⁵ Zvláštní kategorii v rámci politických procesů tvořili tzv. monstrprocesy. Od ostatních politických procesů se lišily tím, že byly záměrně konstruované tak, aby měly co největší ohlas jak doma, tak i v zahraničí. Monstrprocesy lze označit spíše za jakousi formu divadla, protože úplně ztrácely i ty nejzákladnější atributy soudního procesu. Publikum bylo vybrané předem a rozsudky měly být co nejtvrďší, zpravidla šlo o tresty smrti,¹⁵⁶ i když ne vždy byl nejvyšší trest pravidlem.

Nyní přistupme k celkové periodizaci monstrprocesů v Československu po únoru 1948. Za první monstrproces lze označit soud s generálem Heliodorem Píkou (1897-1949) v roce 1949. Komunisté se v rámci čistek v armádě zbavovali důstojníků, kteří buď sloužili za druhé světové války v řadách západních spojenců, nebo sloužili v SSSR, ale měli výhrady vůči tamějšímu způsobu vedení války. Generál H. Píka působil za války jako velitel československé vojenské mise v SSSR. Byly to právě jeho časté spory s moskevským exilem v čele s K. Gottwaldem a vyslancem Z. Fierlingerem, k nimž se navíc přidaly spory s velením sovětské armády, které rozhodly o generálově osudu.¹⁵⁷ Rudá armáda sice prokázala velkou houževnatost v boji s nacistickým Německem, ale její vítězství byla zaplacená neúměrným množstvím padlých. Sověští velitelé na vlastní ztráty obvykle příliš nehleděli, což se odrazilo v celkovém počtu ztrát, které dosáhly zhruba 27-28 milionů lidí.¹⁵⁸ Toto číslo však nemusí být konečné. Pokud by měl malý stát jako Československo vést v budoucnosti válku zcela v duchu sovětské generality, vedlo by to k jeho úplnému sebezničení. Právě na tento fakt generál H. Píka upozorňoval, ale komunisté to vnímali jen jako další důvod, jak se oblíbeného generála zbavit.

Druhý nejznámější monstrproces byl namířen proti nekomunistickým politikům. Zvláštností bylo, že do čela této vykonstruované protistátní skupiny byla postavena žena – Milada Horáková (1901-1950). Proces s Miladou Horákovou a spol. na přelomu roku 1949 a 1950 měl kompromitovat politické odpůrce komunistů jak doma, tak v zahraničí. Reálně

---

¹⁵⁴ K. KAPLAN, *Komunistický režim*, s. 195.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 187.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 43.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 88.

¹⁵⁸ M. ŠVANKMAJER, *Dějiny*, s. 405.

však její poprava v roce 1950 vyvolala na Západě rozhořčení než souhlas. Téměř souběžně s tímto procesem se konal i monstrproces proti členům katolické církve.

Proces Machalka a spol. se řadí po bok největším monstrprocesům 50. let. Ačkoliv to byl proces zaměřený proti řeholním řádům katolické církve, kde byli v podstatě odsouzeni nevýznamnější českoslovenští duchovní a svojí velikostí a propagací byl srovnatelný s procesem proti generálu H. Píkovi a M. Horákové, přesto o něm široká veřejnost neví. Proces byl pojmenován po opatovi premonstrátského kláštera v Nové Říši Augustinu Antonínu Machalkovi. Spolu s Machalkou bylo souzeno dalších devět duchovních. Trest smrti sice i přes přání některých organizátorů nakonec nepadl, ale i tak bylo všech deset duchovních odsouzeno k mnohaletému věznění.¹⁵⁹ Většina laické veřejnosti spojuje represe vůči duchovním s číhošťským zázrakem, Akcí K nebo babickými procesy. Málo se ale ví, že proces Machalka a spol. navazoval na události v Číhošti a posloužil jako záminka pro Akci K. Právě tento proces a úloha, kterou v něm hrál novoříšský opat Augustin A. Machalka, je námětem této práce a bude rozebrán v následujících kapitolách.

Poslední velký monstrproces se konal roku 1952 a na lavici obžalovaných pro změnu zasedli sami komunisté. Nejvýznamnější postavou tohoto procesu byl někdejší spolupracovník Klementa Gottwalda a člen mocenské skupiny, která se podílela na výrobě politických procesů, Rudolf Slánský.¹⁶⁰ Proces měl výrazný antisemitský podtext, protože většina bývalých funkcionářů KSČ, kteří seděli se Slánským na lavici obžalovaných, byla židovského původu. R. Slánský byl popraven a jeho monstrproces byl co do velikosti posledním z velkých politických procesů v zakladatelském období komunistického režimu. Politické procesy probíhaly i po popravě R. Slánského, ale Stalinova a posléze i Gottwaldova smrt způsobily, že začalo docházet k postupnému útlumu politických procesů. Přesto politicky motivovaná udání a procesy, které měly politický podtext, existovaly po celou dobu, kdy byla KSČ u moci.

---

¹⁵⁹ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 431.

¹⁶⁰ K. KAPLAN, *Komunistický režim* s. 167.

2.4 Proticírkevní politika KSČ po druhé světové válce

„Rusové mají drzost soudit nás, přitom mají na svědomí třicet milionů životů! Mluvíte o pronásledování církve! Vždyť v tom jsou oni největšími odborníky na světě...“¹⁶¹. Tato slova neproněsl bývalý vězeň komunistického režimu, ale jeden z předních nacistických ideologů Alfred Rosenberg (1893-1946) během Norimberského procesu, kdy byl mimo jiné obviněn i z perzekuce a usmrcení duchovních. Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, nacisté se snažili náboženství zlikvidovat, ale k tomu, aby tento plán zcela naplnili, se jejich vláda neudržela dostatečně dlouho. Byli poraženi dříve, než ho mohli plně realizovat. Norimberský proces měl nacistické zločince odsoudit. Stinnou stránkou celé věci bylo, že jedna z žalujících stran tohoto procesu páchala v podstatě totožné zločiny jako nacisté. Byl jím Sovětský svaz. Na rozdíl od nacistického Německa se jeho panství nezhroutilo, ba naopak se rozrostlo i do míst, kam nikdy carská moc nepronikla. Oproti nacistům, kteří finální skoncování s náboženstvím plánovali až na konec války, která měla podle jejich představ skončit nacistickou dominancí, Sověti na vítězství světové revoluce čekat nehodlali a perzekuci církví v nově získaných vazalských státech začali uplatňovat záhy po skončení války. Napřed se tak dělo například rušením hodin náboženství ve školách, obviňováním kněží z kolaborace s nacisty, obviňováním z asociálnosti apod. Poté, co s podporou Moskvy provedly místní komunistické strany ve vlastních státech převraty, se už komunisté mohli plně věnovat likvidaci katolické církve a náboženství vůbec. Nemuseli se příliš obávat, že by proti jejich útokům mohla katolická církev nějak výrazněji zasáhnout, neboť bezpečnostní složky a tisk měli již komunisté plně pod svojí kontrolou. I kdyby něco takového katolické kněží napadlo, mohli komunisté každou takovou akci označit za provokaci, nebo „pobuřování“ a její iniciátory dát zatknout.

Situace katolické církve v Československu byla od zbytku zemí střední Evropy jiná. V českých zemích byli katoličtí duchovní vnímáni jako oběť nacistické zločiny a mnoho kněží, kteří po válce nastoupili na klíčová místa v katolické církvi, bylo vězněno v nacistických koncentračních táborech, např. pražský arcibiskup Josef Beran, litoměřický biskup Štěpán Trochta a také tehdejší provizor novoříšského kláštera Augustin Machalka.¹⁶² Zcela jinou pozici měla katolická církev na Slovensku. Prezidentem Slovenského státu byl katolický kněz Jozef Tiso, což způsobilo, že katolická církev na Slovensku byla vnímána jako kolaborantská a každá aktivita slovenských duchovních byla označena za „luďácké“ spiknutí.

¹⁶¹ Václav VAŠKO, *Dům na skále 1. Církev zkoušená 1945 – začátek 1950*, Kostelní Vydří 2004, s. 11.

¹⁶² Bohumil SVOBODA – Jaroslav POLC, *Kardinál Josef Beran. Příběh velkého vyhnance*, Vyšehrad 2008, s. 70.

Prvním takovým „spiknutím“ byly nazvány kroužky Katolické akce¹⁶³ vedené chorvatským jezuitou Tomislavem Kolakovičem.¹⁶⁴ Kolakovičova Katolická akce byla církevní a s komunisty neměla nic společného. Zatímco v českých zemích došlo po roce 1945 k obnově církevních škol, spolků a časopisů, na Slovensku bylo naopak církevní školství likvidováno a katolické spolky a tisk rušeny. Toto vše se dělo v rozporu se zákony, ale pražské vedení na tyto varovné signály nereagovalo. Například nově jmenovaný pražský arcibiskup Josef Beran považoval tyto zprávy za smyšlené.¹⁶⁵ Teprve později se ukázalo, že vše bylo předem naplánované a dělané záměrně v rozporu se zákony. Komunisté se zatím snažili zjistit reakce obyvatelstva v českých zemích na jejich provokace na Slovensku. Jelikož žádná významnější záporná odezva nepřišla, považovali vše za svůj obrovský úspěch. Katolická církev v českých zemích měla také jiné starosti. S poválečným odsunem Němců vyvstal ještě další problém. Došlo totiž k vysídlení mnoha katolických far a klášterů. Navíc zde byly ještě další komplikace. Někteří sudetoněmečtí duchovní se za války projevíli jako sympatizanti nacistů. Zde uvedu příklad premonstrátského kláštera v Teplé, kde byl až do své smrti v roce 1944 opatem Julius Helmer, který byl známý pro své sympatie k nacismu. Po porážce nacistů byla tepelská kanonie posuzována jako majetek kolaborantů a hrozilo jí zkonfiskování na základě retribučních dekretů.¹⁶⁶ Podobným způsobem byly zabírány i jiné sudetoněmecké farnosti. Vatikán proti tomuto postupu protestoval dvěma nótami v březnu 1946. K těmto protestům se přidal královehradecký biskup Mořic Pícha a olomoucký arcibiskup Leopold Prečan.¹⁶⁷ Problém německých farností se stal předmětem bouřlivých vládních debat po celé předúnorové období. Směrnice Ministerstva školství a osvěty z roku 1946 sice tvrdila, že zabavování církevního majetku nemá právní oporu, ale tato směrnice nebyla dodržována.¹⁶⁸

Z organizačního hlediska se katolická církev v českých zemích vzpamatovala z období nacistických represí poměrně rychle. V roce 1946 došlo ke konsekraci Karla Skoupého na brněnského biskupa. Josef Beran byl téhož roku konsekrován pražským arcibiskupem, o rok později dochází ke konsekraci Josefa Hloucha na biskupa Českých Budějovic a Štěpán

---

¹⁶³ Rozdíl mezi Katolickou akcí a „Katolickou akcí“ spočíval v tom, že první jmenovaná byla církevním hnutím, schváleným Vatikánem a zabývala se náboženskou činností, druhá jmenovaná byla výtvozem komunistů a jejím cílem bylo štvání proti Vatikánu a řádně ustanoveným církevním představeným, byl to pouhý nástroj komunistů, který neměl téměř žádnou podporu veřejnosti. Název měla stejný proto, aby mátl veřejnost a duchovenstvo.

¹⁶⁴ Stanislav BALÍK – Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, Brno 2013, s. 15.

¹⁶⁵ B. SVOBODA, *Kardinál Josef Beran*, s. 122.

¹⁶⁶ Srov. Heřman Josef TYL, *Klášter Teplá, Mariánské Lázně 1947*, s. 18. TÝŽ, *Psancem*, s. 69.

¹⁶⁷ B. SVOBODA, *Kardinál Josef Beran*, s. 125.

¹⁶⁸ V. VAŠKO, *Dům na skále*, s. 35.

Trochta se stává litoměřickým biskupem.¹⁶⁹ Zvláštní pozornost zasluhují právě Josef Beran a Štěpán Trochta. Oba byli vězni nacistických koncentračních táborů. O jejich loajalitě k obnovenému Československému státu tedy nemohlo být pochyb. Existoval také další důvod. V nacistických koncentračních táborech bylo uvězněno mnoho komunistů. Mezi nimi i Alexej Čepička (1910-1990), Gottwaldův zeť, poúnorový ministr spravedlnosti, ministr obrany a člen mocenské skupiny, která se přímo podílela na konstruování politických procesů. Právě v době svého věznění nacisty dostal Alexej Čepička otravu krve a vypadalo to, že zemře, ale život mu zachránil právě budoucí litoměřický biskup Štěpán Trochta.¹⁷⁰ Po únorovém převratu Čepička svému zachránci ukázal, jak vypadá „vděk“ pravého komunisty. V roce 1946 nově jmenovaní církevní hodnostáři oplývali optimismem. Nově jmenovaný pražský arcibiskup Josef Beran při své návštěvě papeže Pia XII. v únoru 1947 ujišťoval, že v Československu je náboženská svoboda zcela dodržována. Pražský arcibiskup totiž předpokládal, že když s ním mnoho komunistů přečkalo koncentrační tábory, tak přece nepůjdou proti svému bývalému spoluvězni, který jim přece také škodit nechce.¹⁷¹ Následující roky měly ukázat, že se pražský arcibiskup mýlil. Optimistickou náladu však církevním hodnostářům vzala pozemková reforma v roce 1947, která se teoreticky měla týkat jen soukromých zemědělců, ale její pravidla se aplikovala i na katolickou církev. Půda nad 50 ha byla zabavena. Církev sice neživořila, ale její ekonomická základna byla silně narušena.¹⁷² Nic nepomohlo, že navrhovatelé této reformy byli Beranovi a Trochtovi známí z Dachau. Sám pražský arcibiskup toto vnímal jako obrovskou zradu ze strany bývalých spoluvězňů. V prosinci téhož roku se na shromáždění katolické elity ve Velkopřevorském paláci Řádu maltézských rytířů na Malé Straně v Praze ohradil proti názorům svých společníků, že komunisté volby prohrají, slovy: „*Obávám se, přátelé, že nemáte pravdu a že nás čekají těžké časy.*“¹⁷³ Tentokrát arcibiskup J. Beran přesně vystihl situaci, ačkoliv si nejspíš ani on sám ještě neuvědomoval, nakolik měl pravdu.

Těsně před vládní krizí, konkrétně dne 19. února 1948, obdržel Klement Gottwald prostřednictvím náměstka ministra zahraničí SSSR Valeriana Zorina vzkaz od J. V. Stalina. Jeho obsahem bylo, že má provést převrat, ale zároveň měl požádat o sovětské velení a vojenský zásah.¹⁷⁴ První příkaz K. Gottwald splnil, k druhému se však neodhodlal, čímž se jeho již tak nepříliš vysoký kredit ve Stalinových očích ještě snížil. Komunistický puč, který

---

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 17.

¹⁷⁰ Jirí KUČERA (ed.), *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*, Praha 2006, s. 13.

¹⁷¹ B. SVOBODA, *Kardinál Josef Beran*, s. 122.

¹⁷² S. BALÍK, *Katolická církev*, s. 16.

¹⁷³ B. SVOBODA, *Kardinál Josef Beran*, s. 136.

¹⁷⁴ V. VAŠKO, *Dům na skále*, s. 66.

následoval po vládní krizi, ve svém konečném důsledku způsobil, že se už KSČ nemusela ohlížet na názory oponentů a mohla už jednat zcela libovolně se svými skutečnými, nebo domnělými odpůrci. Dokud komunisté soustředili svoji pozornost na nekomunistické politiky, mohla církev ještě relativně existovat, ale už roku 1948 byl připraven plán na její likvidaci. Klement Gottwald se ještě v červnu 1948 zúčastnil slavnostního Te Deum, které odsloužil arcibiskup Josef Beran.¹⁷⁵ Celý akt měl navodit dojem, že komunisté s církví nadále počítají. Avšak v této době už začínala na likvidaci církve pracovat nově založená komise pro církevní a náboženské otázky Ústředního akčního výboru Národní fronty, v jejímž čele stál Alexej Čepička.¹⁷⁶ O tom, co si myslí o zákonech, se A. Čepička měl jednou vyjádřit slovy: „*Ano, přiznávám, že poruším zákon tolikrát, kolikrát to bude politicky prospěšné.*“ Již za svého působení v Kroměříži se budoucí ministr spravedlnosti proslavil tím, že úplně zakázal církevní sňatky, i když to bylo zcela protiprávní.¹⁷⁷ Gottwaldova kapitola se slavnostní mší byla arcibiskupu Josefu Beranovi spíše na obtíž. Začal být mnohými katolíky obviňován, že komunistům symbolicky posvětil jejich převrat¹⁷⁸, přestože již 4. března téhož roku Československá biskupská konference odmítla pastýřským listem požadavek komunistů na uznání jejich vlády.¹⁷⁹

V literatuře se často uvádí, že po únoru 1948 vznikly v katolické církvi dva proudy, podle toho, jak se dívaly na možnou dohodu komunistů s církví. První proud, reprezentovaný arcibiskupem Josefem Beranem, odmítal jakoukoliv možnost dohody s komunisty. Považovali takovou snahu za předem prohranou, protože komunisté si podle nich stejně udělají s církví, co budou chtít. Druhý názorový proud reprezentoval litoměřický biskup Štěpán Trochta. Ten naopak zastával názor, že s komunisty je možná určitá dohoda, byť to bude pro církev bolestivé a bude to znamenat částečnou ztrátu její autonomie.¹⁸⁰ Přičemž stoupenci jednoho proudu mají tendenci obviňovat ty druhé z krachu jednání církve se státem. Beranovi stoupenci vinili Š. Trochtu z toho, že svými kompromisy živil chuť komunistů po stále větších zásazích do autonomie církve, a naopak Trochtovi stoupenci obviňují J. Berana, že svým tvrdohlavým postojem komunisty rozrušil a ti pak církvi předkládali tvrdší podmínky. Objektivně vzato neměli úplnou pravdu ani jedni. Zastánci obou stran sporu nevěděli, že komunisté se rozhodli pro definitivní likvidaci náboženství na poradě dne 30. srpna 1948. Celkem výmluvně o tom svědčí tento úryvek: „*Jako čtvrtý dlouhodobý úkol*

¹⁷⁵ S. BALÍK, *Katolická církev*, s. 21.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 20.

¹⁷⁷ V. VAŠKO, *Dům na skále*, s. 60.

¹⁷⁸ B. SVOBODA, *Kardinál Josef Beran*, s. 151.

¹⁷⁹ S. BALÍK, *Katolická církev*, s. 21.

¹⁸⁰ B. SVOBODA, *Kardinál Josef Beran*, s. 148-149.

*přistupuje k nim povinnost napomáhat postupnému překonávání náboženství jakožto protivědeckého způsobu myšlení.*¹⁸¹ Navenek dokument tvrdí, že zabraňuje „zneužívání náboženství k účelům politicky reakčním,¹⁸² ale v podstatě navrhuje zastavení katolického tisku a školství, odtržení katolické církve od Vatikánu a přesvědčování katolických duchovních, aby vstoupili do služeb komunistů a pomáhali tak rozložit církve zevnitř. Komunističtí ideologové nechtěli, aby se obsah této schůze dostal na veřejnost, proto také dokument končí slovy, že *„je nutno dosáhnout toho, aby se obecně vžilo přesvědčení, že postoj režimu k náboženství je kladný.*“¹⁸³

Arcibiskup Josef Beran a biskup Štěpán Trochta však o existenci tohoto rozhodnutí nevěděli. Proto jeden trval na neustupování komunistům v ničem a druhý naopak na nutnosti ústupků. Obecně vzato však pozici církve v Československu nemohl zachránit ani jeden z výše jmenovaných postupů. Pokud by se zvolila tvrdá Beranova linie, tak by s největší pravděpodobností komunisté prohlásili takový akt za ono „zneužívání náboženství k účelům politicky reakčním“ a kněze, kteří by se takovýmto postupem řídili, by dali uvěznit. Ostatní kněze, u kterých by se obávali, že by se za ně mohlo obyvatelstvo postavit, by internovali. Tento postup ostatně komunisté zvolili v případě hlavního protagonisty tohoto směru, arcibiskupa Josefa Berana. Byl internován nejdříve ve svém vlastním paláci a pak střídavě v Mukařově, Radvanově a na dalších místech.¹⁸⁴ Naopak ústupky komunistům by ve finální podobě vedli k tomu, že by komunisté své požadavky dále stupňovali až k neúnosnosti. Popřípadě by duchovní ochotné k ústupkům zneužili na vyložení protináboženských akcí, jen aby je ve finále odsoudili s odůvodněním, že zapříčinili krach jednání. Toto byl případ biskupa Trochty, který sice byl ochoten k ústupkům, ale i míra jeho ústupnosti měla své meze. Nakonec i biskup Štěpán Trochta pochopil marnost snah o dohodu a nejspíš v afektu pronesl následující: *„Hlídáte mě, jako bych byl nějaký vrah, a počínáte si v některých chvílích hůře nežli gestapáci, takovým způsobem jsme my, biskupové, zahráni do slepé uličky i s arcibiskupem Beranem a dohoda mezi státem a církví je proto nemožná a neuskutečnitelná, jedině že byste pozavírali všechny biskupy a arcibiskupa a mnoho dalších lidí, kteří s vámi nesouhlasí.*“¹⁸⁵ Právě to byl konečný cíl komunistů, jen o něm věděl úzký okruh nejprověřenějších straníků. Veřejnost o tom neměla nikdy vědět. Biskup Štěpán

---

¹⁸¹ Marie BULÍNOVÁ – Milena JANIŠOVÁ – Karel KAPLAN (edd.), *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. Edice dokumentů I*, Brno 1994, s. 20.

¹⁸² Tamtéž, s. 20-21.

¹⁸³ Tamtéž, s. 21.

¹⁸⁴ B. SVOBODA, *Kardinál Josef Beran*, s. 210-213.

¹⁸⁵ Jaroslav NOVOSAD, *Štěpán Trochta: Svědek „T“*, Praha 2001, s. 107.

Trochta byl nakonec roku 1954 odsouzen v procesu Trochta a spol. k 25 letům vězení.¹⁸⁶ Bylo to v době, kdy byli již J. V. Stalin a K. Gottwald po smrti a došlo k útlumu a postupnému přehodnocování politických procesů předchozích let. Dohoda mezi komunisty a katolickou církví byla předem odsouzena k neúspěchu, neboť komunisté usilovali v první řadě o ateizaci společnosti a náboženství hodlali zlikvidovat úplně. Napřed se snažili odtrhnout katolickou církev od Vatikánu a vytvořit z ní v podstatě národní církev, potom za pomoci ateistické propagandy mělo náboženství zaniknout úplně.

Jak již bylo výše zmíněno, církev reagovala na únorový komunistický převrat zdrženlivě a veřejně ho neodsoudila. Zároveň však také odmítla uznat novou komunistickou vládu, i když o to byla komunisty požádána. V dubnu téhož roku byla založena Komise pro církevní a náboženské otázky v čele s Alexejem Čepičkou. Jednalo se v podstatě o předchůdkyni Státního úřadu pro věci církevní, který vznikl roku 1949.¹⁸⁷ První velké problémy mezi katolickou církví a komunisty po únoru 1948 nastaly v souvislosti s volbami v červnu téhož roku. Příčina tkvěla v tom, že o politické funkce se ucházeli kněží, kteří spolupracovali s komunisty. Biskupové však zakázali kněžím, aby se angažovali v politice. Vedla je k tomu především zkušenost ze Slovenska, kde v čele Slovenského státu stáli právě katoličtí kněží. Problém byl ale v tom, že pokud kněz usiloval o post v nekomunistické straně, tak komunisté protestovali. Pokud ale kněz usiloval o post v komunistické straně nebo straně, která byla vazalem KSČ, tak bylo z hlediska komunistů vše v pořádku. Právě druhý uvedený případ byl Josef Plojhar, který i přes zákaz biskupů kandidoval ve volbách a stal se ministrem zdravotnictví, což nakonec vedlo k jeho suspenzi. Komunisté následně žádali odvolání jeho suspenze.¹⁸⁸

Jak reagoval Vatikán na komunistické převzetí moci v Československu? Po obnovení československého vyslanectví u Vatikánu v roce 1946 zastupoval u nás Vatikán až do ledna 1948 Saverio Ritter. Příčinou jeho odchodu byl jeho již špatný zdravotní stav. Jeho nástupcem se stal Gennaro Verolino, který ve své funkci vydržel do léta 1949, než byl na popud komunistů odvolán.¹⁸⁹ V období Verolinova působení v Československu vykonali v listopadu 1948 biskupové Jozef Čársky, Štěpán Trochta a arcibiskup Josef Beran cestu do Říma. Všichni tři se zúčastnili jednak audience u papeže Pia XII., ale zároveň také vedli rozhovory s kardinálem Domenicem Tardinim. Právě výsledkem těchto rozhovorů byly úlevy z Kodexu

---

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 145, 147.

¹⁸⁷ S. BALÍK, *Komunistický režim*, s. 26.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 21 - 22.

¹⁸⁹ Marek ŠMÍD, *Apoštolský nunciatus*, s. 306, 311.

kanonického práva pro Československo.¹⁹⁰ Vatikán správně předpokládal, že se komunisté u nás pokusí zničit církevní strukturu a těmito úlevami se snažili poskytnout československým katolíkům možnost vybudovat tzv. podzemní církve. Například některé pravomoci papeže mohly být v dané zemi přeneseny na biskupy, nebo pokud by je nemohli provádět biskupové, mohly být přeneseny dokonce na kněze. Šlo ale i o povolení tajně světit kněze, tajně studovat teologii apod. Mnoho uvězněných kněží tak mohlo sloužit mše svaté svým spoluvězněm v komunistických lágrech, aniž by porušovali kanonické právo. Těmito úlevám se také někdy přezdívá „mexické fakulty.“¹⁹¹ Gennaro Verolino byl poslední chargé d'affaires Svatého stolce, který u nás na přelomu 40. a 50. let působil. Ottavio de Liva, který vedl internunciaturu po něm, už nebyl komunisty uznán jako chargé d'affaires. Navíc byl pouze legačním tajemníkem a internunciaturu vedl v podstatě ze své vlastní iniciativy než z pověření Svatého stolce. I tak ho ale komunistický režim vnímal jako potenciálně nebezpečného a hledal cesty, jak se ho zbavit. Záminkou se stala jeho návštěva v Čihošti někdy mezi 8. a 15. lednem 1950, a proto byl dne 16. března 1950 z Československa vypovězen.¹⁹²

Roku 1949 došlo k vyhrocení vztahů mezi katolickou církví a komunisty. Církev se dožadovala pouze možnosti autonomně působit ve státě a její představitelé doufali, že se s vládou dohodnou na schůzce dne 17. února 1949. Na jednání byli za katolickou církev přítomni litoměřický biskup Štěpán Trochta, košický biskup Jozef Čársky a mnoho dalších. Pražský arcibiskup na jednání poslal svého sekretáře Jana Boukala a kancléře pražského arcibiskupství Rudolfa Dörnera. Za komunisty byli oficiálně přítomni Alexej Čepička, Viliam Široký a Václav Kopecký. Ostatní přítomní za vládu byli Ján Ševčík, Emanuel Šlechta a Alois Petr.¹⁹³ Poslední tři zmiňovaní oficiálně komunisté nebyli, ale byli tzv. kryptokomunisty.¹⁹⁴ Důvod, proč si tyto lidi komunisté drželi při sobě, byl jednoduchý. Mělo to navozovat zdání, že u nás nadále existuje systém pluralitních stran. Ve skutečnosti drželi vládu komunisté a vše podřizovali své moci. Schůzka konaná výše zmiňovaného dne měla jednat o požadavcích církve, které obsahovalo memorandum zaslané vládě dne 31. ledna téhož roku. Komunisté reagovali označením požadavků za drzost a snahu o podvrtnou činnost. Toto vše kvůli snaze o svobodné konání eucharistických kroužků, poutí a vedení mládežnických organizací.¹⁹⁵ O výsledku jednání tak bylo rozhodnuto předem. A. Čepička nejenže odmítl se jakkoliv bavit

---

¹⁹⁰ V. VAŠKO, *Dům na skále*, s. 93.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 93-94.

¹⁹² M. ŠMÍD, *Apoštolský nunciatus*, s. 312-313, 317.

¹⁹³ V. VAŠKO, *Dům na skále*, s. 103.

¹⁹⁴ Šlo většinou o lidi, kteří navenek působili jako zástupci nekomunistických stran, ale ve skutečnosti tajně spolupracovali s komunisty.

¹⁹⁵ B. SVOBODA, *Kardinál Josef Beran*, s. 159-160.

o možnosti církve autonomně působit, naopak požadoval úplné podřízení se církve státu. Jednání tak bylo pro církve bezvýhodné. O tom, jak se postavit k požadavkům vlády, chtěli biskupové jednat dne 22. března 1949 ve Starém Smokovci na Slovensku. Tuto konferenci je možné považovat za zlomový bod, kdy už biskupové rezignovali na možnost nějaké oboustranně výhodné dohody mezi státem a církví. Právě při konání této porady bylo nalezeno odposlouchávací zařízení. Arcibiskup Josef Beran kvůli tomu napsal dopis ministru vnitra Václavu Noskovi, kde žádal o vysvětlení. Nepřekvapí, že V. Nosek jakékoliv odposlechy ze strany státu popřel a navíc tvrdil, že odposlouchávací zařízení tam dal umístit Vatikán (!?).¹⁹⁶ Odpověď V. Noska byla velmi podobná té, kterou použil při tzv. Krčmáňské aféře roku 1947, o které jsem se již zmínil. V. Nosek tehdy argumentoval, že prý si nekomunističtí politici sami sobě nechávají posílat výbušniny. Po této aféře následoval zákaz školení katolické mládeže, nesměly se konat náboženské schůzky mimo kostely a církevní sbírky byly označeny za ilegální.¹⁹⁷

To však byl pouhý začátek. Komunisté chtěli vyvolat v církvi rozkol a za tímto účelem byla komunisty dne 10. června 1949 vytvořena tzv. „Katolická akce.“¹⁹⁸ Její tvůrci popsali neveřejně její činnost slovy: „*Chceme jim vzít vše, co dosud mají (jako jsme to již provedli s Charitou), aby jim nezůstalo nic, museli se případně uchýlovat k novým akcím, které my však již nepovolíme, a proto budou mít charakter ilegální.*“¹⁹⁹ Oficiálně stál v čele komunistické Katolické akce suspendovaný kněz Josef Plojhar, ale nakonec i on musel uznat, že celý tento projekt naprosto zkrachoval.²⁰⁰ Rozkol v církvi se komunistům nezdařil. Důvod byl jednoduchý. Komunisté sice obratně zvládali manipulace, vyhrožování a vymyšlení spikleneckých teorií, ale o tom, jak reálně církev funguje, neměli ani ponětí. Arcibiskup Josef Beran během posledních dvou let pochopil skutečné záměry komunistů a počítal s tím, že by se mohli pokusit vyvolat v církvi rozkol. Proto jednal ve dnech, kdy dochází k založení komunistické *vzdorokatolické* akce, s *chargé d'affaires* Svatého stolce Gennarem Verolinim. Účelem jednání byla právě komunisty připravovaná Katolická akce.²⁰¹ Pouhých pět dní po založení komunistické Katolické akce, konkrétně dne 15. června 1949, vydali českoslovenští biskupové dva dokumenty: oběžník kněžím a pastýřský list. V oběžníku byla odsouzena Katolická akce slovy: „*Prohlásili jsme a znovu prohlašujeme, že tato nepravá Katolická akce je hnutí rozkolné a každá účast na ní a spolupráce s ní musí být stíhána církevními tresty.*“

¹⁹⁶ V. VAŠKO, *Dům na skále*, s. 110.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 111.

¹⁹⁸ S. BALÍK, *Komunistický režim*, s. 23.

¹⁹⁹ M. BULÍNOVÁ, *Církevní komise*, s. 27.

²⁰⁰ S. BALÍK, *Komunistický režim*, s. 23.

²⁰¹ V. VAŠKO, *Dům na skále*, s. 140.

*Inspirátoři a svolavatelé upadli již ipso facto do exkomunikace...*²⁰² Pastýřský list byl nazván *Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*,²⁰³ shrnoval požadavky církve na klidné soužití se státem, vyjmenovával neoprávněné zásahy státu do struktury církve, rušení katolických škol a spolků apod. Arcibiskup Josef Beran chtěl dne 18. června 1949 přečíst pastýřský list osobně. Komunisté reagovali povoláním bezpečnostních složek a snahou o provokaci, která však skončila neúspěšně. Pastýřský list i přes výhrůžky přečetla asi třetina kněží v celém státě. Celorepublikově se měl číst dne 19. června 1949 na svátek Božího těla.²⁰⁴ V následujících dnech vydal Vatikán veřejně dva exkomunikační dekrety. První se týkal již zmiňované komunistické Katolické akce a druhý zakazoval katolíkům spolupráci s komunisty pod hrozbou exkomunikace.²⁰⁵ Plojharova suspenze tak byla obohacena ještě o exkomunikaci. Komunisté se rozhodli zareagovat.

V říjnu 1949 byly s konečnou platností přijaty církevní zákony, které z církvi v podstatě učinily vazala státu. Zákonem č. 217/49 Sb. se zřizoval Státní úřad pro věci církevní,²⁰⁶ který v následujících letech vyjednával s Vatikánem, ačkoliv podle modu vivendi z roku 1928 žádný státní úřad neměl mít ve vyjednávání se Svatým stolcem dominantní postavení na úkor řádně ustanovených biskupů a arcibiskupa. Zákon č. 218/1949 Sb. podmiňoval vykonávání kněžských povinností státním souhlasem. Jinými slovy, aby někdo mohl vykonávat kněžský úřad, musel mít na to souhlas státu. Teologické vzdělání a zvládnutí církevní nauky a dogmatiky nebylo až tak podstatné. Tento zákon dále učinil církev plně závislou na státu v oblasti hospodářské.²⁰⁷ O tom, jestli se bude pořádat sbírka na opravu kostela, nebo jiný účel, rozhodoval stát. Mnoho církevních staveb tak začalo chátrat. Během roku 1949 také komunisté započali s myšlenkou, jak by se zbavili řeholních řádů.²⁰⁸ Právě monstrproces proti představitelům řeholí je hlavní náplní této práce.

---

²⁰² Tamtéž, s. 145.

²⁰³ Tamtéž, s. 145.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 146-147.

²⁰⁵ S. BALÍK, *Komunistický režim*, s. 24-25.

²⁰⁶ V. VAŠKO, *Dům na skále*, s. 166.

²⁰⁷ S. BALÍK, *Komunistický režim*, s. 26.

²⁰⁸ V. VAŠKO, *Dům na skále*, s. 163.

2.5 Zvolení Augustina Machalky za novoříšského opata a jeho činnost před zatčením StB

Po svém osvobození z nacistického koncentračního tábora dne 29. dubna 1945 se Augustin Machalka vrátil zpět do Nové Říše. Spolu s ním přežili útrapy koncentračních táborů ještě Gilbert Bednář, Štěpán Rajda a Heřman Josef Tyl. Poslední zmiňovaný byl osvobozen Američany již 11. dubna 1945, protože byl nacisty ponechán v Buchenwaldu, zatímco A. Machalka, G. Bednář a Š. Rajda byli dne 5. ledna 1945 převezeni do Dachau. Podmínky nacistického vězení z novoříšských premonstrátů nepřežili Norbert Hrachovský, Zikmund Záběhlický, Vavřinec Novotný, Siard Nevrkla a v neposlední řadě i sám opat Pavel Souček.²⁰⁹ Prvním úkolem novoříšských premonstrátů bylo obnovení chodu kanonie a zvolení nového opata. Samotná volba proběhla v říjnu 1945. Do té doby klášter společně spravovali Bohuslav Němčanský v hodnosti superiora, Augustinu Machalkovi byla znovu svěřena role provizora a Heřman Josef Tyl se stal novicmistrem, jak bylo rozhodnuto na schůzi premonstrátů na pražském Strahově. Augustin Machalka musel ve své funkci provizora zaevidovat veškerý majetek, který byl během německé okupace zabaven. Nešlo však jen o majetek zabavený nacisty, také postupující Rudá armáda přispěla ke zmenšení klášterního majetku. Bilance byla následující: veškeré šatstvo bylo pryč, dále asi 900 m nezpracované látky, mnoho vzácných obrazů, knih, pektorálů a kusů nábytku bylo nenávratně rozkradeno, elektrická zařízení byla také pryč, z klášterních sklepů zmizelo cca 25 hl vína všech druhů, navíc bylo rozbito asi 300 okenních tabulí. Toto je pouze stručný výčet škod, které klášterní hospodářství utrpělo za necelé tři roky, co ho násilně ovládali nacisté.²¹⁰ Postupující rudoarmějci navíc v klášterních lesích odstřelili asi 39 kusů srnců. Z klášterní pily zase Rudá armáda sebrala asi 60 m³ dřeva.²¹¹ Zhruba do roku 1948 se povedlo klášterní hospodaření relativně stabilizovat.

Ne všechny klášterní cennosti se gestapu podařilo ukrást. Jak jsem již zmínil v první kapitole, poté, co František Kříž začal vyhrožovat klášteru udáním, rozhodl se opat Pavel Souček nečekat a poručil ukrýt část klášterního majetku u několika spolehlivých lidí. Augustin Machalka byl na toto téma dotazován v listopadu 1945 strahovským opatem Bohuslavem Jarolínkem a takto se nám dochovaly jeho vzpomínky na dobu, která předcházela přepadení kláštera nacisty. A. Machalka zde uvádí: „*Po odchodu Kříže z Nové Říše bylo potřeba počítat s tím, že přijde Gestapo a proto bylo nutné různé věci pro jistotu*

---

²⁰⁹ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 78.

²¹⁰ Tamtéž, s. 79.

²¹¹ Tamtéž, s. 89.

odstranit z domu. V úvahu přicházel p. Novák, knihař v Nové Říši, a pak p. Dr. Olšovský. Za tím účelem jsem si několikrát volal p. Dra. Olšovského do kanceláře, tázal jsem se, zda by byl ochoten nějaké věci vzít k sobě. Ochotu projevil.“ Při ukrývání klášterních cenností občas vypomáhala i manželka pana Olšovského.²¹² Tuto informaci zde zmiňuji ze dvou důvodů. Za prvé pro objasnění původu cenností, které klášteru později zabavilo StB. Za druhé proto, že Machalkovo přátelství s rodinou Olšovských se stalo předmětem pokusu o dehonestaci jeho osoby poté, co se stal opatem.

Dalším hospodářským problémem, se kterým se klášter musel bezprostředně po válce potýkat, byly zahraniční bankovní účty kanonie. Jakékoliv operace s nimi si vyhradil opat Pavel Souček, jenž zemřel v Osvětimi.²¹³ Nestihl tak svému provizorovi říct, o které účty se konkrétně jedná. Klášter tak ztratil další potřebné finanční prostředky. Ale i v těchto těžkých chvílích se našli lidé, kteří byli ochotni přispívat z vlastních peněz. V případě Augustina Machalky to byla jeho sestra Božena Dvořáková, jeho švagr František Maňas (manžel jeho sestry Marie) a Marie Pitlová. Tito všichni poskytli novoříšskému klášteru své vkladní knížky, na kterých bylo roku 1950 dohromady přes 210 000 Kč.²¹⁴ Kanonie se tedy mohla i přes nesnáze pomalu stabilizovat. Dalším velkým úkolem novoříšských premonstrátů byla volba nového opata.

Volba čtrnáctého opata novoříšského kláštera proběhla dne 11. října 1945. Oficiálně existovaly tři osoby, které přicházely v úvahu. Klášterní superior Bohuslav Němčanský, provizor Augustin Machalka a novicmistr Heřman Josef Tyl. Novoříšský premonstrát Siard Kamil Novotný ve své diplomové práci zastává názor, že Bohuslav Němčanský nebyl zvolen proto, že byl dle ostatních členů kanonie „málo průbojný.“²¹⁵ Zatímco Heřman Josef Tyl byl osobností mimořádně oblíbenou u místních věřících, o chodu klášterního hospodářství měl jen malé znalosti. Augustin Machalka měl ze všech tří kandidátů nejvíce zkušeností právě s klášterním hospodařením. Ostatně této jeho kvality si již před válkou všiml i zemřelý opat Pavel Souček, který úzkostlivě dbal na chod klášterního hospodaření. Z tohoto důvodu si jako svého provizora vybral právě Augustina Machalku. O důvodech, proč ve volbě zvítězil právě Augustin Machalka, není třeba příliš spekulovat. Lze souhlasit s názorem Siarda K. Novotného, že novoříšští premonstráti dali přednost osobě, která dávala největší naději, že klášter stabilizuje po hospodářské stránce.²¹⁶ Naneštěstí neexistují žádné další prameny, které

---

²¹² ABS Praha, V 2844, operativní podsvazek 2.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ NA Praha, Or I/VII.

²¹⁵ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 79.

²¹⁶ Tamtéž, s. 79.

by více osvětlovaly pozadí celé opatské volby roku 1945. Heřman Josef Tyl, jeden z kandidátů na titul novoříšského opata, zmiňuje tuto volbu ve svých pamětech jen okrajově. Vše je v podstatě zredukováno na fakt, že po volbě opatem si úřad novicmistra vzal pro sebe právě Augustin Machalka a převorem ustanovil Štěpána Rajdu. H. J. Tyl byl krátce po opatské volbě poslán do kláštera v Teplé, aby se pokusil vyjednat s úřady jeho ponechání v ruce církve.²¹⁷ Sám pater Siard byl nucen se spolehnout na vzpomínky novoříšského premonstráta Ludolfa Bartáka, kde upozorňuje, že opatská volba členy kanonie dost rozdělila. Navíc Tylovo mlčení k průběhu samotné volby mě vede k závěru, že volba proběhla poměrně konfliktně. Podobný názor zastává i Vojtěch Vlček, který tvrdí, že vedle B. Němčanského, H. Tyla a A. Machalky existoval ještě čtvrtý zájemce o opatskou hodnost. Tím měl být novoříšský premonstrát Godfríd Kasan.²¹⁸ Čtrnáctým opatem novoříšského kláštera byl nakonec zvolen Augustin Machalka, ale ještě než vůbec došlo k jeho benedikci, musel vyvracet první pokus o dehonestaci své osoby, jež měla být dílem právě G. Kasana. Podle vyšetřování, které vedl strahovský opat Bohuslav Karolínek, bylo zjištěno, že nově zvoleného opata očernil právě Godfríd Kasan, který Augustina Machalku obviňoval z pohlavního styku právě s paní Olšovskou a údajně neváhal celou aféru hnát až na ministerstvo školství a osvěty. V demoralizaci novoříšského opata měl G. Kasanovi pomáhat Ferdinand Houb. Navíc měl údajně G. Kasan rozšiřovat tvrzení, že členové kanonie byli zatčeni gestapem kvůli morálním deliktům.²¹⁹

Prvním činem opata Augustina Machalky ve funkci bylo vyvrátit tato obvinění. Během vyšetřování vyšlo najevo, že podobný pokus o kompromitaci Augustina Machalky učinil Godfríd Kasan již v roce 1941 a spor téměř skončil u soudu. Novoříšský opat toto obvinění komentoval slovy: *„Jsem přesvědčen, že nařčení pochází od p. Dra. Kasana. Už v roce 1941 učinil podobné nařčení. Chtěl jsem se hájit, a proto jsem to nařčení oznámil p. Dru. i pí. Olšovské, která Dra. Kasana zažalovala. K přeličení nedošlo, protože zakročil p. opat Souček pro nebezpečí, kterému by byl vystaven jak p. Dr. Olšovský, tak i klášter, protože v obhajobě by se nedaly uvést důvody, proč pí. Olšovská šla několikrát do kláštera – jednalo se přece o uklizení věci před Němci. Z tohoto důvodu vyhověla pí. Olšovská žádosti p. opata Součka. Jinak by k žalobě i soudnímu přeličení bylo došlo.“*²²⁰ Za Augustina Machalku se postavili také jeho bývalí spoluvězni z koncentračních táborů. Ti dosvědčili, že všechna

---

²¹⁷ Heřman J. TYL, *Psancem*, Třebíč 1996, s. 62.

²¹⁸ Vojtěch VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948 – 1964*, Olomouc 2004, s. 416.

²¹⁹ ABS Praha, *V 2844 MV*, operativní podsvazek 2.

²²⁰ Tamtéž.

obvinění z asociálního chování jsou „pustým výmyslem zaujatých lidí.“²²¹ K důvodu zatčení novoříšských premonstrátů se v dobrozdání píše: „Členové kláštera novoříšského byli zatčeni jedině a pouze z důvodů politických na udání Františka Kříže z Brna-Řečkovic, který podvodným způsobem se dostal do noviciátu. Důkaz pro toto jsou jeho vlastní dopisy... Další důkaz jest ten, že zatčení se stalo těsně po atentátu na Heydricha a výrok zatýkajícího gestapáka Triebwassera, když při zatýkání členové vycházeli z oratoře: Hier ist die ganze deutschfeindliche Bande. Die grössten Feinde des Reiches sind die Pfaffen und die Juden.“²²² Podle protokolů se měl údajně Gotfríd Kasan pokusit hnát své obvinění proti Augustinu Machalkovi až k ministru školství Zdeňku Nejedlému a navíc se pokoušel ovlivnit i Heřmana Josefa Tyla, aby se postavil proti nově zvolenému opatovi. Tyto pokusy ale selhaly jednak proto, že celá tato aféra se k Z. Nejedlému ani nedostala, ale i proto, že H. J. Tyl odmítl G. Kasana v jeho snažení podpořit. Machalka se domníval, že G. Kasan při svých útocích proti němu využil i novoříšského premonstráta Gilberta Bednáře. Celá věc byla o to závažnější, že G. Bednář byl Machalkovým spoluvězněm z nacistických koncentračních táborů. Spor mezi A. Machalkou a G. Bednářem byl paradoxně způsoben vyšetřováním Křížova udání na novoříšský klášter z roku 1942. O co šlo?

Poté, co F. Kříž poslal své druhé udání na klášter v Nové Říši, se gestapo rozhodlo, že si jednoho z tanních premonstrátů neoficiálně vyslechne. Jejich volba padla právě na Gilberta Bednáře. K celé akci se gestapu propůjčil místní kolaborant Ludvík Nix, který G. Bednáře nalákal k sobě domů, kde ho gestapo začalo vyslýchat. Po skončení výslechu byl propuštěn a i přes výhrůžky gestapa, že o tom nesmí mluvit, řekl vše opatu Pavlu Součkoví. Když byla kolaborantská skupina v Nové Říši a okolí po válce vyšetřována, tak byl Augustin Machalka dotazován na důvody, proč byl Gilbert Bednář vyslýchán gestapem ještě před přepadením kláštera a co u výslechu řekl. A. Machalka však podrobnosti neznal, a proto odpověděl „že bude nutno jmenovaného přímo se dotázat, protože mě důvod vyšetřování neřekl.“ Gilbert Bednář si tuto Machalkovu odpověď vyložil jako útok proti své osobě a začal ho obviňovat z asociálnosti.²²³ Konec listopadu 1945 byl pro Augustina Machalku, jenž musel hájit svou vlastní důstojnost proti pomluvám, velmi vyčerpávající. Počátkem prosince 1945 byl již psychicky téměř zlomený. V dopise opatu B. Jarolímkovi píše: „Celý můj život byl od nejtěžšího mládí plný utrpení a teď snad to utrpení dosáhlo svého vrcholu. Přijímám to z rukou Božích odevzdaně, neboť vím, že Bůh mě neopustí, jako dosud nikdy, ale zdá se mě, že

---

²²¹ Tamtéž.

²²² Do češtiny přeloženo jako: „Tady je ta Němcům nepřátelská banda. Největšími nepřáteli Říše jsou flandáci a židé.“ ABS Praha, V 2844 MV operativní podsvazek 2.

²²³ Tamtéž.

*sil i rovnováhy ubývá, když toto napjetí trvá už tak dlouho. Vím, že zloba lidská nezná mezi a před ničím se nezastaví, ale že půjde tak daleko, to teprve poznávám nyní. Myslím, že když to potrvá ještě nějaký čas, že mě na ničem už nebude záležet a že učiním krok, který bude snad osudný pro mě, ale také pro mnohé jiné. Obávám se toho a denně prosím o pomoc Boží a o vytrvalost. Vím též, že se za mě modlí mnoho jiných dobrých duší, které mě znají lépe než zaujatí spolubratři a jedině těmto modlitbám mám co děkovat za to, že dosud nesu vše statečně... Kdysi se vyjádřil před Vámi jeden dp., že na N. Ř. spočívá kletba. To si však neuvědomil, že tou kletbou jest jedině on. Vždy byl ve spojení s laiky klášteru nepřátelskými, štvál, špinil a popichoval a teď využívá příležitosti, protože hlavní svědkové nejsou na živu...*²²⁴ Tato slova svědčí o Machalkově naprosté zoufalosti. Poskytují také ale vcelku ojedinělý pohled na situaci z jeho vlastní perspektivy, protože pramenů osobní povahy tohoto typu je k osobě opata A. Machalky velmi málo. Není nutné příliš pochybovat o tom, koho novoříšský opat myslel tím „jediným dp.“ Nebudeme daleko od pravdy, když prohlásíme, že právě Gotfrída Kasana. A oni svědkové? V první řadě to byl zesnulý opat Pavel Souček, který měl o celém dění v klášteře dokonalý přehled. Navíc to byl právě on, kdo souhlasil s ukrytím části řádového majetku u rodiny Olšovských. Kdo mohli být ostatní svědkové, to už zřejmě nezjistíme. Teoreticky mohla něco vědět řeholní sestra Zita, která vyučovala na základní škole v Nové Říši.

Opat B. Jarolínek se nakonec přiklonil na stranu nově zvoleného opata a dne 30. prosince 1945 byl Augustin Machalka beatifikován.²²⁵ Celý slavnostní akt provedl brněnský biskup Karel Skoupý.²²⁶ První kolo souboje o svou čest tak Augustin Machalka vyhrál. Tajemník ministerstva školství a strahovský opat dokázali objektivně posoudit obvinění, která proti A. Machalkovi vedl G. Kasan, a dospěli k závěru, že vše bylo vymyšlené a mělo zpochybnit opatskou volbu. Navíc se za Augustina Machalku postavili bývalí koncentračníci, z nichž mnozí byli i členy komunistické strany. Ačkoliv to může působit podivně, roku 1945 ještě existovala spousta komunistů, kteří upřímně věřili, že dohoda mezi katolíky a stranou je možná. Někteří z nich si vzpomněli na svého spoluvězně z koncentračních táborů a rozhodli se mu pomoci. Po únoru 1948 však již komunistická strana nemusela brát ohledy na jiné osoby jiného smýšlení a i skutečnost, že mnozí komunisté a katolíci společně trpěli v nacistických žalářích, nezabránila komunistickým prokurátorům, aby své bývalé spoluvězně označovali za kolaboranty s nacisty.

---

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Uveden do úřadu opata.

²²⁶ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 79-80.

Po své benedikci měl opat Augustin Machalka konečně čas, aby napsal děkovné dopisy lidem, kteří mu posílali do koncentračního tábora balíčky. Jeden takový dopis se zachoval v archivu novoříšského kláštera.²²⁷ Není třeba příliš spekulovat, že před Augustinem Machalkou stál velmi těžký úkol. Hospodářské obtíže, kterým klášter musel čelit, byly již zmíněny. Dále bylo uvedeno, že ještě před Machalkovou benedikcí byl učiněn velmi vážný pokus o dehonestaci jeho osoby. Toto však byl jen zlomek problémů, které musel nový opat řešit. Souběžně s Kasanovým pokusem o kompromitaci své osoby se musel Augustin Machalka zabývat též premonstrátským klášterem v Teplé.

Premonstrátský klášter v Teplé patří k nejstarším, které se nacházejí na našem území. Jeho založení se datuje do roku 1193 a v podstatě se jednalo o velké duchovní, hospodářské a kulturní centrum. Tepelský klášter patřil k nejbohatším premonstrátským klášterům v našich zemích. Jelikož se nachází v českém pohraničí, jeho osazenstvo tvořili kněží německé národnosti. V letech 1900-1944 byl opatem tohoto kláštera Gilbert Julius Helmer, zpočátku velký obdivovatel A. Hitlera.²²⁸ To mohlo mít v budoucnosti pro klášter fatální důsledky. Na základě retribučních dekretů byl tento Helmerův obdiv hodnocen jako kolaborace s nacismem a klášteru hrozilo, že bude zabaven. Důsledkem mnichovské smlouvy se klášter stal součástí Třetí říše a pro kanonii nastalo asi nejtemnější období její existence. Napřed zabavilo SS polovinu kláštera a tepelští řeholníci byli i přes svůj německý původ nuceni podřizovat se rozkazům SS. S tím se však nacistická strana nespokojila a později se klášter stal v podstatě nevěstincem pro důstojníky SS, formálně se jednalo o „*porodnici dobrovolných německých matek*.“²²⁹ S množícími se neúspěchy německých vojsk začalo německé armádní velení uvažovat o zřízení jednotky, která by operovala partyzánským způsobem boje. Jméno jednotky bylo werwolf a právě za jednu z jejich základen, která měla být vybavena i vysílačkou, byla údajně zvolena i Teplá.²³⁰ Převor kláštera Heřman Josef Tyl, který měl spravovat klášter po válce, se však domníval, že obvinění týkající se spolupráce tepelských premonstrátů s jednotkou werwolf byla založena na nalezeném knoflíku z uniformy, kterou

---

²²⁷ Dopis obsahuje následující „... Račte tedy přijmouti můj vroucí dík za všechno. Co jste nám prokazovali svými zásilkami, to se nedá nijakým způsobem ocenit, to dovedou ocenit jen ti, kterým přispěla každá ta zásilka značným způsobem k zachování zdraví a mnohdy k záchraně života. Kéž dobrotivý Bůh Vám to vše odplatí svou pomocí, ochranou a svým požehnáním. Vzpomínal jsem na Vás ve svých modlitbách velmi často již ve vězení a činím tak denně při nejsv. Oběti a prosím Ho, aby i Vám dopřál v novém roce hodně zdraví, osobního blaha a ušetřil Vás před každou bolestí, nemocí a utrpením. Rovněž děkuji vroucně za projevené blahopřání k mému zvolení a k benedikci. Jsem si vědom, že jsem na sebe vzal velmi těžký úkol, ale pevně věřím, že to bylo v plánu Božím, aby náš klášter byl zase obnoven a doufám, že krev našich pěti mučedníků nebyla prolita nadarmo...“: Archiv kanonie premonstrátů v Nové Říši, fond Augustin Machalka, svazek *Korespondence Augustina Machalky*.

²²⁸ Heřman Josef TYL, *Klášter Teplá*, s. 8, 18.

²²⁹ Tamtéž, s. 18.

²³⁰ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 388.

tato jednotka nosila, a vyhořelé vysílače, která se našla v jedné z nedalekých vesnic.²³¹ Sám opat G. J. Helmer se konce války nedožil, protože zemřel roku 1944. Po skončení války tak byla tepelská kanonie považována za majetek kolaborantů a hrozilo jí zabavení ve prospěch státu. Navíc bylo její osazenstvo určeno k odsunu.

Klášter v Teplé se tak stal jednou z prvních třecích ploch mezi státem a církví. Stát požadoval jeho zabrání jako majetek kolaborantů. Církev se naproti tomu snažila klášter zachránit od konfiskace. V celé věci se nejvíce exponoval strahovský opat Bohuslav Jarolímek a nově zvolený opat novoříšského kláštera Augustin Machalka. Záchranu kláštera spatřovali v tom, že německé řeholníky by ještě před jejich odsunutím nahradili čeští řeholníci, čímž by se z německé kanonie stala česká a nepodléhala tak retribuci. Z novoříšské kanonie byli do Teplé posláni Heřman Josef Tyl, Godfríd Kasan, Gilbert Bednář a Klement Žůrek.²³² Tyl se do kláštera vydal již v lednu 1946, ostatní ho následovali v březnu téhož roku. Dne 1. března 1946 byl Heřman Josef Tyl jmenován převorem s právy opata pro klášter Teplá a mohl začít obnovovat duchovní život kláštera. Napřed ale musel přesvědčit Národní správu, aby mu vůbec povolila klášter vést a odvolala vojenskou posádku, která v klášteře byla. Jeho zásluhou také byla stažena i žádost na konfiskaci kláštera.²³³ Tím to ale neskončilo. Otázkou tepelské kanonie se začali zabývat i komunisté. Ministr informací Václav Kopecký se rozhodl, že tajně navštíví Teplou a podívá se na situaci osobně. Heřmanu Josefu Tylovi se však podařilo něco, co snad nikomu jinému před ním: dokázal V. Kopeckého přesvědčit, ať klášter ponechá v rukou církve.²³⁴ Do roku 1950 tak tepelská kanonie zůstala v rukou katolické církve.

Na základě výše zmíněných Tylových zásluh by se mohlo zdát, že Machalkovo rozhodnutí vyslat jej do tepelského kláštera bylo výborným tahem. Pro novoříšského opata však Tylov odchod znamenal, že se proti němu začali bouřit věřící, protože H. J. Tyl byl mimořádně populární a nechtěli, aby odešel. Sám H. J. Tyl uvádí ve svých pamětech: „*Před půlnocí stál dole v průjezdu již připraven povoz. Když jsem tam přišel, byl jsem překvapen, co tam bylo shromážděno lidí: staří, mladí, ženy, muži, ba i matky s dětmi v náručí. Všichni plakali a se sepjatýma rukama mne prosili, abych je neopouštěl.*“²³⁵ Situaci musel uklidňovat i opat B. Jarolímek, který novoříšským věřícím poslal dopis, v němž uvádí důvody Tylova odchodu do Teplé. Sám H. J. Tyl se domníval, že jeho odchodu z Nové Říše zneužili

---

²³¹ Heřman Josef Tyl, *Psancem*, s. 67.

²³² K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 82.

²³³ H. TYL, *Psancem*, s. 69-70.

²³⁴ Tamtéž, s. 75.

²³⁵ Tamtéž, s. 63.

komunisté ve volbách. Podle jeho slov se to mělo udát takto: „*Do volebního programu toho roku dali si novoříšští komunisté slib, že si vynutí můj návrat a tak se stalo, že v Nové Říši, kde komunisté byli vždy v podstatné menšině, tímto programem zvítězili. (Slibu však nedostáli.)*“²³⁶ Machalka začal být posléze místními komunisty obviňován, že stojí v čele reakčních sil a že celý klášter je sídlem reakce. Právě na základě jejich posudků byl s největší pravděpodobností sestaven lživý profil novoříšského opata, který byl posléze použit během jeho procesu. Zůstává však otázkou, zda s obviňováním Augustina Machalky nepomáhal novoříšským komunistům také Gotfríd Kasan. Prameny hovoří pouze o jeho pokusu o dehonestaci Machalky po jeho zvolení opatem. O jeho aktivitách mezi lednem a březnem 1946 však už nic neříkají. Jak jsem již zmínil, H. J. Tyl odešel do Teplé v lednu roku 1946, G. Kasan však až v březnu téhož roku. Během této doby měl dostatek času, aby prováděl další křivdy na Augustina Machalku. Historik Vojtěch Vlček si všímá Kasanovy kariéry v roce 1950, kdy je novoříšský opat odsouzen k 25 letům vězení a převor tepelského kláštera Tyl je odsouzen téhož roku ke dvanácti letům vězení.²³⁷ G. Kasan je však onoho roku 1950 jmenován profesorem na komunisty ovládané teologické fakultě v Praze.²³⁸

Přesné důvody, proč nechal A. Machalka poslat G. Kasana s G. Bednářem do Teplé, neznáme. Je však pravděpodobné, že novoříšský opat tušil, že by proti němu mohli ještě něco chystat, a proto se rozhodl je poslat na druhý konec republiky do pohraničí, kde ho nemohli dehonestovat u věřících. Dále je možné, že se k A. Machalkovi dostaly zvěsti o tom, jak jej místní komunisté osočují z reakčnosti, a dospěl k názoru, že jim s tím pomáhá právě G. Kasan. Už jednou se jej pokusil zkompromitovat a A. Machalka zřejmě nehodlal dát mu k tomu druhou příležitost. Posláním G. Kasana do Teplé, kde po odsunu Němců zůstalo málo lidí a kde bylo potřeba zajistit, aby klášter vůbec mohl fungovat dál, bylo zřejmě Machalkovým pokusem o zastavení pomluv na jeho osobu. Tato taktika mu vyšla jen částečně, protože až do jeho zatčení StB v roce 1950 nebyl učiněn žádný další pokus o jeho dehonestování. Na druhou stranu však tento krok zřejmě G. Kasana od dalších pomluv neodradil a podle V. Vlčka to byly právě tyto pomluvy, které způsobily, že se po únoru 1948 začala o osobu Augustina Machalky zajímat StB.²³⁹

Koncem roku 1947 se konala v Římě generální kapitula premonstrátského řádu. Součástí kapituly byla i krátká audience u papeže Pia XII. Augustin Machalka zde jako opat novoříšského kláštera nemohl chybět. Spolu s ním jel na kapitulu i jeho nově jmenovaný

---

²³⁶ Tamtéž, s. 65.

²³⁷ Tamtéž, s. 126.

²³⁸ V. VLČEK, *Perzekuce*, s. 416.

²³⁹ Tamtéž, s. 416.

provizor Ludolf Stanislav Barták. Na rozdíl od dalšího účastníka této kapituly, želivského opata. Víta Bohumila Tajovského (1912-1999), nám Augustin Machalka nezanechal po sobě žádné vzpomínky na tuto událost. Veškeré zmínky o jeho účasti pocházejí až z doby jeho vyšetřování v roce 1950. K těmto pramenům je však potřeba přistupovat opatrně, protože jsou psané rukou vyšetřovatelů StB, kteří se snažili tuto zcela běžnou záležitost členů premonstrátského řádu proměnit ve schůzi špiónů. Můžeme však považovat za jisté, že Augustin Machalka vedl během této kapituly rozhovory s generálním opatem řádu, jímž byl v této době Hubertus Noots. S největší pravděpodobností s ním A. Machalka mluvil o situaci kláštera, náboženských poměrech u nás, ale také zřejmě i o svých obtížích při cestování. Generální opat se rozhodl ještě v roce 1947 navštívit Československo a mezi místy, která navštívil, byla i Nová Říše. Při této příležitosti daroval Augustinu Machalkovi automobil a dal mu svůj souhlas s konáním společných noviciátů v rámci Československa.

Proč vlastně A. Machalka potřeboval automobil? Důvod byl jednoduchý. Novoříšský klášter před válkou udržoval vzájemné styky s premonstrátským klášterem v rakouském Gerasu. V překonání vzdálenosti mezi těmito dvěma místy stačil den jízdy koňským povozem. Během války a po válce však došlo ke zprětrhání těchto svazků a novoříšský klášter se začal orientovat na kláštery uvnitř státu, zvláště na Želiv. Problém byl v tom, že koně nedokázali překonat vzdálenost mezi Novou Říší a Želiví za den. Navíc koně klášteru zabavili nacisté při přepadení roku 1942. A. Machalka musel také často cestovat do Prahy, ať už to bylo kvůli tomu, aby se bránil proti pomluvám, nebo kvůli schůzkám s opatem B. Jarolínkem. Augustin Machalka tak byl okolnostmi nucen více cestovat než jeho předchůdci. Vlastnictví automobilu bylo logické, nicméně v době nedostatku bezprostředně po válce bylo nemožné, aby si A. Machalka pořizoval automobil na vlastní náklady, nebo na náklady kláštera. Generální opat H. Noots se rozhodl mu v tomto pomoci, a tak přes americké premonstráty sehnal automobil, který pak daroval A. Machalkovi.

Společný noviciát byl založen na tom, že premonstrátské novicové z Československa provedou svůj vstup do řádu v klášteře, který se na to bude specializovat. Běžnou praxí je, že novic zpravidla vykonává svůj noviciát v klášteře, kde do noviciátu vstoupil. To se mělo od konce roku 1947 změnit a Nová Říše se měla stát místem, kde se budou na vstup do řádu připravovat novicové z celé republiky. Důvod, proč byla zvolena Nová Říše, je jednoduchý. Opat kláštera Augustin Machalka měl sám zkušenosti s noviciátem mimo domovský klášter. Otázkou je, proč se novoříšský opat rozhodl k tak nesmírně obtížnému úkolu. Vysvětlení se nabízí několik. Možná chtěl ulehčit situaci jiným premonstrátským klášterům, které měly samy spoustu problémů s vyrovnáváním se s následky války nebo s odsunem duchovních

německého původu. Druhé vysvětlení může být, že Machalka chtěl zanechat svoji stopu v dějinách kláštera jako opat, který se nejvíce zasloužil o přípravu noviců pro život v řádu. Ať už byly Machalkovy pohnutky jakékoliv, StB nakonec z výchovy noviců udělalo protistátní činnost a vlastnictví automobilu bylo vykládáno jako jasný důkaz Machalkovy údajné špionáže pro Vatikán. Obojí se pravdě nemohlo vzdalovat víc.

Komunistický převrat v únoru roku 1948 způsobil nejen zhoršení podmínek pro koexistenci katolické církve se státem, ale pro novoříšské premonstráty i to, že se museli postarat o kněze nepohodlné režimu. Komunisté v podstatě donutili k internaci v Nové Říši politiky Jana Šrámka (1870-1956) a Františka Hálu (1893-1952). Jejich nedobrovolný pobyt u novoříšských premonstrátů začal dne 21. března 1948 a skončil v říjnu téhož roku.²⁴⁰ Ještě v tomto roce přibyla Augustinu Machalkovi další starost o novice, kteří se v rámci společného noviciátu začali sjíždět do Nové Říše. Do kláštera přišlo celkem 15 noviců, od roku 1947 zde pomáhaly i premonstrátky ze Svatého Kopečku u Olomouce. Navíc i tři roky po skončení války doléhaly na obyvatelstvo stále její důsledky. Toto období nedostatku základních surovin a zboží prožívali i novoříšští premonstráti. Novicové byli ještě před svým příchodem do kláštera nabádáni, aby si s sebou vzali ložní prádlo, peřiny, braviář a další věci. Až do roku 1949 bylo do samotné novoříšské kanonie přijato sedm noviců.²⁴¹ Klášter začal nabírat náhrady za spolubratry zavražděné v Osvětimi a za ty, co odešli do Teplé. Sám A. Machalka se musel ještě účastnit schůzek se strahovským opatem B. Jarolínkem. Roku 1948 byl dokonce nucen zabývat se údajnými nadpřirozenými viděními, která měla mít na Prostějovsku úřednice Libuše Adlerová.²⁴² Při vyšetřování následujícího roku se ukázalo, že šlo o podvod, ale komunistům se hodilo, že ho mohli využít proti Machalkovi. První společný noviciát skončil na podzim 1949. Pak už začaly události nabíhat rychlého spádu. Dne 11. prosince došlo k tzv. číhošťskému zázraku. V noci ze dne 28. ledna 1950 byl unesen číhošťský farář Josef Toufar, 3. února téhož roku byl přepaden novoříšský klášter a opat Augustin Machalka odvezen do Valdic. Proces, který byl po něm pojmenován, patřil k největším, které se v 50. letech 20. stol. odehrály a můžeme ho co do přípravy a propagace právem řadit mezi takové monstrprocesy, jako byly Píka a spol. či Horáková a spol.

---

²⁴⁰ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 82.

²⁴¹ Tamtéž, s. 80, 83.

²⁴² ABS Praha, *V 2172 OV*, osobní spis Adlerová.

2.6 Konstruování procesu proti řeholním řádům a číhošťský zázrak

Komunisté plánovali zničení katolické církve a vůbec náboženství dávno před tím, než se dostali k moci. Formálně byla tato snaha tajně přijata roku 1949. Výsledky této jejich snahy se ale projeví až roku následujícího. Roku 1949 šlo hlavně o co největší osekání práv katolické církve. Na schůzi církevních tajemníků dne 13. dubna 1949 vystoupil A. Čepička s referátem o postupu proti církvi: „*Vedle pozemkového majetku je nutno se podívat na další majetek církve, budovy, kostely, kaple, fary, cennosti, obrazy, sbírky, pořídit jejich soupis a postarat se, aby byly tyto věci řádně oceněny. Je třeba se podívat na další prameny příjmů, a to jsou sbírky. Nedovolit konání sbírek bez souhlasu nadřízeného úřadu. Takové sbírky musí být hlášeny. Nikde neexistuje žádný předpis, že jsou povoleny. Není možné, aby církev bez povolení nadřízených úřadů vydávala letáky a drobné tiskoviny. Je nutné, abyste si pořídili soupis všech akcí, které církev dělá.*“²⁴³ Někteří historikové nazývají měnovou reformu, kterou komunisté provedou o čtyři roky později, „*velkou peněžní loupeží v Československu.*“²⁴⁴ Na základě znění výše zmíněného referátu si dovoluji tvrdit, že podobná „loupež“ se stala i roku 1950, kdy byly likvidovány kláštery katolické církve. Rozdíl byl jen v tom, že tuto „velkou církevní loupež“ pocítili pouze řeholníci a nikoliv řadoví občané, a proto není mezi širokou veřejností tak známá. Tímto způsobem byly mnohdy nenávratně ztraceny předměty obrovské finanční i kulturní hodnoty. Část sice kláštery získaly zpět po roce 1989, ale část se nenávratně ztratila.

Účelem těchto opatření bylo, aby musela církev svoji činnost tajit před komunisty a ti pak mohli takové jednání hodnotit jako nepřátelskou činnost. Šlo v podstatě o to vytvořit podmínky pro jakoukoli provokaci, která by pak ospravedlnila zásah proti katolické církvi. A. Čepička to ve svém referátu říká velmi jasně: „*Ode dneška nesmí církev a žádný biskup dostat ani gram papíru, žádná tiskovina nesmí být vytištěna. My je tím donutíme, aby oni sáhli k ilegální činnosti, oč vlastně jde. Jakmile jim vezmeme legální činnost, musí se skrývat. Tím je budeme demaskovat před očima věřících. Netrpět žádné ilegální činnosti.*“²⁴⁵ Antonín Zápotocký (1884-1957) se ve svých neveřejných projevech rovnou zabýval otázkou, zda již nastala doba, aby komunisté zahájili s církví otevřený boj.²⁴⁶ Celkově vzato se však komunisté po zbytek roku 1949 rozhodli spíše vyčkávat na další kroky církve. Jejich plány na konečnou likvidaci církve se zatím nacházely ve stádiu plánování a pořizování

²⁴³ M. BULÍNOVÁ, *Církevní komise*, s. 63.

²⁴⁴ Jirí PERNES, *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno 2008, s. 90.

²⁴⁵ M. BULÍNOVÁ, *Církevní komise*, s. 70.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 79.

kompromitujících materiálů o jednotlivých klášterech, farách a duchovních.²⁴⁷ Zároveň se snažili vzbudit dojem, že náboženský život není v Československu nijak omezován.²⁴⁸

Co se týče řeholníků, těmi se komunisté zabývali na poradě dne 22. listopadu 1949. Šlo v podstatě o přípravu na Akci K (Kláštery), která bude uskutečněna následujícího roku. V plánu na likvidaci řádů se počítalo se zrušením církevních internátů, znemožnění nabírat řádový dorost, dále s evidencí řádových majetků, kádrováním řeholníků, dosazováním zplnomocněnců, zakázáním cest do zahraničí a mnoho dalšího.²⁴⁹ V podstatě to znamenalo, že řeholníci měli být naprosto izolováni od vnějšího světa, ekonomicky vydáni na milost a nemilost státu a de facto vyhnáni. Donuceni odejít do továren nebo v podstatě uvězněni v bývalých klášterech. Za naprosto absurdní se jeví požadavek „zrušit domy, jež existují bez státního souhlasu.“²⁵⁰

Co tím měli přesně komunističtí ideologové na mysli? Snad neočekávali, že řeholníci, jejichž kláštery byly založeny například na počátku 13. století,²⁵¹ budou po nich žádat potvrzení, že jejich klášter, sloužící zde sedm set let, smí dál fungovat? Spíše lze tento požadavek interpretovat jako alibi komunistů, že nic špatného nedělají. Pokud už došlo na likvidaci kláštera a jeho představené zrovna neodsoudili v nějakém politickém procesu, tak jednoduše mohli i o starobylém klášteře prohlásit, že tam je „bez státního souhlasu“ a jedná se tím pádem o „trestný čin.“ Popřípadě se mohlo tvrdit, že ten či onen řád „*pozbyl důvod existence.*“²⁵² Tento dokument je prvním, kde se přímo tvrdí „*připraviti procesy proti řeholníkům...*“²⁵³ a ze kterého také vyplývá, že komunisté původně počítali, že do konce roku 1949 budou řeholníky sledovat a hledat kompromitační materiály. Počínaje rokem 1950 měla být spuštěna masivní kampaň v tisku proti klášterům. Tato část měla skončit v březnu 1950, pak se mělo přistoupit k politickým procesům proti řeholníkům a k samotnému zabrání klášterů. Poslední zmiňované opatření se mělo konat od počátku dubna 1950 do konce června

---

²⁴⁷ Například biskup Stanislav Zela měl být „odhalen“ jako agent gestapa a biskup Mořic Pícha měl být veřejně nařčen z kolaborace. Věznění arcibiskupa Josefa Berana v německých koncentračních táborech mělo být interpretováno jako důsledek jeho nemravného chování: Tamtéž, s. 197.

²⁴⁸ A. Čepička například vydal následující prohlášení: „*Naše ústava zaručuje každému občanu náboženskou svobodu. Zaručuje tuto svobodu i věřícím katolíkům. Tato svoboda nebyla a není u nás nijak omezována. Církevní pobožnosti jsou u nás volně konány. Nikdo nikomu nebrání, aby se jich zúčastňoval. Náboženství je na školách vyučováno a nečiní se nejmenší újma a překážka rodičům v náboženské výchově dětí.*“: Tamtéž, s. 185.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 319.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 319.

²⁵¹ Klášter v Nové Říši byl podle tradic založen roku 1211: K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 17.

²⁵² M. BULÍNOVÁ, *Církevní komise*, s. 319.

²⁵³ Tamtéž, s. 320.

téhož roku.²⁵⁴ Ještě po této schůzi se komunisté několikrát k problematice řádů vrátili, ale celkově lze říct, že na konci roku 1949 měli pouze obecné představy, jak s kláštery naloží.

Komunistická justice neměla k dispozici ani solidní materiál proti řeholníkům, jež chtěla odsoudit. Neměla ani jasno, koho konkrétně chce odsoudit, ani zda provedou zásah proti klášterům najednou, bez předcházejícího politického procesu, který by posloužil jako záminka pro zrušení klášterů, nebo postupně. Celkově lze říct, že komunistické vedení nebylo na monstrproces s představiteli řeholních řádů připravené. Když se proces skutečně dostal na pořad dne, je vidět jeho nepřipravenost. Časté je komolení jmen odsouzených²⁵⁵ a titulování osob funkcemi, jež ve sledovaném období nezastávaly.²⁵⁶ Vše bylo děláno mnohdy poměrně chaotickým způsobem. Osoby, které byly pověřené konstruováním procesu, projevily trestuhodnou neznalost poměrů, které panovaly v katolické církvi. Jak se to mohlo stát? Komunisté čekali na vhodnou příležitost, kdy by mohli provést nějakou provokaci, která by pak posloužila jako záminka pro zásah. Jinými slovy: konkrétní termín, kdy zaútočí se vší silou proti řeholním řádům, chtěli určit oni sami. Události je však předběhly. Komunisty tolik žádaná záminka pro skoncování s řeholníky se stala dne 11. prosince 1949, ale bez jejich vědomí.

Obec Číhošť se nachází na Vysočině v okrese Havlíčkův Brod. Roku 1949 měla obec 416 obyvatel a dominoval jí kostel Nanebevzetí Panny Marie. Farářem v této obci byl Josef Toufar (1902-1950), který sem byl přeložen po sporech s předsedou OAV NF v Ledči nad Sázavou Jaroslavem Konopkou (1916-?).²⁵⁷ Dne 11. prosince 1949 kázal farář Toufar věřícím a několik z nich si všimlo, že se dřevěný oltářní křížek vychýlil o 45 stupňů. Sám číhošťský farář tento výjev neviděl. Dozvěděl se to až druhý den od obyvatel a rozhodl se informovat královéhradeckého biskupa Mořice Píchu (1869-1956). J. Toufar se ještě navíc rozhodl, že tomuto tématu bude věnovat kázání, ve kterém se snažil obyvatele uklidnit. Argumentoval tím, že naklonění kříže nemusí ještě nutně znamenat nějaké neštěstí a vybídl věřící k větší zbožnosti.²⁵⁸ Událost s nachýleným křížem však začala žít svým vlastním životem a poměrně brzy po osudném kázání se dostala k uším SNB. Dne 21. prosince 1949 se do Číhoště dostavili dva členové SNB. Šlo o Františka Goldbrichta a Josefa Žáčka, kteří s Toufarovým svolením prohledali okolí oltáře, ale nezjistili nic, co by naznačovalo, že by s křížem bylo

---

²⁵⁴ Tamtéž, s. 320.

²⁵⁵ Například slovenský redemptorista Ján Ivan Mastiliak je často nazýván jako „*Mastilák* či *Mostylák*“: D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 51, 77.

²⁵⁶ Ottavio de Liva je například titulován jako nuncius, ačkoliv tuto funkci vůbec nezastával: M. ŠMÍD, *Apoštolský nuncius*, s. 312.

²⁵⁷ Miloš DOLEŽAL, *Jako bychom dnes zemřít měli. Drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, Pelhřimov 2012, s. 94, 95, 106.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 135 – 136.

uměle manipulováno.²⁵⁹ Jména strážníků F. Goldbrichta a J. Žáčka zde zmiňují ještě v jiné souvislosti. Jedním z cílů procesu Machalka a spol. bylo dokázat, že tzv. číhošťský zázrak byl ve skutečnosti podvod, ale mezi svědky, kteří v procesu figurovali, chybí právě F. Goldbricht a J. Žáček.²⁶⁰ Přitom byli první, kdo se autenticitou onoho „zázraku“ zabývali. Pohyb křížku nakonec potvrdilo 19 osob a oba strážníci se rozhodli podat o tom zprávu předsedovi místního ONV, kterým nebyl nikdo jiný než Toufarův odpůrce Jaroslav Konopka. Byl to právě on, kdo se rozhodl o celé věci informovat jihlavskou StB. Toto měl učinit v průběhu ledna 1950 ještě několikrát, protože po celé události s vychýlením křížku se do Číhoště začaly sjíždět davy věřících.²⁶¹ Mezi 8. a 15. lednem 1950 navštívil Číhošť tajně i zástupce vatikánského chargé d'affaires Ottavio de Liva. Jeho návštěva byla krátká a omezila se v podstatě na modlitbu uvnitř kostela a políbení nachýleného křížku. O. de Liva se také faráře J. Toufara zeptal, zda nešlo o zrakový klam, což dotazovaný popřel a vatikánský diplomat zase odjel.²⁶² Jeho návštěva však nejspíš vyburcovala pražské vedení KSČ, aby se Číhoští začalo více zabývat. Do Číhoště začali být posíláni příslušníci StB vydávající se za věřící, aby podávali informace o faráři J. Toufarovi.²⁶³

Jak do celé věci zapadá Augustin Machalka? Z čistě objektivního hlediska vůbec. Faráře J. Toufara neznal a ani znát nemohl. Nová Říše a Číhošť jsou od sebe vzdáleny zhruba 90 km a navíc nebyl farář J. Toufar členem premonstrátského řádu. Šance, že by ho A. Machalka mohl znát, je v podstatě mizivá. Toto potvrdil jednak sám ve svých výslechových protokolech,²⁶⁴ tak i jeho dosud žijící příbuzní. Přesto mu bylo dáváno za vinu, že měl podíl na zkonstruování číhošťského zázraku.²⁶⁵ Jak k tomuto konstruktivnímu vyšetřování StB došli? V průběhu ledna 1950 navštívil několikrát faráře J. Toufara jeho spolužák z gymnázia, žilivský opat Vít Bohumil Tajovský,²⁶⁶ který udržoval styky právě s novoříšským opatem Augustinem Machalkou. Takto bylo z hlediska StB „dokázáno,“ že číhošťský zázrak byl dílem B. Tajovského a A. Machalky, kteří J. Toufara navedli. Odpovídalo by tomu i zatčení jednotlivých obviněných. Poté co byl ve večerních hodinách dne 28. ledna 1950 vylákan orgány StB z fary a následně unesen farář Toufar,²⁶⁷ o dva dny později, konkrétně dne 30. ledna, byl zatčen ve svém klášteře opat B. Tajovský. Opat Augustin Machalka je zatčen dne

---

²⁵⁹ Tamtéž, s. 136 – 137.

²⁶⁰ NA Praha, Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*.

²⁶¹ M. DOLEŽAL, *Jako bychom dnes zemřít měli*, s. 138-140.

²⁶² Tamtéž, s. 152.

²⁶³ Tamtéž, s. 154-155.

²⁶⁴ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, *Or I/VII*.

²⁶⁵ D. A. MANDZÁK, *Agent*, s. 94.

²⁶⁶ M. DOLEŽAL, *Jako bychom dnes zemřít měli*, s. 38, 150, 156.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 164.

3. února téhož roku.²⁶⁸ Později ještě StB zatkla i Machalkova provizora Ludolfa Bartáka, konkrétně dne 8. února.²⁶⁹ Číhošťský farář, želivský opat a novoříšský opat tak byli první, kdo byli zatčeni, protože měli podle StB podíl na číhošťském zázraku. Jejich obvinění byla ještě v průběhu vyšetřování rozšířena.

Farář J. Toufar spolu s opaty B. Tajovským a A. Machalkou měli být usvědčeni z přípravy celého zázraku, celý proces však začal být veden za účelem diskreditace řeholních řádů. Tomuto posunu by odpovídalo i pozdější zatčení ostatních řeholníků, kteří nakonec figurovali v procesu Machalka a spol. Navíc si komunisté nebyli jisti, zda mají proces koncipovat jako proces proti biskupům, nebo proti řeholníkům. Nakonec byla vybrána varianta, že proces bude veden proti řeholníkům, aby posloužil jako ospravedlnění k již připravované Akci K, tedy likvidaci klášterů. Od plánu postavit veřejně před soud biskupy se upustilo, protože se komunisté obávali negativních reakcí obyvatelstva.²⁷⁰ O podobě procesu bylo rozhodnuto až v první polovině března 1950 a až dne 14. března téhož roku byl vydán rozkaz k zatčení ostatních řeholníků,²⁷¹ kteří nakonec byli v procesu Machalka a spol. souzeni.²⁷²

Celkově lze říct, že číhošťský zázrak byl záminkou, na níž komunisté čekali a o které mluvil A. Čepička ve svém referátu z dubna roku 1949, aby mohli skoncovat s církví. Zprvu nebyla v Praze této události připisována velká důležitost, ale pak se pražské vedení rozhodlo pro razantní akci. Problémy však nastaly bezprostředně po Toufarově zatčení. Celý proces proti číhošťskému faráři nebyl vůbec připraven. Vyšetřovatelé StB, kteří měli na starosti Toufarovo vyslýchání,²⁷³ se navíc dostali pod časový nátlak, protože na Toufarovo brzké doznání měli obrovský zájem Alexej Čepička a Klement Gottwald. První, kdo nejspíš vedl výslech J. Toufara, ale i A. Machalky a B. Tajovského, byli příslušníci StB Miloš Hrabina a Václav Hrabák²⁷⁴. Nicméně výslech a doznání J. Toufara bylo stanoveno jako vyšší priorita, proto se prozatím hlavní pozornost vyšetřovatelů zaměřila na něj. Po číhošťském faráři chtěli dvě věci: za první, aby se přiznal, že pohyb křížku byl podvod, a za druhé, aby jim řekl, jak ten pohyb prováděl. Během Toufarových výslechů se totiž do Číhoště vypravili technici StB, aby

---

²⁶⁸ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 75.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 75.

²⁷⁰ D. A. MANDZÁK, *Agent*, s. 94-96.

²⁷¹ Tamtéž, s. 96.

²⁷² Kromě Tajovského, Machalky a Bartáka byli v procesu souzeni ještě: František Šilhan, Adolf Kajpr, František Mikulášek, Jan Evangelista Urban, Ján Ivan Mastiliak, a Jan Blesík. Dále bylo plánováno, že by byl do procesu zařazen ještě salezián Alfons Kováč, ale z jeho účasti nakonec sešlo: Tamtéž, s. 96.

²⁷³ Do skupiny, která vyšetřovala faráře Toufara, patřili Ladislav Mácha, Stanislav Cviček, Stanislav Řezníček, Václav Hrabák, Miloš Hrabina, Josef Zikmund a Václav Němec: M. DOLEŽAL, *Jako bychom dnes zemřít měli*, s. 167.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 168.

sestrojili mechanismus, kterým by se dalo z kazatelny pohybovat s křížkem. K velké nelibosti příslušníků StB však celý mechanismus nefungoval.²⁷⁵ Výsledky a následné mučení faráře J. Toufara pokračovaly až do dne 23. února 1950, kdy byl vyšetřovateli StB sestaven doznávací protokol. V něm se měl číhošťský farář přiznat, že pohyb křížku byl jím zinscenovaný podvod, a kde bylo rozepsáno, jak měl údajný systém fungovat. Vše zcela odpovídalo tomu, co StB chtěla slyšet. J. Toufar po téměř měsíci bití a hladovění už v podstatě nebyl vůbec schopen mluvit a jeho údajný podpis je stěží čitelný. Je pravděpodobné, že Toufar buď podepsal čistý papír, na který si pak už vyšetřovatelé napsali, co chtěli, nebo byl už číhošťský farář trýzněním tak otupělý, že apaticky podepsal smyšlené doznání v naději, že bude mít klid.²⁷⁶

Klidu se však nedočkal. Kvůli připravovanému procesu měl být farář J. Toufar urychleně převezen do Číhoště, kde měl před kamerami ukázat, jak byl onen zázrak zkonstruován. Technický tým StB byl po opakovaných neúspěších schopen sestrojít relativně fungující zařízení, které pohybovalo křížkem. Za tímto účelem museli technici dokonce upravit původní svatostánek, aby celý mechanismus fungoval.²⁷⁷ V noci z 23. na 24. února 1950 byl zmlácený číhošťský farář převezen narychlo do své farnosti. Jelikož se téměř nemohl hýbat, museli ho příslušníci StB vynést z auta a sami ho obléct do kněžských šatů, pak ho vynesli na kazatelnu, kde J. Toufar udělal kazatelské gesto a pak se zhroutil. Zbytek filmu musel být dotočen s pomocí bývalého kněze Církve československé Vladimíra Průši.²⁷⁸ Nakonec byl celý film spolu s vymyšleným Toufarovým doznáním použit jako „důkaz“ o vině B. Tajovského a A. Machalky na zkonstruování číhošťského zázraku.²⁷⁹ Farář J. Toufar zemřel dne 25. února 1950 ve Státním sanatoriu v Praze v Legerově ulici.²⁸⁰ Ani špičkoví lékaři již nebyli schopni mu pomoci, protože jeho stav byl v podstatě beznadějný. Příslušnice StB Věra Hlaváčková-Kantorová, která byla pověřena se svými spolupracovníky hlídat faráře J. Toufara, později vypověděla: *„Když jsem přišla do pokoje jako údajná ošetřovatelka, viděla jsem, že má Toufar na celém těle velké krevní podlitiny a bylo úplně jasné, že byl zmlácen asi takovým stylem, jako si pamatuji na krevní podlitiny z koncentračního tábora... Mácha*

---

²⁷⁵Jeden z techniků později vzpomínal: *„Zkoušeli jsme to všelijak, ale nemohli jsme to dát dohromady tak, aby to bylo jako dát dohromady tak, aby to bylo ovladatelné z kazatelny. Pamatuji se, že nám tehdy operativci vynadali, že k ničemu nejsme.“*: Tamtéž, s. 170.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 188.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 171.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 190 – 192.

²⁷⁹ NA Praha, Or I/VII.

²⁸⁰ M. DOLEŽAL, *Jako bychom dnes zemřít měli*, s. 194, 196.

*používal množství gestapáckých metod... Pak také přijel do nemocnice, kde pobíhal jako šílený a měl hrůzu z toho, že Toufar zemře.*²⁸¹

Právě Toufarova smrt je mezníkem, kdy se zájem vyšetřovatelů obrací na opaty A. Machalku a B. Tajovského. Původně byl celý proces zamýšlen tak, aby J. Toufar ve veřejném přelíčení doznal svoji vinu a jako své komplice označil A. Machalku a B. Tajovského. Podle představ StB se měla celá událost odehrát tak, že při své návštěvě Nové Říše měl dát generál premonstrátského řádu Hubertus Noots instrukce A. Machalkovi, aby zkonstruoval nějaký zázrak.²⁸² A. Machalka měl následně kontaktovat B. Tajovského a ten nařídil faráři J. Toufarovi provedení zázraku. Zástupce vatikánského chargé d'affaires Ottavio de Liva se pak měl během své návštěvy Čihoště na počátku ledna roku 1950 jen ujistit, že Toufar splnil Machalkovy a Tajovského instrukce. Celý tento konstrukt však obsahuje mnoho nesrovnalostí a trhlin. V prvé řadě chybí jasný důkazní materiál, který by toto schéma dokazoval. Navíc se problematika důkazů a vlastní režie procesu dostala na pořad jednání koordinační komise až dne 25. března 1950.²⁸³ Jinými slovy: důkazy se začaly řešit až skoro dva měsíce po zatčení A. Machalky a B. Tajovského. To, co koordinační komise považovala za „důkazy“, byly tendenčně psané publikace a brožury, které obviňovaly katolickou církev jako celek.²⁸⁴ Mnohé z nich navíc postrádají jakýkoliv poznámkový aparát, tudíž je z čistě objektivního hlediska ani nelze považovat za vědecké. Možnost, že by dokazovaly vinu Augustina Machalky i ostatních řeholníků, je v podstatě nulová, přesto byly považovány za nezvratný důkaz. Jak již bylo dříve řečeno, komunisté se neřídili presumpcí nevinu, ale principem notoriety. Právě to jim umožňovalo odsouzení bez konkrétních důkazů. Stačilo sehnat dostatek literatury, mnohdy pochybné vědecké kvality, která dostatečně pranýřovala skupinu nebo organizaci, která měla být odsouzena. V tomto sledovaném případě šlo o katolickou církev. Novoříšský opat byl členem této organizace, což znamenalo, že se „musel“ dopustit něčeho protistátního.

Údajnou „nepřátelskou“ politiku Vatikánu měly dokazovat posudky na katolickou církev. Celkem byly zhotoveny dva. Jeden z oblasti vojenského zpravodajství a druhý z oblasti mezinárodního práva, zpracovaný profesorem Karlovy univerzity Antonínem Hobzou.²⁸⁵ Právě u druhého posudku bych se pozastavil. Na něm je vidět, jakým způsobem komunistický režim manipuloval s fakty a nakolik i vzdělaní lidé byli ochotni se zaprodat

---

²⁸¹ Tamtéž, s. 196.

²⁸² NA Praha, *Or I/VII*.

²⁸³ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 39.

²⁸⁴ Šlo o publikace: *Spiknutí proti míru, Vatikán mezi dvěma světovými válkami, Spiknutí proti republice, Černá kniha o Mindszentym a Politika Vatikánu ve východoevropských zemích*: Tamtéž, s. 41-42.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 276-277.

vládnoucím. Prof. JUDr. Antonín Hobza byl ve své době hlavní autoritou v oblasti mezinárodního práva. Vlastně byl vůbec prvním člověkem, který se v Československu habilitoval na toto téma. Jeho asi největším počinem byla spolupráce na modu vivendi mezi Československem a Vatikánem z roku 1928. Od osoby Hobzova formátu bychom tedy očekávali nestranné posouzení mezinárodních vztahů mezi Vatikánem a ostatními státy. Pravda však byla zcela jiná. Hobza musel na připomínky Alexeje Čepičky a jeho dvou náměstků Alfréda Dresslera a Karla Klose svůj posudek dvakrát přepracovat.²⁸⁶ Vznikly tak celkem tři verze posudku, přičemž až třetí verze byla čtena v průběhu procesu. Většina korektur, která byly prováděny, jsou pouze hraním se slovíčky. Jednou se A. Čepičkovi a jeho náměstkům nelíbilo, že se v posudku dostatečně nevyzdvihuje, co všechno si má papež údajně osobovat,²⁸⁷ pak že je v posudku papež nazýván jako „vedoucí hlava“ katolíků a ne „duchovní hlava.“²⁸⁸ Dále byl profesor Hobza nabádán, aby do posudku napsal, že Vatikán byl spojencem nacistického Německa a po porážce Třetí Říše se stal spojencem USA.²⁸⁹ Ve všech verzích posudku je citováno dílo Giuseppe Pasquaziho *Ius internationale publicum*. Hobza odtud převzal výklad posláním zástupců Svatého stolce, které mělo být dvojího druhu: 1) diplomatické, 2) náboženské.²⁹⁰ G. Pasquaziho výklad se však členům koordinační skupiny nelíbil, a tak v připomínkách čteme následující: „Pokud se uvádí názor G. Pasquaziho, bylo by třeba jasně říct to tak, že tento názor nejen vyjadřuje vatikánské stanovisko, které je však v naprostém rozporu s principem suverenity, a že zejména žádný stát neuznává náboženské posláním nuncia a internuncia.“²⁹¹ V případě, že by snad autora posudku napadlo mít proti takovému překrucování výkladu mezinárodního práva nějaké námitky, byla připravena velmi jednoduchá alternativa: „Pokud by to Hobza neakceptoval, pak tento odstavec vypustit.“²⁹² Tato situace však nenastala. Ve finální verzi posudku se již dočteme, že: „Naproti Pasquazimu tomu budiž konstatováno: Všechny záležitosti, které upravuje nebo kterých se dotýká státní zákon, jsou vnitřními záležitostmi státu, do nichž podle mezinárodního práva nesmí zasahovat žádný diplomatický zástupce.“²⁹³

Řečeno jinak: náboženská činnost nunciů a internunciů je trestný čin. Takto mohl komunistický režim obvinít O. de Livu z porušení mezinárodního práva za to, že v Číhošti políbil křížek a nepožádal napřed vládu, aby mu to povolila, ačkoliv O. de Liva nikdy

---

²⁸⁶ Tamtéž, s. 276.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 281.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 286.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 286.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 279, 284, 291.

²⁹¹ Tamtéž, s. 281-282.

²⁹² Tamtéž, s. 282.

²⁹³ Tamtéž, s. 292.

nepůsobil v Československu jako nuncius. Vatikán chtěl, aby místo G. Verolina nastoupil jako chargé d'affaires, ale komunisté ho odmítli v této funkci uznat. Jakkoliv absurdně zní tato argumentace, přesně odráží způsob myšlení komunistů. V posudku nešlo o to, jak nestranně vylíčit právní postavení papežských nunciů a internunciů, ale vytvořit nějaký zdánlivě zákonný podklad pro izolaci domácí katolické církve od zahraničí.

Ačkoliv se v posudku tvrdí, že obdobným způsobem se chovají všechny suverénní státy, tj. že nunciové a internunciové jednájí pouze s vládními zmocněnci, není to pravda. S výjimkou zemi východního bloku se diplomatičtí zástupci Svatého stolce mohli volně pohybovat po hostitelské zemi a navštěvovat její kláštery, kostely a poutní místa. Navíc se v posudku hovoří o nunciích a internunciích. Není tu zmínka o generálních opatech katolických řádů a jiných představených. Faktem je zejména to, že komunistická teze o porušování mezinárodního práva - pokud nuncius a internuncius nejednají hned s představiteli státu a nepožádají je o povolení, zda mohou jednat s biskupy - byla uplatňována i na generální opaty řádů. Jinými slovy: pokud třeba generální opat premonstrátského řádu učinil návštěvu nějakého kláštera, považovalo se to za trestný čin, protože nepožádal o povolení vládního představitele. Tímto způsobem bylo v Machalkově případě "dokázáno" že prováděl špionáž, protože ho v novoříšském klášteře navštívil roku 1947 právě generální opat řádu Hubertus Noots. Takto byl z opata Machalky vytvořen špion Vatikánu a jako důkaz jeho špionážní činnosti posloužil automobil, který mu generální opat daroval.²⁹⁴ Role profesora Antonína Hobzy při účelové manipulaci s vlastním znaleckým posudkem patří k nejtemnějším stránkám jeho kariéry. Dalo by se namítat, že Hobza byl pod tlakem StB a že takový posudek vypracoval ze strachu před perzekucí. Proti tomu však svědčí průvodní list, který Hobza napsal k druhé verzi posudku. Stojí tam: „Zasílám v příloze vyžádaný posudek o právním postavení papežského internuncia v Československé republice a sděluji, že honorář obnáší 10.000 Kčs, t. j. deset tisíc Kčs.“²⁹⁵ Na základě těchto skutečností se domnívám, že A. Hobza věděl, že se fakticky podílí na podvodu a neváhal si i říct o honorář, jako kdyby se jednalo o skutečný posudek a nikoliv o obžalobu, kterou se v konečné verzi jeho posudek stal.

Navíc se v posudku objevují i formulace, o kterých člověk Hobzova formátu musel vědět, že jsou nesmyslné. Jedná se hlavně o pasáž týkající se vztahu mezi státním, mezinárodním a kanonickým právem. Cituji: „Ale poměr nunciů a internunciů k papeži není upraven právem mezinárodním, nýbrž t. zv. právem kanonickým, které v očích moderního

---

²⁹⁴ NA Praha, Or I/VII.

²⁹⁵ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 282.

státu nemá vůbec povahu práva. Z tohoto rozporu mezi státním právem a právem kanonickým a politickými aspiracemi papeže, opírající se o kanonické právo, vznikaly již v minulých staletích četné spory mezi Vatikánem a různými státy... Právní život ve státě není již dnes rozdělen na sféru státní a sféru kanonickou, nýbrž je jednotně výlučně upraven právem státním.“²⁹⁶ V praxi toto tvrzení znamená, že katolická církev je de facto postavena mimo zákon a podléhá jurisdikci státu. A. Hobza tak vlastně posvěcuje ničení tradičních struktur katolické církve a oklešťování jejích práv, které v konečném důsledku povede k vytvoření státní církve. V podstatě to kopíruje snahy Alexeje Čepičky o přetvoření katolické církve v národní církev. A. Hobza jako odborník na mezinárodní právo musel vědět, že na řešení sporů mezi kanonickým a státním právem jsou tu konkordáty, případně mody vivendi. Právě proto, aby se ujasnily vztahy mezi katolickou církví a Československem, byl ještě v dobách první republiky uzavřen se Svatým stolcem modus vivendi. Toto vše A. Hobza věděl, protože participoval na uzavření výše zmíněného modu vivendi. Proto je tvrzení, že kanonické právo není právem, naprosto nesmyslné. Nestrannost však od samého začátku nebyla účelem, za jakým byl posudek psán. Jeho účel spočíval v tom, že měl poskytnout zdání regulérnosti celého procesu. Tím, že se posudek zadal odborníkovi, který se tvářil jako nestranný, ale ve skutečnosti byl oddaný komunistům, patřilo k celkem běžné praxi 50. let minulého století.

Na konečném datu procesu proti řeholníkům se koordinační komise shodla na poradě konané dne 25. března 1950. V zápise se uvádí: „Proces začíná v pátek 31. března a končí ve středu, kdy bude vynesena rozsudek. Zda v líčení bude pokračováno i během neděle, se rozhodne podle situace. Žalobu vedou s. Čížek,²⁹⁷ Urválek,²⁹⁸ Biedermannová,²⁹⁹ Střída³⁰⁰ a Růžička.“³⁰¹ Podle představ komunistů měl být celý proces naplánovaný až téměř

---

²⁹⁶ Tamtéž, s. 291.

²⁹⁷ Karel Čížek (1913 - ?) byl původním povoláním právník, do KSČ vstoupil dne 1. června 1945, v 50. letech proslul jako nekompromisní prokurátor, který se spolupodílel na mnohých politických procesech. Čížkovo chování během přelíčení mnohdy hraničilo až s hulvátstvím, na což si opakovaně stěžovali i jeho komunističtí kolegové. V procesu Machalka a spol. byl Čížek jedním z hlavních žalobců proti skupině deseti řeholníků.

²⁹⁸ Josef Urválek (1910 – 1979) původním povoláním právník, člen KSČ až od roku 1945. Participoval se na procesech Machalka a spol., Horáková a spol. a Slánský a spol. Na přelomu 50. a 60. let minulého století ovlivňoval výsledky rehabilitačních komisí, které měly přehodnotit procesy vedené v raných 50. letech.

²⁹⁹ Ludmila Biedermannová (někdy známá i jako Biedermannová, Brožová či Brožová-Polednová) byla původně herečka a sekretářka. Roku 1946 pracovala na právním oddělení ÚV KSČ právě jako sekretářka a tam byla vybrána pro studium na Právnícké škole pracujících. Reálně šlo spíše o karikaturu skutečné právnické fakulty, ale Biedermannové to umožnilo práci na Státní prokuratuře. Kromě monstrprocesu Machalka a spol. a Horáková a spol. se dále účastnila i menších politických procesů jako tzv. soudkyně z lidu.

³⁰⁰ Karel Střída (1911 - ?) původním povoláním právník a po druhé světové válce složil i soudcovské zkoušky. Roku 1950 se stal prokurátorem a v této funkci se podílel na odsouzení deseti řeholníků v procesu Machalka a spol.

³⁰¹ Jaroslav Růžička (1920 - ?) byl původně zámečník, soudcem z lidu se stal po absolvování Právnícké školy pracujících roku 1949. V lednu 1950 začal pracovat na Státní prokuratuře. Proces Machalka a spol. byl jeho fakticky první velký politický proces, na kterém se spolupodílel: D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 48.

ad absurdum, kdy mělo být přesně rozvrženo, kdo se kterého obžalovaného bude na co ptát a jak má obžalovaný vypovídat. Celý tento plán však nakonec ztroskotal na tom, že obvinění řeholníci nevypovídali úplně stejně jako ve vazbě a někteří dokonce neváhali tvrdit, že celý protokol sepsaný ve vazbě je lživý a že ho podepsali jen pod nátlakem. Objektivní zjišťování viny jednotlivých obžalovaných ani nebylo účelem procesu. V politické linii procesu se doslova píše: „*Není možno chápat proces tak, že by v procesu šlo jen o zjištění viny jednotlivých obžalovaných, nýbrž na procesu musí být rozvinuty široce otázky nepřátelské a protilidové politiky Vatikánu, vysoké hierarchie u nás, klášterů a řádů.*“³⁰² Proto bylo během procesu s řeholníky několikrát odkazováno na maďarského primase kardinála Józsefa Mindszentyho (1892-1975) a na procesy s Lázsló Rajkem (1909-1949) a Trajčo Kostovem (1897-1949),³⁰³ ačkoliv žádný z obžalovaných se s těmito osobami nikdy v životě nesešel. Přesto byla patrná snaha udělat z obžalovaných řeholníků jejich komplice. Reálně pro tato tvrzení neexistovaly důkazy, a tak nezbyvalo než se plně opřít o vyšetřovací protokoly, které byly s obžalovanými sepsány ve vazbě. K celkem běžným postupům patřilo i obviňování z kolaborace s nacisty. Za tímto účelem si měl prokurátor K. Čížek prostudovat spis maltézského rytíře Franze Wenera Bobeho (1902-1947), který byl za nacistické okupace známý svými styky s gestapem.³⁰⁴ Tito lidé měli tendenci udávat jako své spoluvíníky mnohdy i osoby, které gestapo věznilo na základě jejich udání. Po válce udávali lidi jako své údajné spolupracovníky proto, že doufali v nižší trest. Sám F. Bobe měl údajně označovat za kolaboranta i strahovského opata B. Jarolímka.

Procesu se mělo dostat i náležité mediální pozornosti. Za tímto účelem byli pozváni novináři ze *Zemědělských novin* a *Lidové demokracie*. U novinářů ze zahraničí byla jejich přítomnost podmíněná jejich akreditací v Československu.³⁰⁵ Tímto způsobem mělo být zajištěno, že se na veřejnost nedostane žádné případné faux pas z procesu, ke kterým v průběhu samotného přelíčení docházelo. Dále bylo rozhodnuto, že přelíčení bude veřejné, ale kdo se bude moci na přelíčení vůbec dostat, o tom rozhodli sami komunisté. Podle plánu měli tuto „veřejnost“ tvořit předem vybraní dělníci, mládež, kněží, studenti a obyvatelé vesnic.³⁰⁶ Navenek měl sice proces působit regulérně, ale ve skutečnosti šlo o pouhou frašku. Přizvaní novináři byli přímo nabádáni, co přesně mají psát. „*Během procesu se denně musí*

---

³⁰² Tamtéž, s. 39.

³⁰³ Tamtéž, s. 40 – 42.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 45.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 49.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 49.

hovořit s novináři a dávat jim pokyny, co mají z procesu vyzvednout atd... S.(oudruh) Neuls³⁰⁷ též dohoví otázku technické spolupráce mezi veřejným žalobce(m), novináři a filmem... Po skončení procesu bude svolána nová konference s novináři a filmem, aby proces byl dále využit komentáři, články atd. Musí býti určitý plán a teze, podle kterých se pojed.‘³⁰⁸

Je nanejvýš zajímavé, že zápisy z porad, které se uskutečnily v období přípravné fáze procesu, pojednávají jen velmi málo o tom, z čeho byli jednotliví řeholníci obviňováni. Mnohdy se ani k jednotlivým obžalovaným vůbec nevyjadřují. Často má čtenář zápisů koordinační komise spíše pocit, že se komise spíše snažila napsat nějakou seminární práci na téma, jak my komunisté vnímáme Vatikán, a ne připravit soudní proces. Téměř stále se v zápisech opakuje, aby se prostudovala nějaká brožura, novinový článek nebo spis. Dále se neustále opakuje, v jakých pojmech se má hovořit o Vatikánu a co se má říci novinářům, jak dát tento proces do souvislosti s J. Mindszéntym, L. Rajkem a T. Kostovem.³⁰⁹ Pokud jde o spíše sporadické debaty o relevantních důkazech proti obviněným, tak se většinou týkaly fotografií. O Nové Říši se tu uvádí, že *„byly pořízeny snímky zlatých a stříbrných předmětů, pistolí a automatů v klekátku, snímky dolarů i našich peněz atd., v normálních dopisnicových formátech, které budou rozmnoženy pro tisk.“³¹⁰* Novoříšskými premonstráty se komise začala znovu krátce zabývat až na poradě konané dne 28. března 1950. V zápise stojí: *„Nutno zajistit dva řeholníky, kteří byli přítomni v klášteře v Nové Říši při prohlídce, a zajistit jejich svědectví. Nutno je převést do Prahy a zajistit jejich svědeckou výpověď Barták – obviněný – nutno rozvážit, co by měl říct do rozhlasu.“³¹¹* Je otázka, které dva řeholníky měla komise na mysli. Je však pravděpodobné, že primární zájem směřoval na Metoděje Vitulu, který doprovázel orgány StB při prohlídce kláštera a jednoho z přítomných orgánů nacytal při pokusu o podstrčení zbraně.³¹² Navíc to byl právě M. Vitula, který od začátku tvrdil, že vše je podvod a že ony nalezené zbraně tam podstrčila StB.³¹³ O tom, kdo měl být oním druhým řeholníkem, však prameny mlčí. Jediným svědectvím, které bylo nakonec proti A. Machalkovi použito, bylo právě svědectví S. Bartáka, o kterém ještě bude řeč.

---

³⁰⁷ Jindřich Neuls byl původním povoláním novinář, v období 50. let 20. stol. se zabýval hlavně mediální propagací politických procesů, které vedli komunisté.

³⁰⁸ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 63.

³⁰⁹ Jeden z členů komise Bohumír Ziegler si během porady postěžoval, že se mu ze svěřených materiálů nepodařilo najít nic, co by spojovalo Kostovův proces s obviněnými řeholníky: D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 56.

³¹⁰ Tamtéž, s. 62.

³¹¹ Tamtéž, s. 74.

³¹² K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 85.

³¹³ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 490.

Další osoba, o kterou v souvislosti s opatem A. Machalkou, jevila komise zájem, byla úřednice Libuše Adlerová. V hlášení ze dne 28. března 1950 se praví, že její výslech je neúplný a že bude nutné, aby jí komise sama vyslechla.³¹⁴ Nakonec však L. Adlerová nebyla vůbec přítomna při konání procesu a ani její výpověď nebyla použita proti A. Machalkovi, ačkoliv Machalka přiznal, že s ní několikrát mluvil. Tyto jeho návštěvy se týkaly promluv, které údajně měla L. Adlerová vést s Pannou Marií. Novoříšský opat však měl oprávněné pochybnosti o tom, že by něco takového byla skutečně pravda, a proto L. Adlerovou v jejích údajných promluvách nepodpořil.³¹⁵ Vysvětlení, proč nakonec výše zmíněná L. Adlerová nefigurovala mezi svědky, může být následující: její výslech měla komise provést v podstatě necelé dva dny před zahájením samotného procesu. Navíc bylo velmi pravděpodobné, že L. Adlerová nebude od začátku vypovídat tak, jak si komise přála, tj. formou marxistickoleninské obžaloby novoříšského opata. V drtivé většině případů totiž výslechové protokoly psal referent k tomu určený, který téměř nikdy nezapisoval to, co osoba u výslechu skutečně řekla, ale to, co on sám chtěl slyšet. Když pak dotyčná osoba měla takto zfalšovanou výpověď podepsat, odmítla ji s tím, že takto to vůbec neřekla. Poté většinou následovalo zostření vazby, šikanování, výhrůžky a mnohdy i přímé fyzické násilí. Je pravděpodobné, že do podobné situace se dostala i L. Adlerová. Složka L. Adlerové se bohužel nezmiňuje o jejích výsleších z roku 1950, ale až o těch z roku následujícího, kdy byla zatčena a odsouzena.³¹⁶ Osobně zastávám názor, že jako svědkyně proti A. Machalkovi nebyla použita proto, že by koordinální komisi, vzhledem k časové tísní, nezbylo nic jiného, než si její výpověď vynutit mučením, jehož následky by však nemusela přežít. Ostatně před měsícem na podobné zacházení zemřel farář J. Toufar. Kdyby se L. Adlerová objevila v podobném stavu jako číhošťský farář před publikem během procesu, byl by z toho skandál. Z tohoto důvodu se domnívám, že komise nakonec od jejího svědectví upustila a Machalkovy návštěvy u ní byly prezentovány jako důkaz o tom, že měl A. Machalka vyrábět na území Československa zázraky.

Dále bylo v přípravné fázi procesu rozhodnuto o vytištění brožury, která měla fakticky jen rekapitulovat předem vynesené rozsudky nad řeholníky. V zápisech se píše: *„Veškerý materiál v procesu užitý bude zpracován ve formě brožury tak, aby brožura vyšla ihned po skončení procesu. Vlastní obsah brožury musí být uspořádán tak, aby na podkladě dokumentů a skutečností v procesu prokázaných byla demonstrována rozvratnická činnost*

---

³¹⁴ Tamtéž, s. 220.

³¹⁵ Tamtéž, s. 90.

³¹⁶ ABS Praha, V 2172 OV, osobní spis Adlerova.

*Vatikánu a v jeho službách klášterů a řádů proti lidové demokracii v Československu.*³¹⁷ Brožura skutečně vyšla, ale její úspěch byl spíše krátkodobý, protože byla po několika měsících stažena z prodeje. Její osud dost připomínal podobnou brožuru, která byla vydána za účelem zkompromitovat faráře Toufara a která byla použita jako jeden z „důkazů“ o Machalkově a Tajovského spoluvině na číhošťském zázraku.

Poměrně nejasná však zůstává odpověď na otázku, proč byl celý proces nazván právě po novoříšském opatovi. V dokumentech z období příprav procesu se o něm hovoří buď jako o procesu „Ř“, nebo jako o procesu „*M. a spol.*“³¹⁸ I přes značně rozsáhlé pramenné podklady chybí jakýkoliv pramen, který by vysvětlil, proč se nejpozději v průběhu přelíčení ustálil název procesu s řeholníky jako proces Machalka a spol. Jinými slovy, proč byl proces pojmenován právě po novoříšském opatovi Augustinu Antonínu Machalkovi? Pravda, byl to právě A. Machalka, kdo byl spolu s želivským opatem B. Tajovským zatčen mezi prvními, ale úplně první nebyl. Již jsem zmínil, že původním účelem procesu bylo „objasnění“ číhošťského zázraku. Proto byl jako první zatčen farář J. Toufar, po něm jako druhý jeho bývalý spolužák, tehdy želivský opat B. Tajovský a nakonec, jako třetí, častý návštěvník Želivy, novoříšský opat A. Machalka. Víme, že J. Toufar zemřel na následky mučení a procesu se nezúčastnil. Zůstali opati B. Tajovský a A. Machalka.

Teoreticky by bylo z propagandistického hlediska lepší zvolit pro proces název po želivském opatovi, u kterého StB věděla, že se s farářem J. Toufarem znal osobně poměrně dlouhou dobu a v Číhošti byl i několikrát osobně. Objektivně vzato by sice ani to příliš nepodpořilo tezi komunistů, že celý zázrak byl výtvozem B. Tajovského, ale působilo by to věrohodněji, než dávat události v Číhošti do souvislosti s A. Machalkou, který v dané obci nikdy v životě nebyl a faráře J. Toufara vůbec neznal. Osobně se domnívám, že důvod, proč byl proces nazván právě po A. Machalkovi, je ten, že byl opatem kláštera v obci, která má v názvu slovo Říše (Nová Říše). Toto tvrzení částečně podporuje i celkové pojetí procesu komunisty: „*Dozněly sice výstřely druhé světové války, ale boj trvá dále... Stejně tak, když se v roce 1933 v Německu dostal Hitler k moci, je to první Vatikán, který s ním uzavírá mezinárodní smlouvu ve formě konkordátu a tak tomuto středověkému režimu nelidského násilí dává oficiální mezinárodní uznání... Pomocí kněží zpravodajská centrála Vatikánu sbírá informace o laicích a vlasteneckých kněžích v okupovaných zemích a denuncuje tyto lidi u gestapa...*“³¹⁹ Vatikán, potažmo celá katolická církev měla tedy podle komunistů

---

³¹⁷ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 71.

³¹⁸ Tamtéž, s. 64, 67.

³¹⁹ NA Praha, *Or. I/VII*.

kolaborovat s nacisty a jak lépe symbolicky podpořit tuto vymyšlenou tezi, než tak, že proces s řeholníky pojmenujeme po člověku, který je opatem kláštera v obci, co se jmenuje Nová Říše. Co na tom, že onen opat byl sám gestapem zatčen za „nepřátelské smýšlení vůči Říši (myšleno Hitlerově Třetí říši)“ a těžko tak mohl kohokoliv udat gestapu. Navíc, kdyby opravdu byl agent gestapa, proč by ho gestapo poslalo do vyhlazovacího tábora v Osvětimi? Takové „detaily“ však koordinační komisi ani orgánům StB nepřišly podstatné, a tak se jméno novoříšského opata Augustina Machalky denně objevovalo v tisku, rozhlase a filmu jako symbol špióna, kolaboranta, obchodníka s bohoslužbami a podvodníka, přičemž nebyl ani jedním z výše jmenovaného výčtu. Byl opatem, který se pouze snažil řádně vést jemu svěřený klášter a pečovat o duchovní blaho svých farníků. Zbožný člověk, jakým Augustin Machalka byl, by se nikdy nesnížil k tomu, z čeho ho obviňovali komunisté.

2.7 Zatčení Augustina Machalky, jeho výslech a příprava procesu

Zatčení želivského opata B. Tajovského orgány StB je poměrně dobře zdokumentované, zejména díky jeho vydaným rozhovorům, které želivský opat vedl na přelomu tisíciletí s novináři Alešem Palánem a Janem Paulasem. V případě zatčení novoříšského opata A. Machalky jsme odkázáni na nevydanou diplomovou práci novoříšského premonstráta Siarda Kamila Novotného, kterému se podařilo poměrně dobře zrekonstruovat průběh zatčení opata A. Machalky na základě rozhovoru s kaplanem M. Vitulou, který byl přítomen v klášteře v době přepadení StB. Naneštěstí v době, kdy byla práce K. Novotného obhájena, byl již opat A. Machalka téměř deset let po smrti. Machalkův přítel a spoluvězeň, želivský opat B. Tajovský, zemřel o tři roky později, takže neexistují žádná alternativní svědectví o průběhu samotného zatčení novoříšského opata. Navíc sám opat A. Machalka své vzpomínky na dobu svého zatčení nikdy nesepsal. Soukromě se o svém zatčení bavil jen se svými nejbližšími příbuznými, bývalými spoluvězni a řeholními sestrami, které s ním sdílely internaci v Radvanově. Z nejbližších příbuzných jsou v době psaní této práce naživu synovci opata A. Machalky, Jaroslav Dvořáček a Antonín Havran, a dále jeho prasynovec Ludvík Kuchař. Z řeholních sester, které s A. Machalkou sdílely internaci v Radvanově v 60. letech 20. století, jsou doposud naživu sestra Cherubína a sestra Jitka. Bylo by možné se pokusit o rekonstrukci přepadení novoříšského kláštera na základě pramenů z Národního archivu v Praze či z edice vydaných pramenů, ale v tomto případě by šlo jen o plastický výčet předmětů, hotovosti a zbraní, které měl podle představ StB novoříšský opat vlastnit. Celkový obraz přepadení by byl poměrně nudný, proto bych vylíčil události tak, jak je popisoval K. Novotnému kaplan M. Vitula.

Bylo již zmíněno, že k přepadení premonstrátského kláštera v Nové Říši došlo dne 3. února 1950. Zhruba okolo čtvrté hodiny odpoledne obklíčila celé městečko kolona příslušníků lidových milic a StB. Mezitím vnikla menší skupina orgánů StB do budovy kláštera, kde okamžitě zatkli opata Augustina Machalku a ihned odvezli pryč. Vše bez nějakého vysvětlování či udání důvodu. Poté, co se do kláštera dostal zbytek příslušníků lidových milic a StB, začala samotná prohlídka kláštera. Orgány StB vytvořily několik pátracích skupin a každou doprovázel jeden řeholník, ostatní byli izolováni v klášterní jídelně. Při této první prohlídce nebylo nalezeno v podstatě vůbec nic, co by novoříšské premonstráty usvědčovalo z trestné činnosti. Jediné, co se orgánům StB nelíbilo, byla fotka generála Karla Janouška (1893-1971), který se spolupodílel na osvobození vězňů z tábora v Dachau a velel československému letectvu ve Velké Británii. Právě při této první prohlídce mělo dojít

k incidentu mezi kaplanem M. Vitulou a jedním z příslušníků StB. M. Vitula si měl všimnout, že jeden z orgánů vběhl po prohlídce do koupelny, novoříšský kaplan se ho rozhodl následovat a uviděl ho, jak se snaží něco vyndat zpod kabátu, ale ve chvíli, kdy M. Vitulu spatřil, tak se zarazil a utekl, aniž by mu odpověděl na otázku, co tam dělal. Po skončení této první, v podstatě neúspěšné prohlídky, museli novoříšští premonstráti čekat pod dozorem StB dvě hodiny, pak přišla na řadu druhá prohlídka. Tentokrát už šly orgány najisto. Začaly znovu prohledávat tatáž místa, která už před dvěma hodinami prohledaly, a našly tam zbraně. Nakonec ještě zabavily auto opata A. Machalky, které mu daroval generální opat řádu H. Noots, a odjeli.³²⁰ Po pěti dnech se StB objevilo v klášteře znovu, tentokrát si přišli pro provizora S. Bartáka, kterého pak použili jako svědka proti opatu A. Machalkovi. Paradoxně se StB nepodařilo při opakování prohlídky dne 3. února najít všechny zbraně, které tam podstrčili. Proto se zhruba po dvou týdnech od Machalkova zatčení vrátili zpět a hledali poslední zbraň, kterou tam sami ukryli. Kromě toho chtěli pořídit fotografie podstrčených valut a cenností.³²¹ Kaplan M. Vitula to měl později popsat slovy: *„Bezpečnost nám sdělila, že se opat přiznal, že ukryl v kostele pod klekátkem na kazatelně pistoli. Připadalo nám to směšné... Když se sami přesvědčili, byli udiveni... Po několikahodinové prohlídce si už sami nevěděli rady. Nezbylo než zavolat řidiče Hausera. Tento primitivní člověk a ještě k tomu špatný herec, šel přímo ke zpovědnici a zpod klekátko vytáhl pistoli, kterou tam ukryl před 14 dny. Byla tam přibita hřebíkem... Při první prohlídce udělali ještě jednu věc. Dovezli s sebou cizí valuty a ukryli je pod podlahou ve štalách. Pochopitelně je tam také najisto našli. Hned po těchto nálezech se muselo všechno pečlivě vyfotografovat. Kolem automatů, které dovezli, nastavili kalichy, na stoličky před oltářem rozložili množství bankovek a k nim položili pistoli. Inscenace víc než přesvědčivá. Opat se stal, aniž by to věděl, přes noc zločincem.“*³²²

Je poměrně zajímavé, kolik lidí posléze potvrzuje alespoň v základních obrysech svědectví kaplana M. Vituly. Bylo již řečeno, že sám Augustin Machalka nikdy své vzpomínky nesepsal, navíc podle svědectví sestry Cherubíny jen velmi nerad vzpomínal na dobu druhé světové války, na své zatčení StB a následné věznění. Sestra Cherubína se k tomu vyjádřila slovy: *„On nerad takhle mluvil a nerad vzpomínal, jak to bylo za Reichu, tak za nich.“* Byly však určité momenty, kdy se přece jenom A. Machalka vyjádřil alespoň ve fragmentech k přepadení klášteře. Když pan J. Dvořáček uslyšel Vitulovo vyprávění o

---

³²⁰ K. NOVOTNÝ, *Klášteř*, s. 85 – 86.

³²¹ Tamtéž, s. 86.

³²² Tamtéž, s. 86.

přepadení kláštera, tvrdil, že velmi podobným způsobem se o přepadení vyjadřoval i jeho strýc. Je poměrně pravděpodobné, že A. Machalka se o podstrkování zbraní do kláštera dozvěděl právě od B. Tajovského, kterému byly do kláštera rovněž podstrčeny zbraně. Navíc je při tom uviděl řidič opata B. Tajovského Josef Prokop.³²³ O podstrčení zbraní během druhé prohlídky kláštera hovoří rovněž dopis provinciála jezuitů Františka Šilhana, který byl spolu s A. Machalkou a B. Tajovským odsouzen v námi sledovaném procesu. Dopis byl sice napsán až v 60. letech 20. století, ale i tak poskytuje velmi názornou ukázkou, jak se z nevinných lidí vyráběli špióni. F. Šilhan zde praví: „že v některých premonstrátských kláštorech jako v Želivě a v Nové Říši byly prý orgány Státní Bezpečnosti nalezeny tajně ukryté zbraně a to nejen v obytných místnostech, nýbrž i v kostele pod zpovědnicemi... Je podivné, že zbraně byly nalezeny až při druhé důkladné prohlídce po soustředění všech členů v jedné místnosti a že oba opati neměli ani sebemenší tušení, že mají ve svých klášteřích tolik zbraní. Ani soud nezjistil odpověďmi obžalovaných nebo jinými objektivními důkazy, kdo tam zbraně poschovával.“³²⁴ Kdyby novoříšský opat skutečně disponoval podobným arzenálem zbraní, jaký u něj StB „našlo“, a kdyby skutečně vlastnil jmění v hodnotě 1 milionu Kčs,³²⁵ jak během procesu tvrdili komunisté, tak by zajisté nebyl tak hloupý, aby tyto věci schovával pod lavicemi v kostele kláštera, kam se běžně mohl dostat úplně každý.

Co se však dělo s Augustinem Machalkou poté, co byl dne 3. února zatčen? Orgány StB ho převezly do tzv. „Staré Vsi“,³²⁶ což byl krycí název pro ruzyňskou věznicí, která oficiálně vůbec neexistovala. Zde zároveň dochází i k rozporům mezi svědectvím B. Tajovského, který tvrdil, že jejich první věznění proběhlo ve Valdicích³²⁷ a výslechovými protokoly, které u obou opatů uvádějí, že jejich výslech probíhal právě ve „Staré Vsi“ čili Ruzyni.³²⁸ Tento rozpor je možné vysvětlit dvěma způsoby. Když opat B. Tajovský podával svědectví o svém věznění, bylo mu již 86 let a je tudíž možné, že si úplně přesně nepamatoval, kde byli přesně drženi. Navíc jim vyšetřující orgánové jistě neříkali, kde zrovna jsou. Druhé vysvětlení může spočívat v tom, že opati A. Machalka a B. Tajovský byli věznění ve Valdicích, ale na sepsání protokolu je převáželi právě do Ruzyně. Ať tak či onak, novoříšský opat s největší pravděpodobností podstoupil stejnou proceduru jako jeho želivský protějšek. To znamená, že mu bylo přikázáno, aby se převlékl do vězeňských šatů, ačkoliv

³²³ Aleš PALÁN – Jan PAULAS (edd.), *Bohumil Vít Tajovský. Člověk musí hořeti*, Praha 2001, s. 219.

³²⁴ ABS Praha, *V 2844 MV*, inspekce MV, Dopis Františka Šilhana předsedovi Nejvyššího soudu.

³²⁵ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 336.

³²⁶ Tamtéž, s. 88.

³²⁷ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 221.

³²⁸ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 88, 91, 99, 102.

nebyl vůbec pravomocně odsouzen.³²⁹ Podle záznamů byl novoříšský opat v době svého převozu do vězení poměrně dobře oblečen v zimníku, vestě, svetru, klobouku a šále.³³⁰ Toto vše nyní musel vyměnit za vězeňské šaty.

Hlavním účelem Machalkova výslechu bylo získat doznání ke všemu, z čeho byl obviňován. První vyšetřovací protokol vznikl dne 7. února a celkově podle stylu a rozsahu můžeme konstatovat, že tento protokol byl více méně autentickým Machalkovým svědectvím. Vyšetřovatelé chtěli, aby sepsal své biografické údaje a aby uvedl, zda byl členem nějaké politické strany. Hlavně je však zajímala osoba opata B. Tajovského i to, co ví o zázracích, které se měly udát.³³¹ A. Machalka zde uvádí: „*Opata Želivského kláštera Víta Tajovského znám teprve od roku 1947. Od této doby jsem se s ním setkal celkem ještě asi 5 krát. Posledně jsem s ním mluvil, když byl u mě na návštěvě někdy před 15. prosince(m) m.(inulého) r.(oku). Před tím jsem s ním mluvil dne 1. 10. 1949, kdy k nám přivezl 3 nové řeholníky kandidáty. Pokud jsme spolu hovořili, dobře si pamatuji, že jsem s ním mluvil jen o věcech církevních. Při poslední návštěvě jsem mu také sdělil, že znám jakousi ženu Libuši Adlerovou, která bydlí v Želechovicích na Hané. O této jsem mu mluvil, že ona tvrdí, že má promluvy přímo s Matkou Boží. Při čemž (jsem) mu řekl, že jsem o tom na pochybách, zda-li ona mluví pravdu... Dále prohlašuji, že jsem s opatem Tajovským nevedl vůbec žádné řeči, o tom, že by se čekal nějaký zázrak a nebo nějaké zjevení sv. Kříže. Mimo toho upozorňuji, že jsem o nějakém předpověděném zázraku a nebo zázraku vůbec s nikým, opravuji, anebo zjevení vůbec s nikým nemluvil.*“³³²

Tento první protokol byl sepsán za účelem zjištění, co by bylo možné, po náležité dezinterpretaci, použít jako „důkaz“ právě proti A. Machalkovi. Bylo již zmíněno, že protokol sepsaný během vyšetřování býval velmi často jediným „důkazem,“ který byl k dispozici. Proto musel splňovat určitá předem stanovená kritéria, jinými slovy - obžalovaný se musel zásadně a pouze doznat. Protokol, který tomuto požadavku vyhovoval, byl sepsán až ve dnech 22. a 28. února.³³³ Tento časový rozdíl lze vysvětlit jednak tím, že bylo potřeba vězněného psychicky alespoň nalomit, aby byl vůbec ochotný podepsat v podstatě vlastní sebeobžalobu, což si vyžádalo svůj díl času, ale také tím, že nejvyšší prioritou vyšetřovatelů bylo získat doznání faráře J. Toufara. Opati A. Machalka a B. Tajovský proto měli nižší prioritu a jejich

---

³²⁹ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 221.

³³⁰ ABS Praha, *V 2844 MV*, podsvazek 2, Soupis osobních věcí.

³³¹ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 89 – 90.

³³² Tamtéž, s. 89 – 90.

³³³ Tamtéž, s. 91 – 92.

výpověď tak jednoduše „mohla počkat“ do doby, než měli vyšetřovatelé k dispozici plné doznání číhošťského faráře, čemuž došlo dne 23. února 1950.

Farář J. Toufar zemřel na následky fyzického mučení, ale v případě opatů A. Machalky a B. Tajovského vyšetřovatelé údajně k bití nesáhli. Želivský opat to popsal slovy: „*Na druhé straně jsem měl ještě štěstí, že mě nebili. Zatímco jiným lidem vyrazili zuby nebo je jinak fyzicky mučili, já musím poctivě říct, že mě v tomto směru netýrali.*“³³⁴ I bez bití však existovala celá řada prostředků, jak uvězněné opaty přimět k výpovědi. Na celách byla většinou zima, jídlo bylo vydáváno nepravidelně, v lepších případech šlo jen o kousek chleba a kávu spíše podřadné kvality. Když obvinění odmítali podepsat, byli posláni do korekce, kde nedostávali žádné jídlo ani pití. V noci byli vězni každou hodinu buzeni a museli cvičit, mnozí se pod tímto tlakem zhroutili, a tak byli poléváni studenou vodou (v chladné betonové místnosti). Výsledkem bylo, že vězni začali upadat jak po stránce fyzické, tak i duševní. V konečné fázi už byli vězni tak zoufalí, že podepsali cokoliv. Je možné, že vězňům byly přidávány do nápojů psychotropní látky. Opat B. Tajovský popisuje jakýsi „čaj“, který měl mít velice ostrou chuť a opat se raději rozhodl ho nevypít. Mezi další způsob, jak obviněné zlomit, patřilo vystavování jídla v místnosti, kde byl prováděn výslech.³³⁵ Je poměrně zajímavé porovnat svědectví vězněného a svědectví jeho vyšetřovatelů. Když byli v 60. letech 20. století bývalí vyšetřovatelé dotazováni na podmínky ve vazbě, tak všichni shodně tvrdili, že k žádnému násilí na věznicích nedocházelo, případně, že se ho dopouštěl pouze L. Mácha nebo jiní vyšetřovatelé, kteří už byli tehdy mrtví. Anebo tvrdili, že režim ve vězení takový prostě byl a že na to „neměli vliv.“³³⁶ Často si také údajně „nepamatují“, kdo koho vyslýchal. Jeden z bývalých vyšetřovatelů dokonce tvrdil, že „*byly obviněným poskytovány s osobních zásob stejné díly ovoce, cukrovinek jako pro vyšetřující pracovníky.*“^(?!)³³⁷ Toto tvrzení je až neuvěřitelně komické, uvážíme-li, že se oba opati a dalších osm řeholníků mělo úplně přiznat ke zločinům, za které jim hrozil trest smrti oběšením. Navíc by se finální výpověď obžalovaných alespoň stylisticky shodovala s tou úplně první. Proč by se člověk, o kterého se měli tedy vyšetřovatelé podle svých slov tak nadstandardně starat, měl přiznat k něčemu, co nikdy nespáchal? Důvod, proč nebylo u opatů A. Machalky a B. Tajovského použito přímé fyzické násilí, lze spatřovat ve smrti faráře J. Toufara. Vyšetřovatelé se zřejmě obávali, že pokud by byli oba opati postaveni před soud v podobném stavu, jako byl na filmování do Číhoště přivezen farář J. Toufar, byl by to zároveň i jejich konec. Přece jen krevní podlitiny

³³⁴ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 226.

³³⁵ Tamtéž, s. 223 – 229.

³³⁶ ABS Praha, *V 2844 MV*, inspekce MV, Protokoly o výslechu.

³³⁷ Tamtéž.

a opuchliny jsou daleko více patrné na první pohled, než to, že obžalovaný byl psychicky týrán a trpěl hladem.

Po téměř měsíci hladovění a psychického trýznění začal novoříšský opat vypovídat tak, jak si vyšetřovatelé přáli. Jeho výpověď ze dne 22. února 1950 začíná poměrně zlověstnými slovy: „Nyní jsem si uvědomil, po důkladném přezkoumání své činnosti, že můj postoj ke stávajícímu lidově demokratickému zřízení, byl v mém konání naprosto škodlivý.“³³⁸ Následuje výčet jednotlivých „zločinů,“ kterých se údajně dopustil, jako například podpora Vatikánu, jednání s opatem B. Jarolímkem na Strahově ohledně záboru půdy, snaha zachovat církevní školy a obdržení letáků, které se měly údajně nelichotivě vyjadřovat k volbám roku 1948.³³⁹ Nutno dodat, že z čistě právního hlediska nic z toho, co tu bylo vyjmenováno, nebylo vyloženě trestným činem. StB a potažmo celé komunistické justici se ovšem hodilo cokoliv, co mohli interpretovat jako trestný čin. Nabízí se ale i poněkud provokativní otázka. Čekali snad komunisté, že církev bude jásat nad tím, že je jí zabavován majetek?

Machalkova výpověď ze dne 22. února 1950 ale nejspíš připadala vyšetřovatelům jako nedostatečně sebekritická, a proto v ní bylo dne 28. února téhož roku pokračováno. Toto pokračování už je ale v podstatě téměř sedmistránkovou sebeobžalobou. Vyšetřovatelé už zřejmě viděli, že novoříšský opat začíná být u konce svých sil při výslechu o šest dní dříve, a proto se rozhodli ho ještě pár dní týrat, než byl konečně ochotný vypovídat podle jejich představ. Dne 28. února 1950 tak pokračovalo marxisticko-leninské „přiznání“ novoříšského opata. Ve výpovědi čteme: „V této době³⁴⁰ jsem viděl, že rozpory mezi církví a státem se stále přiosťrují a já jako představený kláštera jsem věděl, že musím své jednání usměrniti podle dispozic vatikánské politiky. Chtěl bych zdůvodniti mou účast na letákových akcích tak, že jsem v tom viděl jeden ze způsobů boje proti státnímu zřízení v naší republice. Byl jsem si vědom, že letákovými akcemi může církev dosáhnouti jistých výsledků na poli propagandy a zejména podpořiti štvání vatikánského státu proti Československu.“³⁴¹ Povšimněme si oné fráze „přiosťrování“ po únoru roku 1948. Velmi podobný termín se objevuje v trestním oznámení na A. Machalku a ostatní řeholníky. Hovoří se zde o tom, že „zvláště po únorových událostech v roce 1948 se intenzita nepřátelské činnosti řádového kněžstva vystupňovala...“³⁴² Stylistická podobnost druhé výpovědi a trestního oznámení je zjevná. Dále byl A. Machalka nucen se doznat, že nesouhlasil se státem ustanovenou Katolickou

---

³³⁸ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 91.

³³⁹ Tamtéž, s. 91 – 92.

³⁴⁰ Myšleno, krátce po převratu v únoru roku 1948.

³⁴¹ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 92 – 93.

³⁴² Tamtéž, s. 194.

akcí,³⁴³ že hromadil ve svém klášteře zbraně, že se radil s opatem tasovským, zúčastnil se schůzky se strahovským opatem B. Jarolínkem, schoval klášterní cennosti včetně těch, které tam později doneslo StB a že spolu s želivským opatem B. Tajovským připravovali zázraky, které měly údajně podpořit pozice katolické církve v Československu.³⁴⁴ Pokud porovnáme text první výpovědi ze dne 7. února a texty výpovědí z 22. a 28. února, je naprosto zjevné, že poslední jmenované nemohly být napsané A. Machalkou. Stylisticky se první výpovědi vůbec nepodobá a navíc ji v podstatě celou neguje. Jejím účelem bylo, aby posloužila jako důkaz proti němu v průběhu procesu a aby poskytla nějaký kompromitační materiál proti dalším osobám, které komunisté plánovali zatknout později.

StB projevovala zájem hlavně o strahovského opata B. Jarolínka, s nímž se A. Machalka několikrát setkal. Výpověď tedy měla osobu strahovského opata patřičně očernit. V textu se praví: „*Pokud jsem s ním hovořil³⁴⁵ o stávající situaci, musím prohlásit, že jsem tak činil nerad proto, že vždy měl takové zprávy, které mi nijak nedodávaly chuť k naší práci. Byly to panikářské zprávy, jak jsem se později vždy přesvědčil jako na př. (íklad), že mají být zabaveny všechny klášterní knihovny i s místnostmi... Při tom poukázal na to, že až se to provede, že bude zabráno téměř půl strahovského kláštera... jeho zprávy o situaci Katolické církve byly vždy zkresleny pokud možno pesimisticky.*“³⁴⁶ Tímto způsobem komunistická justice vyráběla „důkazy“ proti osobám, které chtěla zatknout. Podobným způsobem jako strahovského opata chtěla StB kompromitovat i dačického katecheta Jaroslava Jandu, který dne 10. ledna 1950 uprchl z Československa. Vyšetřovatelům se podařilo zjistit, že A. Machalka výše zmíněného duchovního znal, a tak z něj udělali opatova komplice při ukrývání zbraní. Podle již zmiňovaného protokolu to měl být právě J. Janda, kdo do novoříšského kláštera přinesl zbraně, které tam pak byly nalezeny.³⁴⁷ Není potřeba příliš velké představivosti, aby nám došlo, že kdyby snad novoříšský opat skutečně měl ve svém klášteře zbraně, že by je StB našlo hned při první prohlídce. A nikoli až při druhé, navíc na těch samých místech, která už dříve prohledali. Dále je poměrně nejasné, proč by někdo schovával cennosti a zbraně v klášterním kostele, kam běžně chodí věřící a mohly by tak být velice snadno odhaleny. Toto však pro komunistickou justici nehrálo roli. Obvinění J. Jandy mělo spíše znevážit jeho osobu v zahraničí. Přece jenom bylo v podstatě jasné, že uprchlý kněz J. Janda bude v zahraničí vyprávět o nezákonných metodách, které komunistický režim

---

³⁴³ Státní Katolická akce byla ustanovena za účelem vyvolání rozkolu v katolické církvi, proto používala stejný název jako oficiální Katolická akce, která však byla hnutím čistě náboženským.

³⁴⁴ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 93 – 97.

³⁴⁵ Myšlen opat B. Jarolímek.

³⁴⁶ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 95.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 94.

používal proti katolické církvi a nejen jí. Jeho obviněním z přípravy ozbrojeného povstání, kterého se měl podle představ StB dopustit spolu s opatem A. Machalkou, tak mohl režim tvrdit, že jde o zločince a ne kněze, a tudíž mu nelze věřit ani slovo. Obviněním strahovského opata B. Jarolímků si zase komunisté připravovali půdu pro zásah proti němu, k čemuž došlo na konci roku 1950, kdy byl spolu s olomouckým arcibiskupem Stanislavem Zelou (1893-1969) odsouzen v procesu Zela a spol. na dvacet let vězení, na jehož následky zemřel dne 31. ledna 1951. Šlo jeden z tzv. procesů proti biskupům.³⁴⁸ Je těžké říct, zda se opat B. Jarolímek opravdu vyjadřoval o situaci katolické církve tak, jak je uváděno ve výslechovém protokolu, ale pokud měl být vůči vztahům mezi církví a komunisty skutečně pesimistický, tak nám nezbyvá než konstatovat, že byl pesimistický zcela oprávněně. Přece jen neuběhlo ani deset dní od skončení procesu Machalka a spol. a kláštery v Československu byly hromadně zlikvidovány v rámci akce K, která byla provedena v noci ze dne 13. na 14. dubna 1950. Celkem bylo uvězněno či internováno na 2376 řeholníků.³⁴⁹ Je velmi nepravděpodobné, že by A. Machalka používal takové věty, jaké jsou uváděny v protokole. Vyšetřovatelé totiž velice často vkládaly do protokolů své vlastní formulace, které vyšetřovaný vůbec neřekl. Jinými slovy: „*Bránit se sice můžete až zoufale, ale nic to neplatí... Co bylo pozitivní, to nebrali na vědomí, pravdu překroutili v nepravdu.*“³⁵⁰ Podobným způsobem byla nejspíše překroucena i slova A. Machalky.

I když se vyšetřovatelům podařilo vytvořit výslechový protokol, ve kterém se novoříšský opat přiznal ke zločinům, které nikdy nespáchal, tak stále neměli jistotu, že se tato obvinění nepokusí vyvrátit během procesu. Nejspíše proto byl také vyslýchán i provizor novoříšského kláštera L. Barták. Jeho první výpověď, která byla sepsána v Jihlavě dne 8. února 1950, v podstatě neobsahuje nic, co by se dalo kvalifikovat jako trestná činnost, ani se zde nemluví o tom, že by byl opat A. Machalka zapleten v nějaké protistátní činnosti.³⁵¹ Stejně jako v případě první výpovědi samotného opata A. Machalky, i tato měla pro orgány StB spíše zjišťovací funkci, tj. zjistit o obžalovaném něco bližšího, co by se dalo následně reinterpretovat jako protistátní činnost. Následná druhá výpověď ze dne 9. března 1950 se však nese zcela v duchu obžaloby opata A. Machalky.³⁵² Je poměrně pravděpodobné, že vyšetřovatelé konfrontovali L. Bartáka s výpovědí, kterou si vynutili z A. Machalky a provizor pravděpodobně dostal strach, a tak začal vypovídat podle představ StB. Nutno ale

³⁴⁸ V. VAŠKO, *Dům*, s. 120, 121, 248.

³⁴⁹ Šárka HORÁKOVÁ MAIXNEROVÁ, *Hoří déšť, aneb, Zpráva o „Akci K“, noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy měl být internován Bůh*, Praha 2010, s. 22.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 40-41.

³⁵¹ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 113-116.

³⁵² Tamtéž, s. 117-122.

na jeho obranu dodat, že nikde vysloveně netvrdí, že by opat A. Machalka sám hromadil zbraně. O klášterních cennostech zde L. Barták tvrdí, že je uschoval spolu se svým opatem, protože A. Machalka se prý obával, že kdyby přišla prohlídka, že by jim všechno zabavili.³⁵³ V tomhle se novoříšský opat nemýlil. Skutečné klášterní cennosti byly schované v duté komoře jedné z klášterních věží, nikoliv pod lavicemi v kostele kláštera. Tam byly „ukryty“ valuty podstrčené orgány StB. Z toho je patrné, že opat A. Machalka nebyl tak naivní, aby ukryval věci tam, kam se mohl dostat každý. Podcenil však jednu věc. Podobným způsobem (v dutých komorách věží) se snažily před komunisty schovat své cennosti i jiné kláštery a StB o tom od svých informátorů věděla, proto tyto skutečné cennosti také rychle našla. K nim pak ještě přidala cennosti a valuty, které si sama pro tento účel dovezla, aby mohla o řeholnicích tvrdit, že jsou to v podstatě milionáři a že jim vůbec nejde o prosté věřící. Po skončení následného aranžmá si StB zase své věci odvezla, navíc si s sebou vzala i cennosti, které klášter skutečně vlastnil s odůvodněním, že propadají ve prospěch státu a že budou použity pro náboženské účely. Tak byl zabaven veškerý majetek ještě před tím, než vůbec došlo k soudnímu přelíčení. Rozsudek už jen v podstatě potvrdil faktický stav věcí.³⁵⁴ Novoříšský opat Augustin Machalka přišel v podstatě o všechno.

Ve třetí kapitole této práce jsem citoval následující tvrzení, že pro komunistický režim v SSSR bylo charakteristické, že již samotné vyznávání náboženství považoval za trestnou činnost, ale toto v podstatě náboženské pronásledování bylo maskováno tím, že odsouzení kněží nebo osoby praktikující náboženství byli formálně obviněni z kriminálních deliktů.³⁵⁵ Inspirace StB Sovětským svazem je tedy více než zjevná. Navíc i Církevní komise ÚV KSČ se v tajnosti vyjádřila zcela v duchu sovětských metod boje proti náboženství: „*Chceme jim vzít vše, co dosud mají..., aby jim nezůstalo nic...*“³⁵⁶ Nezbyvá nám než konstatovat, že v tomto skutečně uspěli. Augustinu Machalkovi opravdu nezůstalo vůbec nic, kromě holého života, a ani tím si nemohl být úplně jistý, jelikož se někteří bývalí vězni nacistických koncentračních táborů vyjadřovali o komunistických vězeních, že jsou horší než nacistická.

Jak probíhala vyšetřovací vazba A. Machalky po té, co byl donucen k podepsání falešného doznání? Je pravděpodobné, že v období od konce února 1950 až do poloviny března téhož roku se zacházení vyšetřovatelů s opaty A. Machalkou a B. Tajovským příliš nezměnilo. Na druhou stranu, jelikož se jednalo o vůbec první monstrproces vedený výhradně proti duchovním, tak ani koordinační komise ani vyšetřovatelé ještě netrvali na tom, aby se

---

³⁵³ Tamtéž, s. 119, 121.

³⁵⁴ NA Praha, *Osobní spis*.

³⁵⁵ A. RICCARDI, *Století mučedníků*, s. 53.

³⁵⁶ M. BULÍNOVÁ, *Církevní komise*, s. 27.

obžalovaní učili nazpaměť předem připravené odpovědi na otázky, které zazní u soudu. Tato metoda byla zavedena až po procesu Machalka a spol.³⁵⁷ K poměrně radikální změně v zacházení s obžalovanými došlo zhruba týden před konáním samotného procesu. Řeholníkům začalo být pravidelně podáváno jídlo. Opat B. Tajovský k tomu poznamenal: „*Chtěli, aby to navenek vypadalo, jak s námi pěkně zacházejí. Opravdová komedie! Dokonce nás holili a dávali nám i pořádnou stravu. Ráno bylo kafe s nějakým rohlíkem nebo chlebem, v poledne pak polévka a hlavní jídlo. Nemohli nás přece tak zničené pustit před soud! Měli o nás najednou až dojemnou starostlivost.*“³⁵⁸ Aby vyniklo, že obžalovaní jsou řeholníci, obstarala pro ně koordinační komise řeholní obleky, ve kterých také vystupovali u soudu. Tyto obleky většinou zabavili v místě jejich působení.³⁵⁹ V případě A. Machalky je pravděpodobné, že jeho řádový oděv zabavilo StB již dříve v klášteře, protože v žádosti o sehnání oděvů se neuvádí ani jeho, ani Tajovského jméno. U želivského opata je to pochopitelné, protože měl řádový oděv na sobě v průběhu zatčení.³⁶⁰ Nyní bylo vše připraveno na samotný proces, který nesl jméno po opatu novoříšského kláštera Augustinu Machalkovi.

---

³⁵⁷ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 232.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 232.

³⁵⁹ D. A. MADZÁK, *Dokumenty*, s. 215.

³⁶⁰ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 221.

2.8 Proces Augustin Machalka a spol.

Historicky první monstrproces proti členům katolické církve v Československu začal v pátek dne 31. března 1950. Skupina deseti řeholníků byla uvedena do soudní síně. Mezi každým stál jeden člen StB, aby obžalované řeholníky nenapadlo se mezi sebou radit. Každý z řeholníků měl na sobě řádový oděv, aby bylo ještě víc zjevné, že jde o proces proti duchovním. Snad ironií osudu byli řeholníci souzeni v té samé síni, kde byl roku 1946 odsouzen k trestu smrti nacistický válečný zločinec Karl Hermann Frank (1898-1946).³⁶¹ A ačkoliv proces nesl jméno novoříšského opata Augustina Machalky, nebyl to on, na koho se obrátila hlavní zloba prokurátorů a tisku. Tato nešťastná role připadla redemptoristovi Jánů Ivanu Mastiliakovi, který jako jediný dostal nakonec doživotní trest.³⁶² Teoreticky měli obžalovaní nárok na obhájce, v čemž jim bylo zdánlivě vyhověno. Tři dny před začátkem procesu, tj. dne 28. března 1950, byl každému z obžalovaných přidělen obhájce ex offio. Koordinační komisí byli vybráni takoví obhájci, u nichž bylo jisté, že obhajobu svých klientů nebudou brát příliš vážně. Navíc ještě před tím, než se obhájci mohli vůbec setkat se svými klienty, byli nuceni jednat právě s koordinační komisí, aby byla „*vyjednána plná spolupráce se soudem a prokuraturou.*“³⁶³ Nabízí se otázka: k čemu je vlastně obhájce, když svého mandanta nemůže obhajovat? Novoříšskému opatovi byl jako obhájce vybrán Dr. Karel Kratochvíl. Přímo směšně působí připomínka státního prokurátora Karla Čížka, že „*se advokáti chovali celkem pasivně... Z intervenujících advokátů splnili dobře svoji úlohu Dr. Vízek (obhájce Adolfa Kajpra a Stanislava Bartáka) a Dr. Kratochvíl (obhájce Augustina Machalky a Františka Šilhana), tento ovšem až na to, že v odpovědi na repliku prováděl sebekritiku obhajoby, což správné nebylo a špatně působilo.*“³⁶⁴ Jak se ale měli advokáti chovat, když jim v podstatě bylo zakázáno své klienty skutečně hájit a navíc si s nimi mohli promluvit až těsně před začátkem procesu?

Spolu s opatem A. Machalkou se na straně obžalovaných ocitli ještě želivský opat Bohumil Vít Tajovský, oba jako členové premonstrátského řádu, jezuité František Šilhan, Adolf Kajpr a František Mikulášek, františkán Jan Evangelista Urban, redemptoristé Ján Ivan Mastiliak a Jan Blesík. Navíc jako svědek proti opatu A. Machalkovi byl do procesu zařazen i provizor novoříšského kláštera Ludolf Stanislav Barták. Je velmi nepravděpodobné, že by A. Machalka kromě želivského opata a svého provizora osobně znal ještě někoho dalšího z obžalovaných. Přesto se měl podle obžaloby a následně i rozsudku státního soudu s nimi

³⁶¹ D. A. MANDZÁK, *Agent*, s. 153.

³⁶² NA Praha, *Or I/VII*.

³⁶³ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 241.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 441.

podílet na rozvracení republiky a špionáži ve prospěch Vatikánu. Soudu, který měl všech deset řeholníků odsoudit, předsedal Dr. Jaroslav Novák, za vojenské zpravodajství byli přítomni plk. Dr. Otakar Matoušek a Dr. Podčepický,³⁶⁵ státní prokuraturu zastupovali Dr. Karel Čížek, Dr. Josef Urválek, Karel Střída, Ludmila Bierdermannová³⁶⁶ a Jaroslav Růžička, soudce z lidu reprezentovali Anna Součková, Cyril Churý a Václav Jareš.³⁶⁷ Soudního přelíčení se účastnila i veřejnost, ale její vstup byl omezený na předem vybrané osoby. Také její složení se každý den obměňovalo, takže bylo v podstatě nemožné, aby jeden člověk seděl v obecnstvu po celý čas konání procesu.³⁶⁸ Je poměrně pochopitelné, že za jediný den si člověk těžko mohl utvořit nějaký smysluplný názor na celý proces. To ostatně ani nebylo smyslem tohoto procesu. Již bylo zmíněno, že primárním účelem bylo poskytnout záminku pro již připravenou Akci K, tedy kompletní likvidaci klášterů, a také záminku pro zásah proti biskupům. Historik Bohuslav Šnajder zastává názor, že politické procesy 50. let 20. století v Československu svým průběhem spíše odpovídají divadlům, než opravdovým soudním procesům.³⁶⁹ Doslova ve své publikaci uvádí: „*Jestliže se všichni obžalovaní přiznali k činům, které nespáchali, bylo každé slovo... součástí předem připraveného divadla. Herci, kteří zasedli na lavici obžalovaných i jejich soudci, kteří nakonec vynesli rozsudek, pouze odříkávali předepsaný text, prokurátor se rozhořčoval na objednávku, scénář předepisoval gesta i osvětlení... Žádná hra se navíc nepíše jenom kvůli hercům, kteří v ní vystupují. Měřítkem úspěchu či prohry je divák...*“³⁷⁰

Diváci nebo-li veřejnost však připravila soudu poněkud hořké chvíle. Valná většina veřejnosti začala do soudní síně přicházet až někdy mezi 8. a 9. hodinou ráno, což k velké nelibosti státního prokurátora K. Čížka celý průběh přelíčení komplikovalo.³⁷¹ Dále také došlo k tomu, že když státní prokurátor J. Urválek teatrálně navrhoval potrestání obžalovaných, tak publikum v soudní síni začalo tleskat, na což měl předseda soudu J. Novák reagovat slovy: „*Malou připomínku pro veřejnost. Bude-li tento projev ještě jednou opakován, dám okamžitě sál vyklidit. Nejsme nikde na žádných přednáškách, nejsme také v žádném divadle nebo biografu. Zde je československý soud, který je pod kontrolou československého pracujícího lidu. Uvědomte si to prosím.*“³⁷² Naneštěstí pro obžalované,

---

³⁶⁵ V soudním spise chybějí křestní jména osob, které zasedaly u soudu.

³⁶⁶ V soudním spise je psána již se svým změněným příjmením jako Ludmila Brožová: NA Praha, *Or I/VII*.

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 61.

³⁶⁹ B. ŠNAJDER, *Proces*, s. 41.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 41.

³⁷¹ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 441.

³⁷² Tamtéž, s. 341.

proces Machalka a spol., stejně jako všechny politické procesy, nejen v 50. letech 20. stol., svým průběhem připomínal spíše onen biograf a divadlo, než skutečný soud.

Proces Machalka a spol. byl také prvním procesem, kde se experimentovalo s tzv. „anglosaským způsobem vedení přelíčení,“ kdy je hlavní tíha procesu uložena na bedra státních prokurátorů. Právě oni pak kritizovali, že na seznámení se s materiálem měli málo času a že by důkladná příprava procesu vyžadovala alespoň dva měsíce.³⁷³ Obecně vzato bylo celkem jedno, jakým modelem se bude celé přelíčení řídit. Jestliže soud neměl objektivně zjišťovat pravdu, jednalo se o frašku soudního procesu, ať už se koordinační komise rozhodla pro jakýkoliv model soudního procesu. Svou roli sehrálo i chování státního prokurátora K. Čížka, na jehož chování, hraničící mnohdy s vulgaritou a směšností, si stěžovali i ostatní členové soudu.³⁷⁴ Opat B. Tajovský na státní prokurátory vzpomínal následovně: „*Soudili nás celkem tři prokurátoři, kteří se střídali – Čížek, Urválek a ještě jedna ženská (šlo o Ludmilu Biedermanovou-Brožovou - pozn. autora). Všichni to byli velmi zlí lidé. Urválek byl později znám díky procesu se Slánským, ale vůbec nejhorší z nich byl hlavní prokurátor Čížek. Byla to vyhlášená osoba a říkalo se o něm, že je to hotový ďábel. Trochu tak i vypadal, když roztáhl ruce a za ním se rozprostřel červený talár. Řval takovým způsobem, že ho někdy okřikl i sám soudce: ‘Pane prokurátore, mírněte se,’ usměrňoval ho. Čížek nás naprosto nenáviděl. Vždycky se zeptal na nějakou maličkost: ‘Byl jste v Římě?’ ‘Ano, byl.’ ‘Neproзраzoval jste tam státní tajemství?’ ‘Mluvili jsme akorát o počasí, protože tenkrát bylo u nás zrovna velké sucho...’ ‘A to je právě chyba!’ vykřikl. ‘O tom jste neměl mluvit, protože to je prozrazování státního tajemství...’³⁷⁵*

Vzpomínky novoříšského opata A. Machalky na průběh procesu sice neexistují, zato se dochovaly připomínky k procesu, ve kterých byl kritizován přístup předsedy senátu a prokurátorů k jeho osobě. Již samotný začátek je poměrně výmluvný: „*Pokud jde o předsedu senátu, vyzdvihnul na příklad hned na počátku zbytečně obšírně u obž.(alovaného) Machalky jeho věznění v koncentračních táborech. Nebo u téhož obžalovaného prohlásil předseda senátu, že ‘nám nejde o průběh kongresu v Římě v roce 1947.’ Proto také dále z tohoto faktu nebylo zvláště těženo, ač mělo být. Předseda nekorigoval názor Machalkův, když prohlásil, že ‘měl dojem ostřejšího postupu vůči řádu, církvi, protože byl toho názoru, že jde o ideologie (komunistickou a církevní) navzájem se nesnášející.*“³⁷⁶ Již jsem zmínil, že komunistický režim nahlížel na Vatikán jako na kolaboranta s nacistickým Německem,

³⁷³ Tamtéž, s. 434, 447.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 455.

³⁷⁵ A. PALÁN - J. PAULAS, *Bohumil*, s. 235.

³⁷⁶ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 457.

ačkoliv je tento názor v podstatě nepodložený a tendenčně svaluje kolaboraci některých, převážně sudetoněmeckých kněží na celou katolickou církev. A. Machalka byl nacisty vězněn a tato skutečnost nabourávala hned začátek předem připraveného rozsudku, kde se hovoří o Vatikánu jako o spojenci A. Hitlera.³⁷⁷ Navíc budiž řečeno, že A. Machalka odhadl záměry komunistického režimu ohledně katolické církve velmi přesně. Jejich konečným cílem bylo vytvořit ateistickou společnost a katolická církev jim v tom již svou samotnou existencí stála v cestě.

Dnes si může kdokoliv udělat poměrně přesný názor na postup komunistické strany vůči katolické církvi na základě vydaných edic pramenů. Již zde byla několikrát citována edice dokumentů církevní komise ÚV KSČ, navíc je možné kdykoliv navštívit příslušné archivy a na dokumenty z tohoto období se podívat. Augustin Machalka však těmito vymoženostmi nedisponoval, a přesto si byl vědom toho, že jeho klášteru hrozí zabavení veškerého majetku. Jistě nepočítal s tím, že to bude právě on, kdo bude veřejně pranýřován před státním soudem a v tisku. Nemůžeme zcela vyloučit, že mu postup komunistů vůči katolické církvi připomínal postup nacistů za druhé světové války. Jednu zkušenost s obsazením a vyloupením kláštera již měl, tehdy sice nebyl opatem, nýbrž provisorem, a nehodlal se nechat oloupit znovu. Tehdy ho obsazení kláštera stálo tři roky věznění v nacistických koncentračních táborech, kde musel přihlížet, jak jeho spolubratři pomalu umírají nebo jsou rovnou vražděni. Nemůže být pochyb o tom, že po necelých pěti letech byla u novoříšského opata vzpomínka na léta příkoří za okupace stále velmi živá. Nejspíše právě proto se rozhodl zopakovat postup, který provedl za nacistické nadvlády, a to ukrýt část klášterního majetku. Nikoliv snad proto, že by měl nějaké zvláštní chutě, jak mu během procesu podsouval státní prokurátor,³⁷⁸ ale jednoduše proto, aby nepřišel o všechno. I tak mu bylo během soudního přelíčení neustále dáváno za vinu, že pouze hromadil majetek. Dokonce došlo v průběhu procesu k tomu, že státní prokurátor „doporučuje obžalovanému témata na kázání, v zápise 41/3 přenáší výslech na biblická podobenství a přímo vyzve obžalovaného k jakémusi kázání o dvou manželích, raněných pro lakotu mrtvicí.“³⁷⁹

V čem podle představ komunistů spočívala „trestná“ činnost opata A. Machalky? V první řadě v tom, že se stýkal s generálním opatem premonstrátského řádu H. Nootsem, který roku 1947 navštívil Československo a Machalka ho při této cestě doprovázel.³⁸⁰ To byl

---

³⁷⁷ NA Praha, *Or I/VII*.

³⁷⁸ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 458.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 458.

³⁸⁰ ABS Praha, *V 2844 MV*, skupinový spis.

byl podle státního soudu důkaz o tom, že novoříšský opat vešel ve styk s cizí mocností.³⁸¹ Dále bylo u jeho osoby neodpuštělné, že se v roce 1948 sešel s opatem strahovského kláštera B. Jarolímekem, což bylo následně interpretováno jako živení nedůvěry v lidově-demokratický režim a brzdění výstavby socialismu. Soud se dokonce pohoršoval nad tím, že měl novoříšský opat údajně podporovat zachování církevního školství, vést duchovní cvičení a svou kazatelskou činností ovlivňovat věřící.³⁸² Nutno dodat, že církevní školství bylo alespoň formálně povoleno ústavou ze dne 9. května 1948, kterou si KSČ vytvořila dle vlastní libosti. A. Machalka tedy žádal jen to, na co měl podle ústavy právo. Navíc kněz svým vystupováním vždy nějakým způsobem věřícího ovlivňuje, ale vždy jde pouze o náboženské cítění věřících, nikoliv o jeho vztah ke státu. To ale státní soud vůbec nezajímalo. Novoříšský opat seděl na lavici obžalovaných, a tak bylo nutné najít co nejvíc věcí, které by se daly po náležitém překroucení považovat za trestné. Možná, že A. Machalka ve vazbě doufal, že u soudu bude moci vše vysvětlit a uvést věci na pravou míru. To mu ale prokurátoři nedovolili. Zcela běžně mu skákali do řeči a nenechali ho dokončit výpověď. Vše zašlo až tak daleko, že se A. Machalka vůči slovním výpadům státního prokurátora ohradil slovy: „*Pane státní prokurátore, prosil bych, abyste mě nechal domluvit!*“³⁸³ Některé otázky státního prokurátora byly místy až vulgární a vůbec se nevztahovaly k procesu: „*Co ještě máte proti lidové demokracii kromě nepřátelského postoje, abyste chytil chlupy?*“³⁸⁴ Další trestná činnost novoříšského opata spočívala podle státního soudu v tom, že schoval část klášterního majetku, obdržel několik letáků kritizujících komunistický režim a přechovával zbraně.³⁸⁵ Tento výčet byl ještě dále obohacen o spoluvinu na číhošťském zázraku.³⁸⁶

Komunistická prokuratura přičkla jednotlivým řeholním řádům následující rozvratnickou činnost: řád premonstrátů měl připravovat povstání, kvůli tomu jeho příslušníci ve svých kláštorech hromadili zbraně, řád jezuitů se měl zabývat špionáží, řád redemptoristů měl narušovat mravní výchovu mládeže, řád františkánů měl mít na starosti ničení socialistické výstavby vesnice a řád dominikánů měl dohlížet na plnění příkazů Vatikánu.³⁸⁷ Opati A. Machalka a B. Tajovský chtěli dle obžaloby svrhnout komunistický režim násilím. Otázka však je, jak by to provedli, když ani jeden z nich na vojně nikdy nebyl a pravděpodobně ze zbraně nikdy ani nevystřelili? Želivský opat k tomu poznamenal: „*Dále*

---

³⁸¹ NA Praha, *Osobní spis*.

³⁸² ABS Praha, *V 2844 MV*, skupinový spis.

³⁸³ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 458.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 458.

³⁸⁵ ABS Praha, *V 2844 MV*, skupinový spis.

³⁸⁶ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 204.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 204.

na mě vyrukovali s tím, že v klášteře byly nalezeny zbraně. Měl jsem tam velké křeslo potažené brokátem a v něm jsem prý ukrýval 'mašinku.' Jelikož jsem nebyl na vojně, tak jsem ani nevěděl, co to mašinka je... 'Připravoval jste ozbrojený převrat,' tvrdili. 'Já a zbraně?! Vždyť jsem v životě neměl v ruce ani pušku,' bránil jsem se. 'To byste měl vědět vy, když jste je tam dával. Nebo snad chcete říct, že jsme je tam strčili my?' 'Vypadá to, že asi ano,' odpověděl jsem po pravdě. 'Tak to řekni ještě jednou a uvidíš!' vyhrožovali.³⁸⁸ Jak by opat A. Machalka mohl svrhnout komunistický režim, který měl pod kontrolou armádu, policii a tajné služby, s pouhými dvěma samopaly německé výroby, dvěma zásobníky a jednou pistolí?³⁸⁹ Na to by musel novoříšský opat disponovat celým arsenálem zbraní a soukromou armádou, která by věděla, jak je používat. Novoříšský opat ale neměl ani jedno ani druhé. Těžko tedy mohl reálně pomýšlet na to, že by organizoval nějaký převrat.

Hlavní přelíčení s Augustinem Machalkou se konalo první den soudu, tj. dne 31. března 1950. Koordinační komise totiž přesně rozdělila, kterým duchovním se bude soud jednotlivý den věnovat, a právě první den připadl premonstrátům.³⁹⁰ Novoříšský opat byl dotazován na svůj postoj k Vatikánu, opatu Jarolímkovi, co dělal za války, kdy dostal první letáky apod.³⁹¹ Celkově se jednalo spíše o výčet naprostých banalit, které byly pak následně propagandisticky zveličeny a interpretovány jako trestná činnost. Pro ilustraci zde uvádím příklad Machalkovy odpovědi na jeho postoj k dohodě mezi státem a církví a ke státní Katolické akci: „*Někdy v červnu loňského roku (1949-pozn. autora) navštívili mne zástupci lidové správy a tázali se mne, jak se stavím k postoji církve a státu. Řekl jsem, že bude-li dobrá vůle na obou stranách, může dojít k dohodě, může dojít k dohodě. Pak mi předložili k podpisu prohlášení katolické akce. Toto jsem odmítl podepsat s tím, že církev již svou katolickou akci má. S věřícími jsem o katolické akci celkem nemluvil, jen asi tři nebo čtyři osoby se mne přišly dotazovat, co je katolická akce.*“³⁹² Celkově vzato tímto novoříšský opat pouze konstatuje fakta a vůbec nijak neútočí na státní zřízení. Prokurátoři také nemohli A. Machalkovi odpustit, že obdržel od generálního opata H. Nootse automobil a musel uvádět podrobnosti o jeho původu, které ani sám neznal. Ve výpovědi se uvádí, že novoříšský opat měl automobil obdržet výměnou za to, že údajně odslouží 2000 mší.³⁹³ Je otázka, zda to byla skutečně pravda, nebo šlo jen o fámou. Faktem je, že A. Machalka byl nucen cestovat víc než jakýkoliv jeho předchůdce, ať už šlo o návštěvu u strahovského opata B. Jarolímka, cesty za

³⁸⁸ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 225.

³⁸⁹ NA Praha, *Or I/VII*.

³⁹⁰ D. A. MANDZÁK, *Agent a špion*, s. 159.

³⁹¹ NA Praha *Or I/VII*.

³⁹² Tamtéž.

³⁹³ Tamtéž.

želivským opatem B. Tajovským nebo za L. Adlerovou. Je možné, že na tyto obtíže upozornil generálního opata během své návštěvy Říma v roce 1947 a H. Noots se rozhodl mu v tom pomoci. Již jsem zmínil, že A. Machalka absolvoval svůj noviciát v belgickém Tongerlo, kde se právě seznámil s budoucím generálním opatem, tehdy ještě zástupcem generálního opata, G. Cretsem. Právě tato epizoda Machalkova života nejspíš ovlivnila rozhodnutí H. Nootse, aby bývalému novici pomohl. Je těžké říct, co přesně generální opat při předávání automobilu A. Machalkovi skutečně řekl. Lze považovat za velmi pravděpodobné, že se novoříšský opat nejspíše zdráhal takový dar přijmout. Přece jen byl člověkem, který rozhodně neměl od mládí na růžích ustláno a vše si musel sám poctivě oddřít. Právě při této příležitosti mohl generální opat H. Noots pronést poznámku, že automobil stál 2000 dolarů, a proto musí novoříšští odsloužit stejný počet mší, ale spíše to pronesl jen žertem, než jako reálný požadavek. To ale pro státní soud nehrálo žádnou roli. Vlastnictví automobilu bylo považováno jako důkaz, že A. Machalka prováděl na území republiky špionáž.³⁹⁴

Další věc, kterou státní soud A. Machalkovi nehodlal odpustit, byla záležitost premonstrátského kláštera v Teplé. V průběhu přelíčení byl na celou záležitost několikrát dotazován, jestli věděl o tom, že tepelští jsou kolaboranti s nacisty, a jestli znal opata Hölnera.³⁹⁵ Celá věc spíše vyznívá tak, že prokurátoři požadovali po opatu A. Machalkovi, aby označil strahovského opata B. Jarolímka jako komplice G. Helmera. V soudním spise novoříšský opat praví: „*Co konkrétně dělali řádoví kněží v Teplé, nevím, blíže jsem se o to nezajímal. Vím jen tolik, že tam byla nalezena nějaká vysílačka. Že se za okupace nechovali jako křesťané nevím. Opatu Jarolímkovi jsem si na ně nestěžoval, protože jsem nic konkrétního nevěděl... Nevím nic o činnosti opata Jarolímka za okupace. Dozvěděl jsem se o nich teprve před svým zatčením z knihy 'Spiknutí proti republice'... Opat Jarolínek jest představeným Premonstrátů v ČSR a jako takový jednal s ministerstvem zemědělství. Je mi známo, že tepelský klášter jako německý majetek patřil do konfiskace. Opat Jarolínek jednal o to, aby byl z konfiskace vyňat.*“³⁹⁶ Zde by byla na místě spíše otázka, co reálně mohl o opatu G. Helmerovi a klášteru Teplá A. Machalka vědět. S největší pravděpodobností tepelského opata ani pořádně neznal, maximálně ho mohl zahlédnout při oné poměrně nešťastné volbě opata v Nové Říši v roce 1928, kdy měl opat G. Helmer dohlédnout, aby volba nového opata

---

³⁹⁴ Tamtéž.

³⁹⁵ Správně mělo být Helmera, Gilbert Julius Helmer byl až do své smrti v roce 1944 opatem tepelského kláštera. Často je ve výslechových protokolech a jiných pramenech uváděno pouze příjmení osoby bez křestního jména, což mnohdy ztěžuje jejich identifikaci, obzvlášť v případě, že je příjmení zkomolené.

³⁹⁶ NA Praha, Or I/VII.

proběhla kanonicky.³⁹⁷ Je však poměrně nepravděpodobné, že by tehdy s A. Machalkou tepelský opat vůbec mluvil, jelikož v té době byl A. Machalka pouhým novicem a v podstatě až do své smrti pak tepelský opat Novou Říší už nenavštívil. Navíc byl celý premonstrátský klášter v Nové Říši přepaden roku 1942 gestapem a jeho členové odesláni do koncentračních táborů. Za dané situace nemohl A. Machalka vědět, co se v Teplé dělo. Musel hlavně přežít útrapy vyhlazovacího tábora v Osvětimi a pak tábory v Buchenwaldu a Dachau. Těžko mohl něco udělat s tím, že koncem války šel kolem kláštera jeden z neblaze proslulých pochodů smrti a členové tepelského kláštera nedovolili vězňům z pochodu, aby přespali v jejich klášteře.³⁹⁸ Otázkou zůstává, zda by to členům tepelské kanonie příslušníci SS vůbec dovolili, když sami obsadili polovinu kláštera. Celá kauza s tepelským klášterem a strahovským opatem B. Jarolímekem byla předmětem sporů mezi státními prokurátory a Augustinem Machalkou. V poznámkách k průběhu procesu se uvádí: „V zápise 23/2 se táže prokurátor, je-li obžalovanému známo, že Jarolímek zachraňoval církevní majetek. Obžalovaný neodpoví, nýbrž sám se táže prokurátora, jak Jarolímek zachraňoval církevní majetek, načež prokurátor obžalovanému vysvětluje, že na př.(íklad) protizákonně klášter Teplá.“³⁹⁹ Celá kauza s tepelským klášterem měla spíše pachut' tragikomedie, protože převor tepelského kláštera Heřman Josef Tyl, který do Teplé přišel právě z Nové Říše, jednal o vydání kláštera do rukou církve osobně s ministrem informací Václavem Kopeckým a Alexejem Čepičkou, přičemž oba dva poté svolili, aby klášter zůstal v rukou katolické církve.⁴⁰⁰

Bylo to tedy nejužší vedení komunistické strany, kdo dočasně uzavřel celý případ tepelského kláštera. Pokud tedy prokurátorům během procesu s řeholníky bylo cokoliv ohledně tamního kláštera nejasné, tak se mohli paradoxně rovnou obrátit na ministra spravedlnosti a člena tzv. církevní šestky A. Čepičku, případně na ministra informací V. Kopeckého. Oba dva byli komunisté tvrdé linie. A. Machalka dal pouze svolení k tomu, aby se část novoříšských premonstrátů přesunula do Teplé, aby zachránila tamní klášter před konfiskací. To bylo vše. Všechna jednání ohledně skutečného vydání vedl H. J. Tyl, který byl od února roku 1950 také ve vyšetřovací vazbě, ale do procesu s novoříšským opatem nebyl zařazen. Pravděpodobně se mu stalo osudným, že stejně jako A. Machalka odmítl mít cokoliv společného s prorežimní katolickou akcí.⁴⁰¹ Právě během konání procesu s novoříšským

³⁹⁷ K. NOVOTNÝ, *Klášter premonstrátů*, s. 46.

³⁹⁸ D. A. MANDŽÁK, *Dokumenty*, s. 316.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 458.

⁴⁰⁰ H. J. TYL, *Psancem*, s. 75, 88.

⁴⁰¹ Sám převor H. J. Tyl se o vládní katolické akci vyjádřil poměrně obšírně slovy: *Tak kupř. ministr Alexej Čepička dal pozavírat řádný výbor Katolické akce u nás a chtěl založit zvláštní Katol. akci ve službách státu... V tíživé situaci se založením falešné Katol. akce poslal za mnou našeho společného známého z Buchenwaldu,*

opatem se pokoušela vyslechnout převora H. J. Tyla prokurátorka L. Biedermannová - Brožová.⁴⁰² Je otázka, zda to chtěla učinit kvůli podrobnostem o klášteře v Teplé, či se mělo jednat o prošetření Tylových stížností, že byl orgány StB okraden o 12 000 Kčs ještě ve vyšetřovací vazbě.⁴⁰³ Během soudního přelíčení měli státní prokurátoři zřejmě největší strach z toho, aby obžalovaní nezačali vyprávět o podmínkách, kterým byli vystaveni ve vyšetřovací vazbě. Státní prokurátor Karel Strída si již před začátkem procesu postěžoval že „*pouze Barták setrvává na své výpovědi, zřiká se zcela politiky Vatikánu, projevuje ochotu při hlavním přelíčení a po svém případném propuštění zaujmouti kladný postoj k lidově demokratickému zřízení. Tajovský snaží se oslabiti svou původní výpověď, poukazuje na nepřesné formulace. Machalka v podstatě doznává jen převzetí zbraně od Bartáka, prý na osobní ochranu, a ukrytí klášterního majetku. Pokud jde o samopaly, tvrdí, že doznání učinil pod nátlakem, neboť byl 8 dní v bunkru a nedovede si vysvětlit, jak se samopaly do kláštera dostaly. Věc formuluje tak, aby v posluchači vyvolal závěr, že byly do kláštera zbraně záměrně propašovány.*“⁴⁰⁴ Po této připomínce bylo nejspíš rozhodnuto, aby vyšetřovatelé na novoříšském opatovi ještě zapracovali, protože v soudním spise měl již A. Machalka vypovídat, že zbraně do kláštera přinesl uprchlý kněz V. Janda a že pistoli ukryl ve zpovědnici on sám.⁴⁰⁵

Je vůbec otázka, zda ona nalezená pistole byla ta samá, kterou měl údajně kvůli osobní bezpečnosti koupit za své peníze L. Barták. Spíše se domnívám, že nikoliv. Kdyby se jednalo o tutéž zbraň, pravděpodobně by ji StB našla někde v opatově pracovně již při první prohlídce. Jako pravděpodobnější se jeví varianta, že L. Barták tuto pistoli vrátil, nebo ji nosil u sebe. Když byl tázán na zbraně v klášteře, které tam podstrčila StB, tak přiznal pouze, že koupil jednu pistoli, což bylo následně překrouceno jako přiznání se k držení oné podvržené zbraně ve zpovědnici a bylo potřeba přijít ještě s nějakou smyšlenou verzí o samopalech. Vyšetřovatelé se proto rozhodli využít toho, že A. Machalka znal uprchlého kněze V. Jandu

---

který byl tehdy místopředsedou Národního shromáždění PhDr. a JUDr. Dionysia Polanského. Ten přijel za mnou a přednesl mně žádost ministra Čepičky, abych měl projev k dělnictvu, shromážděnému na Václavském náměstí v Praze, které tam svolá Katol. akce... Odpověděl jsem tehdy Čepičkovi po Dionysovi, že vědomě lhát těžce pracujícím lidu považuji za těžký zločin a toho se nedopustím. Jak mohu mluvit k dělníkům ve jménu něčeho katolického, co katolické není? O tom přece rozhoduje Církev a ne stát. To je zrovna tak, jako bych chtěl u nás založit ještě jednu komunistickou stranu, abych mátl lid... Upozornil jsem ho, že i moje jméno bylo uveřejněno v novinách, že jsem podepsal tuto vládní Katol. akci, ač jsem ji nepodepsal a také byla zveřejněna v tom smyslu i jména dávno mrtvých - dle starých katalogů; ba dokonce, že mezi signatáři této vládní Katol. akce bylo zveřejněno i jméno abatýše bosých augustiniánek v Praze na Malé Straně, která zemřela za císaře Josefa II.“: Tamtéž, s. 88-89.

⁴⁰² D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 231.

⁴⁰³ H. J. TYL, *Psancem*, s. 95.

⁴⁰⁴ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 244.

⁴⁰⁵ NA. Praha, *Or I/VII*.

a interpretovali to tak, že je tam ukryl on před svým útekem z Československa. Jestli výše zmíněný kněz opravdu navštívil novoříšského opata před svým útekem, nemůžeme zcela potvrdit, ale ani vyloučit. Jestli ho opravdu navštívil, tak se pravděpodobně jednalo spíše o rozloučení se s bývalým spolužákem a nikoli o přinesení zbraně do kláštera. Je poměrně obtížné hovořit o motivech, které vedly L. Bartáka k tomu, že se rozhodl vypovídat proti A. Machalkovi. Želivský opat B. Tajovský se k osobě novoříšského provizora vyjádřil slovy: *„Komunisté mu slibovali, že když jim všechno podepíše, pustí ho a navíc bude opatem. Nechal si to namluvit, ale stejně ho nakonec zavřeli. Když pak přišel do vězení, vědělo se o něm, že vypovídal proti panu opatovi, a nikdo s ním nechtěl mluvit. ‘Tys zradil pana opata!’ vyčítali jsme mu. On se však hájil, že se prý dozvěděl, že všichni budeme popraveni, a tak se chtěl zachránit, aby o té hrůze mohl vydat svědectví... Možná mluvil pravdu, ale možná si tím chtěl jen omluvit osobní selhání. To je těžké říct, protože je to věc svědomí každého člověka. Kdo podobné hrůzy neprožil, může jen těžko soudit nebo někomu vyčítat, že mluvil. Člověka vyšetřovatelé tak zpracovali, že kdyby mu předložili doznání, že zabil vlastního tatínka, byl by ho podepsal - v takovém stavu jsme se tenkrát nacházeli. Standa Barták byl rozhodně hodný chlapec a dodnes ho mám rád.“*⁴⁰⁶ Je skutečně velmi obtížné přesně určit motiv L. Bartáka, ale nemůže být pochyb o tom, že na něj vyšetřovatelé skutečně vyvíjeli nátlak. Možná si ani zprvu neuvědomoval, co dělá, a doufal, že se mu podaří vše vysvětlit poměrně hodnověrným způsobem. To byl však velký omyl, ale nutno poznamenat, že se ho nedopustil jen L. Barták, ale v podstatě téměř každý, koho StB vyslýchala. Navíc neměl novoříšský provizor vůbec žádné zkušenosti s fungováním represivních orgánů totalitních režimů. Budiž ale na druhou stranu řečeno, že i osoby, které již tuto zkušenost měly z období nacistické okupace, byly mnohokrát nuceny přiznat, že komunistické represe byly promyšlenější, než ty nacistické.

Rozdíl mezi užíváním represí obou systému se lišil v tom, že nacisté považovali jakýkoliv neněmecký národ za primárně podřadný. Jakmile se k jejich orgánům dostalo nějaké udání na konkrétní osobu nebo instituci, daná osoba/osoby byly zatčeny, i když se nenašly žádné důkazy, které by potvrzovaly pravdivost udání. Tak tomu bylo i v případě přepadení novoříšského kláštera roku 1942. U výslechu pak měli zatčení pouze doznat, že skutečně prováděli činnost, za kterou byli udáni. Za tímto účelem bylo používáno fyzické násilí, ale i tak se mnozí k ničemu nechtěli přiznat, protože přiznání by automaticky znamenalo okamžitou popravu. Když nacisté neuspěli u zatčených s přiznáním, následoval transport do koncentračních táborů. Vše se událo v tajnosti bez nějaké zvláštní publicity

---

⁴⁰⁶ A. PALÁN - J. PAULAS, *Bohumil*, s. 233.

ze strany protektorátního tisku. Komunisté však používali trochu odlišné metody. Osoba, která měla být zlikvidována, nebyla zpravidla zatčena okamžitě po udání. Samotnému zatčení předcházelo dlouhodobé sledování, spojené s veřejnou dehonestací oběti, mnohdy byla zbavována svých původních funkcí v zaměstnání a až po tomto období nejistoty byla nakonec oběť zatčena. Samotný průběh zatčení však mnohdy proběhl tak, aby si oběť myslela, že bude za chvíli zpátky, ve skutečnosti následovala vazba a pak nekonečné výslechy. Většinou již bylo předem rozhodnuto, jaký bude další osud vyšetřovaného a jak bude souzen. Samotnému odsouzení předcházela ještě tisková kampaň, kde byla oběť líčena v těch nejhorších barvách, aby vše vypadalo, že se obžalovaný skutečně dopustil trestného činu. Oproti nacistům, kteří měli v podstatě pouze dvě varianty, co s obětí provedou (poprava v případě přiznání, koncentrační tábor v případě zapírání), se komunistické orgány snažily svou oběť veřejně zostudit a společensky ji zcela vyřadit ze života.

Samotné vyšetřování začínalo poměrně nevinně. Zatčený měl sepsat svůj krátký životopis. Někdy vyšetřovatelé svou oběť pobídli k tomu, aby v životopise zvláště zdůraznila, co dělala za války. V případě A. Machalky byl vyšetřovatelům jeho životopis spíše přítěží, protože neobsahoval nic tak závažného, co by se dalo interpretovat jako protistátní činnost. Často museli poměrně pracně překrucovat jednotlivé informace, které novoříšský opat uvedl, a ani tento vyfabulovaný životopis nebyl příliš přesvědčivý. Navíc byl k jejich nelibosti nacisty vězněn. Jiný účastník procesu Machalka a spol. již takové štěstí neměl. Byl jím slovenský redemptorista Ján Ivan Mastiliak. Když byl dotazován na svoji činnost za války, uvedl ve svém životopise, že studoval v Římě na Východním ústavu a za slovenského povstání pomáhal vojákům Rudé armády jako překladatel.⁴⁰⁷ To byl pro vyšetřovatele ideální materiál, protože vše interpretovali tak, že se J. Mastiliak vetřel jako špion do Rudé armády a že Východní ústav je školícím centrem pro špiony.⁴⁰⁸ Přičemž skutečným účelem Východního ústavu bylo, aby i kněží katolické církve uměli sloužit mše ve východním (pravoslavném) ritu. Na Slovensku bylo mnoho obyvatel příslušníky tzv. řeckokatolické církve. Řečtí katolíci a římstí katolíci jsou jedna církev, liší se jen tím, že římstí katolíci mají latinský ritus a kněží řeckokatolické církve používají východní ritus.⁴⁰⁹ Nakonec to tedy nebyl novoříšský opat A. Machalka, kdo dostal nejvyšší trest, ale právě J. Mastiliak, kterého státní soud odsoudil na doživotí.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁷ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 153, 158.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 415-416.

⁴⁰⁹ S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev*, s. 38-39.

⁴¹⁰ NA Praha, *Or I/VII*.

Státní soud se v průběhu konání procesu Machalka a spol. částečně vrátil k osobě novoříšského opata ještě dne 3. dubna 1950, tj. den před vynesemím rozsudku. Tehdy se soud znovu věnoval klášteru v Teplé, zbraním v Nové Říši a činností strahovského opata B. Jarolímka. Jednalo se už spíše o čtení spisů, výslech „svědků“ a přednes zmanipulovaného znaleckého posudku od A. Hobzy.⁴¹¹ Žádný ze svědků, kteří měli doložit kolaboraci tepelských premonstrátů s nacisty, výslovně neuváděl, že by se na kolaboraci podílel i novoříšský opat.⁴¹² Jejich svědectví bylo tedy bezcenné. V posledním dni procesu, tj. v úterý 4. dubna 1950, byl znovu probírán číhošťský zázrak, dokonce i promítán „dokumentární“ film o tomto zázraku a o zbraních v Nové Říši. Celý dokument o událostech v Číhošti však působí spíše komickým dojmem. Neustále se v něm opakuje, že je krásný den a když už se konečně vyprávění dostane k samotnému pohybu křížku, tak je vidět poměrně velké zařízení, které celým křížkem naklání. Nabízí se otázka: opravdu by si nikdo z věřících v kostele nevšiml drátu nataženého z kazatelny až k oltáři a samotného zařízení připevněného na postavci? Film je zakončen animací, v níž pavouk, symbolizující Wall Street v New Yorku, tahá za provaz, který vede do Vatikánu, odtud do Želiva a končí v Číhošti. Nejvíce zarážející je, že hlavní protagonista celého zázraku, farář J. Toufar, se v celém dokumentu objevuje jen jednou na pár sekund.⁴¹³ Vysvětlení je jednoduché, během natáčení se zhroutil. Celý dokument je spíše názorným příkladem toho, jak by se dokument dělat neměl, než že by dokazoval něčí vinu. Následoval ještě posudek z vojenského a politického zpravodajství a pak už měli závěrečné slovo prokurátoři.⁴¹⁴

Celkově vzato obsahují závěrečné řeči prokurátorů obvinění Vatikánu z kolaborace s nacistickým Německem, že Východní ústav v Římě měl být školícím centrem pro špiony, že Vatikán vydáním dvou encyklik ve 30. letech šťval svět do další války. Po válce měl papež spolupracovat s Američany a řády katolické církve měly plně podporovat jeho politiku, která měla zničit lidově demokratická zřízení. Tvrdě byli napadeni A. Machalka, B. Tajovský a J. Mastiliak, že měli klamat venkovany. J. Mastiliak měl ještě nadto spolupracovat i s banderovci. Novoříšský a želivský opat byli znovu obviněni, že pomáhali zkonstruovat číhošťský zázrak. Nejobširnější řeč měl státní prokurátor J. Urválek, který A. Machalkovi vytýkal ukrytí klášterních cenností, styky s opatem B. Jarolímekem, automobil jako dar od generálního opata. Státní prokurátor neopomněl dodat, že měl být „přepychový.“⁴¹⁵ Z řeči

---

⁴¹¹ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 273-274.

⁴¹² NA Praha, *Or I/VII*.

⁴¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=Jwj6D1ocGB4>

⁴¹⁴ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 275.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 336.

prokurátorů je patrné, že o skutečném fungování církve vůbec nic nevěděli. Nejvíce je to patrné právě v řeči prokurátorky L. Brožové: „*Před námi na lavici obžalovaných sedí 10 řadových kněží, jejichž hodnost se u většiny z nich rovná hodnosti biskupské (!)*.“⁴¹⁶ Jestliže státní prokurátorka ani nevěděla, jaký je rozdíl mezi opatem a biskupem, a přesto je soudí v procesu, tak si může zřejmě každý domyslet, jak regulérně takový proces musel probíhat.

Obhájci obžalovaných měli možnost pronést závěrečnou obhajovací řeč svým mandantů a také to udělali, ovšem obhajoba působí mnohdy spíše směšně. Konkrétně K. Kratochvíl, který obhajoval A. Machalku, se snažil omlouvat neexistující trestnou činnost novoříšského opata tím, že církevní organizace prý naprosto vylučuje demokratické rozhodování a připomíná spíše monarchické zřízení. Obhájce se snažil vyzdvihnout, že A. Machalka pocházel z chudých poměrů, ale že vlivem kapitalistického a feudálního zřízení se z něj stal oddaný sluha Vatikánu. Dále v podstatě opakuje totéž, co A. Machalka u výslechnů, že zprávy podávané opatu B. Jarolímkovi a generálnímu opatovi byly čistě náboženské. Svou řeč končí požadavkem, aby u jeho mandanta nebyl vysloven trest smrti.⁴¹⁷ Absolutní trest sice A. Machalka skutečně nedostal, ale za to byl nepodmíněně odsouzen na 25 let vězení, ztrátu občanských práv, zkonfiskování veškerého majetku a navíc byl nucen zaplatit náklady trestního řízení, což činilo 50 000 Kčs.⁴¹⁸

V jedné z předchozích kapitol jsem citoval výrok A. Machalky, který pronesl v dopise opatu B. Jarolímkovi: „*Vím, že zloba lidská nezná mezí a před ničím se nezastaví, ale že půjde tak daleko, to teprve poznávám nyní*.“⁴¹⁹ Tato slova pronesl během svých sporů s G. Kasanem téměř pět let před monstrprocesem Machalka a spol. Možná, že si na ně během procesu vzpomněl. Toto nemůžeme s jistotou tvrdit. Nicméně bezmeznost lidské zloby měl nyní možnost poznat v celé své zrůdné podstatě, když byl odsouzen jen za to, že byl opatem katolického kláštera, znal generálního opata vlastního řádu, opata jednoho z nejstarších klášterů v českých zemích, byl ve Vatikánu, měl své pochybnosti o vládní Katolické akci, obdržel několik letáků a snažil se zjistit, zda údajné promluvy L. Adlerové jsou skutečné, nebo jde jen o podvod. Šlo tedy o naprosto banální věci, ale vyšetřovatelé a soud je v předem připravené frašce změnili na velezradu.

---

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 342.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 345-348.

⁴¹⁸ NA Praha, *Osobní spis*.

⁴¹⁹ ABS Praha, V 2844 MV.

2.9 Reflexe procesu Machalka a spol. u veřejnosti a v tisku

Součástí celého monstrprocesu proti skupině deseti řeholníků byla i poměrně široká mediální kampaň. Její součástí byla i rozsáhlá podpisová akce, která měla potvrdit správnost rozsudku nad jednotlivými řeholníky. Valná většina dopisů, které byly poslány, mají tendenci souhlasit s rozsudky, případně dokonce navrhuji, aby byl konečný trest zvýšen. Existovalo i několik dopisů, které se snažily řeholníky obhajovat a poukazovat na různé nesrovnalosti v průběhu konání přelíčení, ale těmto dopisům se nedostalo vážnější publicity. U některých souhlasných dopisů existují pochybnosti, zda je skutečně psaly osoby, které se prohlašovaly za jejich autory, nebo že jsou věřícími katolíky. Takový je třeba dopis psaný údajnou Annou Mudrochovou: *„Slyšte můj posudek k rozsudku špionážních kněží, především souhlasím ze spravedlivým trestem všech špionů. Jsem prostá žena z lidu nar. 1898 ve Staších okres Sušice. U nás na Šumavě je hodně věřících i já jsem jedna z nich jsem z 11 dětí, byly sme rodiči vychovávány a vedeny k Bohu modlitba byla na denním pořádku, ale teď sem zakolísala a moje víra je ta tam, vždyť už je to kolikátý případ co kněží rozvracejí naši budovatelskou práci, nic jim nebylo svaté když i Krista použili za nástroj komedije. Spomínám na dobu okupace když něm. fašisté vraždili a týrali lidi k smrti, to se neděli zázraky na to Kristus klidně přihlížel, ale teď když všechen lid jde cestou pokroku, cestou k lepšímu zítřku nato se Kristus nemůže koukat. Podle kněžích názorů má Kristus rád války a krveprolívání co už těch zlořádů bylo a vždycky vtom byly kněží, já už je k smrti nenávidím.“*⁴²⁰ Dopis pokračuje ještě německým vyvražděním Lidic a prohlášením, že dnes si lid už nic nenechá zbořit. Již na první pohled je patrné poměrně velké množství gramatických chyb a navíc zde údajná pisatelka opomíjí fakt, že mezi lidickými oběťmi byl i místní farář. Situace byla jiná u německých kněží, ale i tak muselo být většině obyvatel jasné, že nacisté používali proti katolické církvi, zvláště proti jejím českým kněžím represe. Snaha učinit z katolíků kolaboranty byla patrná až po převratu v roce 1948, předtím se vyšetřování soustředilo na německé a slovenské kněze, kteří byli podezřelí z kolaborace, čeští kněží byli vnímání jako oběť nacistů. Celková stylová formulace dopisu by spíš ukazovala, že dopis psal někdo, kdo byl oddaným komunistou, než věřícím katolíkem.

Je poměrně zajímavé porovnat tento dopis s jiným, který se řeholníků naopak zastává. Podle vlastních slov se také jedná o ženu. Dopis se naopak snaží vysvětlovat a obhajovat konání jednotlivých obžalovaných. O mších, které měl údajně odsloužit opat A. Machalka, se zde pisatelka vyjadřuje slovy: *„Často se stává, že v některé farnosti žádají věřící více mší sv.*

---

⁴²⁰ ABS Praha, V 2844 MV, podsvazek 2.

nežli může jejich kněz odsloužit a ta tedy má týž právo, předati ji knězi v jiné farnosti, kde není tolik osadníků, kteří by dávali sloužit mše sv... Přirozeně musí ten, který mše předává, odvésti také peníze, které za ně byly zaplacený. Mohlo tedy býti předáno v Americe 2000 mší sv. k odsloužení v ČSR. Způsob úhrady byl podružný v žádném případě neznamená „obchodování.“ Předávat takto mše sv. je prastarý zvyk...“ Údajná hospodářská špionáž je zde vysvětlována následovně: „Každý, kdo byl kdy v nějaké organizaci (a to byl v době mezi dvěma válkami snad každý druhý Čech) se mohl přesvědčit, že docházely z různých mezinárodních ústředí dotazy nebo celé dotazníky zaměstnanosti, družích výroby, práci žen, výživě, způsobu života a zdravotním stavu obyvatelstva atd. Naše organizace se naopak dotazovaly po takových věcech v cizině. Bylo by tedy divné, kdyby světová církev neměla míti své mezinárodní zpravodajství a jest jen litovat, že je oficiálně s ní neudrzuje přímo náš stát. Měli bychom se hospodářsky i nábožensky věru čím chlubit.“⁴²¹ Celý dopis svědčí o tom, že ho psala osoba, která měla dokonalý přehled o fungování katolické církve a celkem trefně dokázala vystihnout, že obžalování duchovní se ve skutečnosti ničeho trestného nedopustili.

Zajímavý je též autorčin komentář k číhošťskému zázraku: „I nejpozornější čtenář novin nepochopí (ze zpráv o procesu) co tyto věci mají společného s velezradou a špionáží. Spíše se jimi sledují účely jiné a čeští katolíci, majíce zkušenosti z dob první republiky je tuší. Ostatně velmi varovně zapůsobil sprostý komentář rozhlasu k procesu, který právě začal (31. III.).“⁴²² Na celou událost kolem Číhoště reagovalo obyvatelstvo různě. V samotné obci, kde byl o celé události natočen onen ‘dokumentární film’ o zázraku, se vůbec nesměl promítat. Na jiných místech si lidé včetně duchovních mysleli, že farář J. Toufar nebyl vůbec knězem, ale provokatérem StB a celý zázrak byl od začátku uměle vyroben právě na jejich zakázku. Takový případ byl například zaznamenán v jihočeské obci Lišov.⁴²³ Jinde se lidé podívovali nad tím, proč nebyl celý strůjce onoho zázraku souzen v procesu Machalka a spol. Paradoxně takovýto názor zastával ještě v 60. letech 20. století i provinciál jezuitů F. Šilhan, jeden z řeholníků odsouzený společně s A. Machalkou. V dopise předsedovi Nejvyššího soudu uvedl následující: „Prohlašuji výslovně, že neuznávám ‘zázračnost’ číhošťského případu, ale divím se, že téměř fantastická filmová montáž, fakty naprosto nepodložená a v mnohých detailech rozporná mohla figurovat při průvodním soudním řízení jako nezvratný důkaz pro tak vážná obvinění. Důrazně proto popírám, že ‘číhošťská událost’ byla prokázána jako podvod a intrikářský manévr církevních autorit jak domácích tak zahraničních a proto se

---

⁴²¹ Tamtéž.

⁴²² Tamtéž.

⁴²³ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 500.

znovu divím, jak jí mohlo být zneužito proti obžalovaným, kteří s celým případem neměli nic společného. Šlo-li skutečně o podvod, jak tvrdila obžaloba a halasně referoval tisk, pak nechápu, proč nebyl skutečný přímý strůjce podvodného „zázraku“ zjištěn, veřejně souzen, co nejpřísněji potrestán a před veřejností jako podvodník demaskován? Proč bylo 120 kopií této filmové „grotesky“ vzbuzující rozpačitý úsměv a odůvodněné pochybnosti kritických diváků brzo po našem procesu z veřejného promítání zase staženo?“⁴²⁴ Odpověď na otázku F. Šilhana, proč nebyl údajný strůjce celého „zázraku“ postaven před soud, je poměrně jednoduchá. V době konání procesu byl již mrtvý, aniž by vyšetřovatelům řekl, jak měl celý údajný „podvod“ zkonstruovat. A když StB nemohla postavit před soud J. Toufara, tak se státní soud rozhodl obvinít ze spoluúčasti na celém údajném zázraku co největší počet řeholníků, kteří byli souzeni v procesu Machalka a spol.

Celé načasování začátku procesu bylo některým lidem také podezřelé. Pokud dám opět slovo oné anonymní katoličce: „Proces začal v pátek, v den Sedmiboletné Panny Marie, na začátku pašijového týdne. Byla to náhoda - nebyl to snad úmysl - ? Věci se chopil lidový důvtip: prý „Pašijové hry na Pankráci:“ jako byl Kristus kdysi souzen, odsouzen a ukřižován, tak i ti kněží. Atd. - Nevím, dostane-li se dopis do pravých rukou a jen proto nepodepisuji.“⁴²⁵ Autorka zřejmě tušila, co komunistický režim dělá s těmi, kdo si s ním dovolí otevřeně polemizovat, byť je to polemika věcná a užité argumenty logické. Každá doba má své skryté hrdiny a toto platilo i v 50. letech 20. století. Jen je škoda, že média těmto lidem nedala žádný prostor, aby se vyjádřili. Ostatně média již byla v době konání procesu plně pod kontrolou komunistů. Rozhořčeným dopisům, které plně souhlasily s rozsudkem, se dostalo široké publicity, ale názorům opačným nikoliv. Nebyly to však jen dopisy, které byly publikovány. Součástí celé mediální kampaně kolem procesu Machalka a spol. byla i rozsáhlá podpisová akce, kdy byly zasílány státnímu soudu v Praze telegramy a rezoluce, které souhlasily s rozsudkem nad všemi deseti řeholníky. V podstatě ve všech těchto pramenech se hovoří o tom, že pracující v té či oné lokalitě nebo v podniku plně souhlasí s rozsudkem nebo požadují co nejpřísnější potrestání všech obžalovaných.⁴²⁶ Někteří ve svých rezolucích a telegramech doporučovali ještě vyšší tresty, pokud by se měl v budoucnosti konat podobný proces proti duchovním.⁴²⁷ V jiném případě bylo řeholníkům spíláno do „hitlerovských žoldnéřů.“⁴²⁸ Jeden z pisatelů se pohoršoval nad výší trestu slovy: „Dnes na titulní straně

⁴²⁴ ABS Praha, V 2844 MV, inspekce MV.

⁴²⁵ ABS Praha, V 2844 MV, podsvazek 2.

⁴²⁶ Tamtéž.

⁴²⁷ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 474.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 477.

*Rudého práva je uveřejněn rozsudek, který byl včera nad nimi vynesen. Zdál se mně hodně mírný za ty rejdy a kejkle, které napáchali. Když oni se neštíteli ani vraždy...*⁴²⁹ Jiní už přímo navrhovali, aby byl rozsudek ještě přísnější.⁴³⁰

Nabízí se otázka, do jaké míry byly tyto rezoluce podepisovány dobrovolně a kdy došlo k jejich podepsání až po výhrůžkách a nátlaku. F. Šilhan si na takové počinání stěžoval slovy: *„Během procesu předčítal p. st. prok. dr. Čížek četné přípisy, projevy a telegramy různých institucí, závodů a organizací, jichž členové ač byli pouze tiskem nebo rozhlasem jednostranně informováni o průběhu procesu a vině obžalovaných, žádali pro ně co nejprísnější tresty, což zřejmě nezůstalo bez vlivu na soudní orgány při hodnocení trestní činnosti obžalovaných a vyměřování příslušných trestů. Takové mimosoudní nátlakové akce byly tehdy zcela běžné, dnes se však veřejně kritizují a zamítají.“* Dopis dále pokračuje citováním novinového článku, kdy i mladí, neplnoletí studenti byli nuceni žádat pro obviněné nejprísnější tresty, ačkoliv neměli vůbec žádné relevantní informace o samotném průběhu vyšetřování a o předložených či bychom měli spíše říct vyfabulovaných důkazech.⁴³¹ Želivský opat B. Tajovský měl pochybnosti, zda jsou tyto rezoluce, dopisy a údajně spontánní potlesky lidí skutečné a ne jen hrané. K medializaci procesu Machalka a spol. se vyjádřil slovy: *„Při procesu to uváděli jako doklad toho, jak nás lid odsuzuje a navrhuje nám ty nejvyšší tresty. Příliš jsme tomu ale nevěřili. Soudní síň byla sice plná lidí, ale naši příbuzní a známí nebyli dovnitř vůbec vpuštěni. Seděli tam hlavně pracující, nahnání z továren a závodů. Když pak prokurátor žádal smrt, lidé v soudní síni tleskali a vykřikovali. Neměli jsme ale obavu, že by to bylo spontánní jednání – dělali to buď ze strachu nebo kvůli nějakým výhodám. Předpokládali jsme, že většina národa taková není.“*⁴³² Je skutečně těžké po více jak šedesáti letech od procesu Machalka a spol. dojít k jednoznačnému závěru, zda tehdy skutečně většina populace věřila tomu, že oněch deset řeholníků se spiklo proti lidově demokratickému zřízení.

Je možné, že někteří podlehli mediální hysterii a skutečně uvěřili všemu, co jim tisk a rozhlas o řeholnicích řekl, ale později, když již vlna té největší hysterie pomínula, svůj postoj přehodnotili. Jiní měli už od počátku své pochybnosti o tom, že celý proces byl veden řádným způsobem a že obžalovaní byli ve skutečnosti zatčeni proto, aby měl režim záminku pro skoncování s katolickou církví jako celkem. Nutno dodat, že tato skupina lidí byla v podstatě jediná, která skutečně pochopila pravý účel procesu. Další skupina lidí mohla formálně souhlasit s rozsudky, ale jen proto, aby se sami nestali obětí vyšetřování a takto

---

⁴²⁹ Tamtéž, s. 479.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 480.

⁴³¹ ABS Praha, V 2844 MV, inspekce MV.

⁴³² A. PALÁN - J. PAULAS, *Bohumil*, s. 237.

chtěli jen ukázat, že nejdou přímo proti režimu. Poslední skupinu by tvořili fanatičtí příznivci KSČ a různí oportunisté, kteří chtěli okatou demonstrací souhlasu s rozsudkem dosáhnout lepších výhod nebo kariérního vzestupu v rámci stranické nomenklatury. Jak moc měl želivský opat pravdu se svým tvrzením, že většina národa v námi sledovaném období těmto procesům nevěřila, se nám asi nikdy nepodaří úplně zodpovědět. Za poměrně jisté však můžeme považovat, že většina lidí se styku s odsouzenými řeholníky bála i poté, co byli propuštěni z vězení a v 60. letech 20. století částečně rehabilitováni. Nástupce A. Machalky ve funkci opata novoříšského kláštera Marian Rudolf Kosík vzpomínal na vztah lidí ke svému předchůdci následovně: „*Oni se ho báli. On byl politickéj vězeň, což bylo velice zlý.*“ Podobný přístup zažil A. Machalka, i když navštěvoval po propuštění z vězení své příbuzné v rodném Ústí. Pan Ludvík Kuchař (prasynovec opata A. Machalky) se o stycích svého prastrýce s lidmi vyjádřil slovy: „*Když přijel sem, tak se s nikým nestýkal. On co zašel, tak zašel na hřbitov a to bylo všecko. Já jsem ho párkrát zavezl na Hostýn (poutní místo – pozn. autora).*“ Toto vše se dělo ještě v 60. 70. a 80. letech 20. století, kdy už podpora vládnoucímu režimu klesala, ale strach přetrvával nadále. V jedné z předchozích kapitol jsem zmínil, že po roce 1953 dochází k útlumu politických procesů. Toto byla a je pravda, ovšem politické procesy probíhaly i v letech následujících a v podstatě je jimi vyplněno celé období vlády komunistického režimu. Rozdíl byl jen v tom, že již neprobíhaly veřejně a ne v tak masovém měřítku. Výrazně ubylo i trestů smrti. Co však nadále zůstalo zcela beze změny, byly kádrové posudky. Stačilo napsat jediný dostatečně kritický posudek a kariéra člověka byla zničena ještě před jejím začátkem. Mnoho lidí se obávalo, že pokud by s novoříšským opatem A. Machalkou mluvili, napsali by jim to do posudku a tím jim a často i jejich dětem zničili život.

Zachoval se jeden dokument, který byl dne 7. dubna 1950 poslán z ONV v Dačicích a který se týkal údajného smýšlení obyvatelstva o procesu Machalka a spol. Tvrdí se v něm že: „*Občané v Nové Říši a okolí, a to i ti, kteří mají kladný vztah ke klášterům, odsuzují chování Machalkovo i Bartákovo. Zapůsobilo m.(imo) j.(iné) značně příznání provizora Machalky (?!), že zbraně dodal kněz Janda. Kooperátor a řádový kněz Vitula z Nové Říše totiž každému, s kým přišel do styku, naznačoval, že zbraně byly do kláštera podstrčeny. Vlivem procesu si lze také vysvětlit, že na Květnou neděli byla v Nové Říši asi o polovinu menší účast na bohoslužbách než obvykle. V okrese roste též zájem o knihu „Spiknutí proti republice.“⁴³³* Menší účast na bohoslužbě by se dala spíš vysvětlit strachem vyvolaným samotným procesem a zásahem StB v budově kláštera, než že by lidé odsuzovali přímo opata A. Machalku. Navíc

---

⁴³³ D. A. MANDZÁK, *Dokumenty*, s. 490.

je otázka, kolik toho reálně autor této zprávy vůbec o novoříšském klášteře věděl. Soudě podle toho, že z opata A. Machalky udělal ve zprávě provizora, tak lze usuzovat, že příliš ne. Milan M. Dušek zastává názor, že za napadáním osoby novoříšského opata a potažmo celého klášteřa stála tamní buňka komunistické strany, která A. Machalku obviňovala z toho, že při volbách roku 1948 celých 18% voličů v Nové Říši nevolilo KSČ.⁴³⁴

Jak referoval tisk o průběhu procesu Machalka a spol.? Jako učebnicový zdroj může posloužit *Rudé právo*, noviny, které byly „hlásnou troubou režimu“. První článek věnovaný procesu s řeholníky byl otištěn dne 1. dubna 1950. Na titulní stranu se sice proces nedostal, ale byly mu vyhrazeny dvě strany. Celá třetí strana se věnovala osobnostem obžalovaných, ale hlavní pozornost byla soustředěna na opaty A. Machalku, B. Tajovského a provizora L. Bartáka. Podstatnou část celé strany zabírala kopie obžaloby. Je patrné, že autoři článku naprosto nekriticky přejímali informace od státních prokurátorů, kteří byli činní v procesu. V článku tvrdili, že tři z obžalovaných mají hodnost biskupa, ačkoliv to nebyla pravda. Samotný fakt, že prokurátoři nevěděli, jaký je rozdíl mezi opatem a biskupem a ještě tuto svoji neznalost zcela veřejně prezentovali v tisku, musel budit u obyvatelstva minimálně rozpaky. V textu se objevuje již několikrát zmiňované klišé, že obžalovaní nejsou u soudu pro svoji náboženskou příslušnost. Právě tato formulace měla být u soudu předmětem sporu mezi státním prokurátorem a želivským opatem B. Tajovským, který tvrdil, že to není pravda a že všichni obžalovaní jsou u soudu právě kvůli své náboženské příslušnosti. Rudé právo však dává explicitně za pravdu prokurátorovi, který měl údajně želivského opata zeptat, zda bylo někdy ústy nějakého stranického funkcionáře řečeno, že se to či ono náboženství nesmí praktikovat.⁴³⁵ Naše odpověď by zněla: na veřejnosti ne, ale tajně o tom hovořili všichni. Dokonce byl vypracován i plán, jak náboženství zničit úplně. Po obžalovaném se však vyžadovala odpověď jednoslovně.

Opat A. Machalka byl v tisku líčen jako milionář a vše bylo doprovázeno otištěnou fotografií podstrčených valut, která tuto tezi měla potvrdit. V článku se tvrdí, že se opat A. Machalka měl plně přiznat k držení zbraní a ukrývání valut. Paradoxně je u novoříšského opata zmíněno i jeho věznění v nacistických koncentračních táborech, ačkoliv si na tuto skutečnost později sami prokurátoři a soudci stěžovali. Dále byl v tisku opat A. Machalka obviňován, že měl rozšiřovat fámy o tom, že se v kostele sv. Kříže v Praze má stát zázrak, že obdržel od amerických premonstrátů automobil výměnou za to, že odslouží 2000 mší. Téměř

---

⁴³⁴ Milan M. DUŠEK, *Nová Říše*, Nová Říše 2007, s. 115.

⁴³⁵ Rudé právo, 1. 4. 1950, roč. 30-31, čís. 78.

směšně působí obvinění, že neusiloval o vyšetřování tepelských premonstrátů.⁴³⁶ Nabízí se poměrně logicky otázka. V čí kompetenci bylo vedeno vyšetřování kolaborace s nacisty? Článek v Rudém právu by napovídal, že zřejmě opata novoříšského kláštera a ne soudních orgánů. Noviny dále líčí A. Machalku jako bezradného člověka, který se hroučí pod tíhou „důkazů.“ Jestli byl novoříšský opat během procesu, kde byl líčen jako špion Vatikánu, skutečně bezradný, to můžeme pouze spekulovat. Pokud ano, tak spíše z toho, jak se bez vlastního přičinění dostal k soudu, kde mu původně navrhovali trest smrti. Rudé právo též citovalo údajnou rozmluvu státního prokurátora s A. Machalkou ohledně peněz, které klášter měl. Novoříšský opat mu prý měl odpovědět, že je chtěl použít na opravu oken kláštera, ale prokurátor se na něj obořil, že oprava kláštera by mu byla k ničemu, když prý měla církev podle strahovského opata B. Jarolímka o všechny kláštery přijít. Paradoxně tím však státní prokurátor nechtěně dal strahovskému opatovi za pravdu. Církev skutečně měla o kláštery přijít. Osoba B. Jarolímka se stala předmětem rozhovoru A. Machalky se státním prokurátorem ještě jednou, a to ve smyslu jeho údajné spolupráce s gestapem. Novoříšský opat měl údajně odpovědět, že to, co mu o osobě strahovského opata říká státní prokurátor, se dozvěděl až z knihy *Spiknutí proti republice*.⁴³⁷

Reportáž o procesu Machalka a spol. pokračovala ještě na šesté stránce, kde byl tvrdě podroben kritice želivský opat B. Tajovský a provizor novoříšského kláštera L. Barták. U želivského opata se hlavní kritika týkala jeho a Machalkovy údajné spoluúčasti na číhoštském zázraku. L. Barták měl podle článku vypovědět, že pouze obstaral jednu pistoli, ale o jiných zbraních mu není nic známo, a že A. Machalka měl dostat instrukce z Říma, aby podával zprávy. Dále se už Rudé právo věnovalo osobám F. Šilhana, A. Kajpra a F. Mikuláška.⁴³⁸ Většina obvinění a osočování vůči A. Machalkovi byla v tomto čísle *Rudého práva* v podstatě vyčerpána. V dalších číslech už se jeho jméno objevuje spíše výjimečně. Očerňovací kampaň se přenesla hlavně na slovenského redemptoristu J. I. Mastiliaka. V novinách je jeho jméno skomolené jako „Mastilák.“⁴³⁹

Byl to právě paradoxně on, kdo se v novinách stává jakýmsi prototypem špiona a rozvraceče. Rudé právo věnovalo celou půlstránku jen jemu a Východnímu ústavu, který absolvoval. Převzalo tezi koordinační komise, která tvrdila, že jde o specializovaný ústav pro výcvik špionů. Obvinění J. I. Mastiliaka dále začíná na straně čtyři a pokračuje na následující

---

⁴³⁶ Tamtéž.

⁴³⁷ Tamtéž.

⁴³⁸ Tamtéž.

⁴³⁹ Rudé právo, 2. 4. 1950, roč. 30-31, čís. 79.

stránce. Doslova se o něm mluví, že je „*starý, prohnáný vatikánský špion...*“⁴⁴⁰ O opatu A. Machalkovi se tu mluví pouze v souvislosti s tím, že se J. I. Mastiliak musel přiznat stejně jako novoříšský opat. Je nepřímým napadáním, že nedokázal s želivským opatem vysvětlit, jak se mu dostaly do jeho kláštera zbraně. Jeho původní domněnka, že je tam někdo úmyslně podstrčil, byla okamžitě státním prokurátorem zavržena ještě před začátkem samotného přelíčení. Dále se noviny pohoršují nad inkvizicí, že prý měla ničit kulturní bohatství národa. Tato teze však poměrně svádí k přirovnání s komunistickou StB, která rovněž na příkaz Církevní komise ÚV KSČ ničila kulturní bohatství.⁴⁴¹ Někteří by mohli cynicky poznamenat, že inkvizice by se mohla od StB mnohému přiučit, protože inkviziční procesy měly zpravidla spíše lokální charakter než celostátní.

Další číslo *Rudého práva* spíše jen opakuje předešlá obvinění vůči řeholníkům, opět je vyzdvihnuto jméno J. I. Mastiliaka jako největšího špiona. Opat A. Machalka měl být znovu dotazován na kauzu tepelského kláštera. Státní prokurátor po něm chtěl údajně vědět, co si myslí o tom, že tepelští nepustili dovnitř vězně z pochodu smrti.⁴⁴² Je však otázkou, co chtěli, aby jim k tomu novoříšský opat řekl. Sám byl v inkriminovanou dobu uvězněn v koncentračním táboře, mohl se považovat za šťastného, že podobný pochod nemusel sám absolvovat. Navíc snad státní prokurátor nepočítal s tím, že by ostraha SS dovolila vězňům z pochodu smrti přenocovat v klášteře, i kdyby jim to tamní řeholníci dovolili. Není však vůbec jisté, zda nebylo tepelským premonstrátům vyhrožováno ze strany příslušníků SS, že pokud vězně přijmou, tak je potká stejný osud jako vězně. Je známo, že klášter v Teplé byl částečně obsazen SS i přesto, že tamní opat G. Helmer byl zpočátku podporovatel A. Hitlera.

Poslední zmínka o procesu Machalka a spol. v *Rudém právu* pochází ze dne 4. dubna 1950. Článek se věnuje hlavně číhošťskému zázraku, jen s tím rozdílem, že ho neměl zkonstruovat A. Machalka s B. Tajovským, ale J. I. Mastiliak s B. Tajovským. Novoříšský opat se měl provinít jen tím, že roku 1949 mluvil s želivským opatem o nějakém zázraku. Článek se ještě věnuje posudku znalců z oboru politického a vojenského zpravodajství, znovu halasně kritizuje J. I. Mastiliaka a u novoříšského opata vyzdvihuje, že doznal svého vinu.⁴⁴³

Celkově lze považovat zprávy o konání procesu za předem objednané. Mnohé články v podstatě doslovně kopírují dokumenty koordinační komise, která proces vyráběla. Veřejnost se tedy dozvěděla jen to, co komunisté chtěli, aby se dozvěděla. O objektivnosti zde nemůže být vůbec řeči. Přestože byly články v novinách jednou z forem, jak vychovávat masy, našli

---

⁴⁴⁰ Tamtéž.

⁴⁴¹ Tamtéž.

⁴⁴² Rudé právo, 3. 4. 1950, roč. 30-31, čís. 80.

⁴⁴³ Rudé právo, 4. 4. 1950, roč. 30-31, čís. 81.

se přece jen lidé, kteří si všimli značné rozporuplnosti některých pasáží či znali některé z obžalovaných. Odmítali věřit, že obvinění proti nim mají reálný podklad, ale že je celý proces veden za účelem diskreditace katolické církve. Nelze však popřít, že tento proces upoutal pozornost veřejnosti na dostatečně dlouhou dobu, během níž StB provedla tzv. Akci K. Díky tomu se také nesetkala téměř s žádným odporem ze strany obyvatelstva.

2.10 Věznění v Leopoldově a život po propuštění

Po vynesení rozsudku nastala pro novoříšského opata A. Machalku další léta nesvobody. První rok svého trestu byl střídavě vězněn na Pankráci, Mírově a pak ve Valdicích. Teprve dne 11. prosince 1951 byl převezen do Leopoldova.⁴⁴⁴ Poslední zmiňovaná věznice byla snad tou nejhorší, kam se odsouzený mohl dostat. Želivský opat B. Tajovský vzpomínal na podmínky, které panovaly na Mírově, jako na poměrně lidské, naopak ve Valdicích měl být odsouzeným přidáván do jídla scopolamin⁴⁴⁵ a vězni byli od sebe izolováni.⁴⁴⁶ Leopoldov byl původně pevnost, postavená v druhé polovině 17. století jako součást obranné linie proti tureckým vpádům. Byla pojmenována po císaři Leopoldovi (doba vlády 1657-1705). Později byla přestavěna na věznici pro nejhorší kriminální delikventy. Po převratu v roce 1948 byli v Leopoldově věznění odpůrci komunistického režimu. Šlo o nekomunistické politiky, důstojníky, kněží a jiné lidi, kteří byli v zinscenovaných procesech označeni za zrádce, špiony a teroristy.⁴⁴⁷ Podle některých názorů to byl právě Leopoldov, kde se poprvé vžil pojem mukl.⁴⁴⁸

Novoříšský opat A. Machalka měl v této věznici, jejíž podmínky v 50. letech 20. století mnozí přirovnávali k podmínkám v nacistických koncentračních táborech, strávit osm let. Jeho spoluvězeň, želivský opat B. Tajovský, k situaci v Leopoldově poznamenal: „V Leopoldově nás od počátku trápili hladem. Na samotkách jsme jedli jednou denně, a navíc jenom malé porce. Když jsme přijeli do Leopoldova, fasovali jsme pouze deset deka chleba na den a dávku nám zvýšili, až když jsme začali pracovat. Jídlo jsme pak dostávali podle pracovního výkonu, ale i tak byl pořád hlad. Zvykl jsem si vždycky si schovat kousek chleba na večer, protože k večeři nám někdy nedali vůbec nic... Byl jsem na tom opravdu velmi špatně, vážil jsem jen třicet šest kilo...“⁴⁴⁹ Neustálý hlad nebyl jediným problémem, kterému musel A. Machalka čelit. Svou roli sehrála i krutost a sadismus některých dozorců, dokonce se vyskytly případy, kdy dozorce bez varování zastřelil vězně, který z neopatrnosti vstoupil do ostřelovacího pásma. Jiní dozorcí obzvláště nenáviděli právě kněze a dávali jim to všemožně najevo. Jednou z možností, jak se dostat k extra porcím jídla, byla práce ve vězeňské zahradě, nebo práce mimo areál věznice. Podle slov želivského opata byl

---

⁴⁴⁴ NA Praha, Or I/VII.

⁴⁴⁵ Jedná se o halucinogenní látku, která vyvolává poruchy paměti a neschopnost úsudku. U některých vězňů, kterým byl 50. letech 20. století podáván došlo k tomu, že úplně zapomněli, kdo jsou. Jiní pod vlivem halucinací zešíleli.

⁴⁴⁶ A. PALÁN - J. PAULAS, *Bohumil*, s. 244, 248.

⁴⁴⁷ Václav VAŠKO, *Dům na skále 3. Církev vězněná 1950 – 1960*, Kostelní Vydří 2008, s. 182.

⁴⁴⁸ Jde o akronym slov: muž určený k likvidaci

⁴⁴⁹ A. PALÁN - J. PAULAS, *Bohumil*, s. 257-258.

A. Machalka zařazen do tzv. zednické čety, která prováděla práce mimo Leopoldov, takže mohli od místního obyvatelstva získat nějaké jídlo navíc. Podmínkou bylo, že je přitom nikdo z bachařů nesměl chytit. Někteří se získané jídlo pokoušeli propašovat do vězení, ale museli si přitom dávat pozor, aby je bachaři neodhalili, protože každý vězeň byl před návratem do cely prohledán.⁴⁵⁰

Evidence pracovního zařazení jednotlivých vězňů se začala v Leopoldově vést až od roku 1956, události z dřívější doby opírám o výpovědi B. Tajovského nebo Václava Vaška, který byl do Leopoldova převezen z Jáchymova v polovině roku 1955. Týž V. Vaško zastával názor, že důvodem, proč novoříšský opat dostal trest 25 let a želivský opat trest o pět let nižší, bylo předchozí věznění A. Machalka nacisty, díky čemuž ho komunisté vnímali jako recidivistu (?!).⁴⁵¹ Záznamy z druhé poloviny 50. let 20. století potvrzují, že novoříšský opat byl zařazen na draní peří a stavební práce. Dále se v záznamech píše, že A. Machalka pletl konopná povřísla, vyráběl oblečení (pravděpodobně šlo o vojenské uniformy) a pytle.⁴⁵² Pracovní tempo vězně muselo být vždy minimálně 100 %, jinak následovaly postihy, ať už ve formě snížených přidělů jídla, nebo korekce. Novoříšskému opatovi se dařilo udržet pracovní výkon nad požadovaných 100%. Jestli měl tento výkon i na počátku, když nastoupil do vězení, nevíme, ale jeho adaptace na tyto podmínky byla pravděpodobně rychlejší, protože už měl s podobným režimem zkušenosti z dob svého věznění nacisty. Jiní vězni, kteří nebyli zvyklí na tak drastické zacházení a na tak vysoké pracovní kvóty, se hroutili nebo jim byla odpírána strava. Teoreticky dostávali vězňové za práci mzdu, ale šlo spíš jen o způsob, jak si vedení věznice vytvářelo alibi proti případné kritice, že vězni jsou ve skutečnosti otroci. Podle dochovaných záznamů měl mít novoříšský opat na konci roku 1952 na svém kontě přes 2000 Kčs.⁴⁵³ Věc však měla jeden háček. Nebyly to totiž reálné peníze, používané běžně čsl. občany, ale speciální táborová měna, která byla mimo vězňů bezcenná.⁴⁵⁴ A. Machalka tak měl koncem roku 1952 na kontě spíše sběratelské kuriozity o fiktivní hodnotě 2000 Kčs. Měl však ještě poměrně štěstí, že plnil pracovní normu. Vězni, kterým se to nedařilo, museli kolikrát za náklady svého věznění platit i po propuštění, ale v reálné měně. Ti, co přežili útrapy Leopoldova, lze rozdělit do dvou kategorií. Na ty, co se vrátili z vězení stejně ožebračení, jako do ní přišli, a na ty, co do ní vstoupili ožebračení a vyšli z ní zadlužení. A. Machalka patřil do té první skupiny.

---

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 259, 260, 262.

⁴⁵¹ V. VAŠKO, *Ne vším jsem byl rád*, s. 214, 223.

⁴⁵² Draní peří je v záznamech pod názvem „*Perie*“, oblečení jako „*Investicia*“, stavební práce jako „*PSH*“, konopná povřísla jako „*Konopa*“ a výroba pytlů jako „*Vrecia*“: NA Praha, *Osobní spis*.

⁴⁵³ Tamtéž.

⁴⁵⁴ A. PALÁN - J. PAULAS, *Bohumil*, s. 258-259.

Odsouzené mohli navštěvovat příbuzní, ale první návštěvy byly povoleny až od roku 1953. Nejčastěji navštěvovala A. Machalku jeho sestra Božena Dvořáková⁴⁵⁵ (rozená Machalková) se svým manželem a také jeho švagr Ludvík Kuchař se svojí ženou Boženou.⁴⁵⁶ Jako datum poslední návštěvy je uveden březen roku 1958.⁴⁵⁷ Návštěvy jeho nejbližších příbuzných mohly novoříšskému opatovi poskytnout alespoň nějakou útěchu v každodenním strádání. Podle posudků vedení věznice byla A. Machalkovi ve vězení operována struma, léčil se s plicní tuberkulózou a kornatěla mu srdečnice. Oficiálně byl novoříšský opat propuštěn z Leopoldova dne 10. března 1959.⁴⁵⁸ Propuštění A. Machalky proběhlo stejně hrubým způsobem jako jeho zatčení. Vězeňská eskorta ho přivezla před dům jeho sestry Boženy v Ústí, přehodila ho přes plot a pak rychle ujela. Pan J. Dvořáček popsal stav svého strýce následovně: „*Rozespálý člověk, no tak byl zubožený.*“

Po několikaměsíčním pobytu u svých příbuzných v rodné obci však A. Machalka odešel do řeholního domu v Táboře, kde byli soustředěni kněží. Tak začala internace novoříšského opata. Jen s tím rozdílem, že byl později i s ostatními duchovními převezen do Radvanova, který byl poměrně izolovanou lokalitou.⁴⁵⁹ A. Machalka sice při propuštění z Leopoldova podepsal přísahu, že nebude s nikým mluvit o tom, co se tam dělo,⁴⁶⁰ ale StB nemohla mít jistotu, že svůj slib skutečně dodrží. Je pravděpodobné, že A. Machalkovi byl přesun do Tábora v podstatě přikázán orgány StB. Další možností je, že se novoříšský opat bál, že když zůstane v Ústí, jeho rodina se ocitne v ohrožení a bude sledována StB. Nic takového se sice nestalo, nicméně jeho nejbližší příbuzní byli vedeni jako politicky nespolehliví. Podle pana J. Dvořáčka se to projevilo jen tím, že jeho syn sloužil na vojně u jednotky, které se zbraně vůbec nevydávaly, nebo nesměla používat ostrou munici. Podobnou zkušenost popisoval i pan A. Havran, který musel základní vojenskou službu absolvovat u TP.⁴⁶¹

Pokud chtěl A. Machalka během své internace v Táboře a následně v Radvanově navštívit své příbuzné, musel žádat o povolení. Nezbažil se také pocitu, že je v rodném Ústí sledován. Pan L. Kuchař na návštěvy svého prastrýce vzpomínal následovně: „*Bydlel tady*

---

⁴⁵⁵ V seznamu návštěv je nesprávně uvedena jako Božena Dvořáková, správně však Božena Dvořáčková.

⁴⁵⁶ Šlo o dceru Boženy Dvořáčkové, byla neteří opata A. Machalky a jmenovala se stejně jako její matka. Provdala se za Ludvíka Kuchaře, odtud Božena Kuchařová (za svobodna Dvořáčková). Dnes žijící pan Ludvík Kuchař je jejich synem.

⁴⁵⁷ NA Praha, *Osobní spis*.

⁴⁵⁸ Tamtéž.

⁴⁵⁹ NA Praha, *Or I/VII*.

⁴⁶⁰ NA Praha, *Osobní spis*.

⁴⁶¹ TP (Technický prapor), nástupce PTP (Pomocný technický prapor), kam byli zařazováni muži, kteří byli shledáni za politicky nespolehlivé. Oba útvary nesměly používat zbraně a fungovaly spíše jako zdroj levné pracovní síly, než jako skutečná vojenská jednotka.

u sestry a potom tady u snachy a to tu dycky tak bydlel čtrnáct dní. Když on byl hlídanej a říkal, že už ho hlídali i venku... Celá obec to věděla...“ Koncem roku 1961 byla A. Machalkovi udělena milost a byl mu odpuštěn zbytek trestu.⁴⁶² Teprve dne 30. července 1968 byl novoříšskému opatovi zrušen rozsudek ze dne 5. dubna 1950.⁴⁶³ De iure byl tedy nevinný, ale reálně se pro něj změnilo jen velmi málo. Pořád byl nucen absolvovat výslechy u StB a šikana ze strany úřadů pokračovala i nadále. Řeholní sestra Cherubína, která sdílela s novoříšským opatem internaci, k tomu uvedla: *„To víte, on pořád to měl výslechy, to dostal jenom obsílku, ‘přítel’ mu poslal dostavit se tam a tam. To nikdo vo tom nesměl vědět. Sestřička ho vezla do Tábora a třeba on šel pan opat s tím, co ho vyslýchal, Juvialka šla před ním a on říkal, kdyby se vohlídla ‘tak se neznáme, jo...’ On radši potichu a to dyž někde měl jít na ten výslech, nebo jak to, tak to byl takový spíš neklidný a spíš šel a díval se na televizi, aby se nějak to, ale to dycky to bylo poslat, když jako měl jít.“* Výslechy A. Machalky pokračovaly i v 80. letech a prakticky skončily až rokem 1989.

I v těchto letech nesvobody však novoříšský opat zažil i světlé chvílky. Trvalým zdrojem jeho útěchy a radosti byla právě jeho rodina. Dodnes na něj všichni vzpomínají jen v dobrém. Pan A. Havran se o svém strýci vyjádřil slovy. *„Pro tu rodinu on byl takový strašně dobrý člověk, se k té rodině hlásil. On se vždycky těšil, když měl přijet.“* Do své rodné obce jel především relaxovat a oddechnout si. Všichni na něj dodnes vzpomínají jako na člověka velmi společenského. Existovala však i témata, o kterých A. Machalka zásadně nemluvil. V první řadě šlo o jeho věznění v nacistických koncentračních táborech a věznění za komunistického režimu. Druhé tabuizované téma byla politika. Paní Milada Kuchařová⁴⁶⁴ se k tomu vyjádřila slovy: *„On vůbec nikdy nemluvil o politice. Ona ho prostě nezajímala. On když přijel, ho zajímala rodina, jak se máme, jak žijem, co děcka. Vůbec politika, zprávy že by si pouštěl, to nic. On si přijel oddechnout, nadechnout psychicky, fyzicky a vlastně byl v rodinném kruhu tady. Sice sestřičky mu dávaly všecko, ale to bylo cizí a tady jednou za rok, těch čtrnáct dní si chtěl dopřát té rodiny. Všichni se za ním hrnuli, byl vzácný pro všechny.“* V roce 1968 však zemřela Machalkova sestra Marie Maňasová (rozená Machalková). Z původní šestičlenné rodiny tak zůstal naživu pouze on a jeho sestra Božena Dvořáčková.

Roku 1974 však A. Machalka učinil věc, kterou zajistil kontinuitu premonstrátské kanonie v Nové Říši. Tehdy čerstvý maturant Rudolf Kosík požádal nominálního novoříšského opata, aby ho přijal do premonstrátského řádu. A. Machalka se nejprve zdráhal,

---

⁴⁶² NA Praha, Or I/VII.

⁴⁶³ Archiv kanonie premonstrátů v Nové Říši, *Rehabilitace*, Rozhodnutí nejvyššího soudu.

⁴⁶⁴ Manželka pana Ludvíka Kuchaře, prasynovce opata A. Machalky.

ale poté souhlasil a tajně přijal R. Kosíka do řádu. Aniž to tehdy věděl, tak přijal muže, jenž se měl později stát jeho nástupcem v úřadu novoříšského opata. Po zhroucení komunistického režimu v Československu byl dne 1. března 1991 A. Machalkovi navrácen novoříšský klášter.⁴⁶⁵ Rok poté byl novoříšský opat plně rehabilitován a dostal malou finanční kompenzaci.⁴⁶⁶ Sestra Cherubína k celé záležitosti kolem návratu kláštera vzpomínala následovně: „*No tak se tam byl podívat... tak jsem tam byla s ním. To mi ten pan Novák nás tam prováděl a říkal 'Poznáváte to tady?' Byl ten opatský, ten byt, nebo já nevím a on říkal 'No jo a ted'ka kolik by to stálo peněz,' aby to dal, no nepočítá s tím, že by šel nazpátek do Nové Říše, na to už neměl.*“ V 90. letech 20. století byl A. Machalka v podstatě plně odkázaný na péči řeholních sester. Již samotná chůze mu činila potíže a musel používat hůl. Ze své původní rodiny už žil jen on. Jeho sestra Božena Dvořáčková zemřela roku 1985. Pro svůj špatný zdravotní stav musel roku 1992 abdikovat. Poté se jeho zdravotní stav začal rapidně zhoršovat, trpěl dezorientací, téměř nemohl chodit. Roku 1993 sloužil zřejmě svoji poslední mši svatou. Ležel na lůžku a modlil se. Pozemská pouť Augustina Machalky se blížila ke svému konci. Opat, kterému novoříšští premonstráti přezdívali „poslední opat“, skonal dne 3. ledna 1996. Bylo mu téměř 90 let. Zádušní mši za zemřelého vykonal jeho přítel, želivský opat Bohumil Vít Tajovský. Pro svůj pokročilý věk už nemohl vést samotný pohřeb, a tak se alespoň zúčastnil. Pohřební ceremonie se konala v kostele novoříšského kláštera dne 12. ledna 1996.⁴⁶⁷ Augustin Machalka byl pohřben v řádové hrobce novoříšských premonstrátů.

Za svůj život toho prožil hodně, byl svědkem obou světových válek, poznal hrůzy nacistických koncentračních táborů i komunistických vězení. Přestože byl komunisty vězněn necelých devět let, internace, která následovala, byla jen pokračováním věznění, i když s volnějším režimem. Úplný konec jeho nesvobody přišel až s pádem komunistického režimu. Měl poměrně štěstí, protože mnozí kněží, kteří byli perzekuováni, se tohoto dne nedožili.

---

⁴⁶⁵ M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 132.

⁴⁶⁶ Archiv kanonie premonstrátů v Nové Říši, *Rehabilitace, Rozsudek a odškodnění*.

⁴⁶⁷ Tamtéž.

3. Závěr

V předcházejících kapitolách jsem se pokusil analyzovat přípravu, průběh a propagaci prvního politického procesu proti katolické církvi z pohledu jednoho z odsouzených, novoříšského opata Augustina Machalky. Počátky zájmu komunistů o jeho osobu spadají do období těsně po druhé světové válce, kdy se část novoříšských premonstrátů přesunula do kláštera v Teplé, kterému hrozila konfiskace a o jehož zabavení na základě retribučních dekretů usilovala hlavně KSČ. Ačkoliv A. Machalka nejednal o vydání kláštera přímo osobně s komunistickými politiky, což dělal Heřman Josef Tyl jako převor s právy opata pro klášter Teplá, stalo se, že se o jeho osobu začínali zajímat komunisté, neboť to byl on, kdo uskutečnil přesun části svých duchovních do tepelského kláštera. Dalším podnětem pro zvýšený zájem komunistů o A. Machalku bylo vymyšlené udání, které jej obviňovalo z asociálnosti. Autorem pomluvy byl novoříšský premonstrát Gotfríd Kasan, který se tímto způsobem snažil ovlivnit volbu opata ve svůj prospěch a využít svých kontaktů mezi komunisty k diskreditaci A. Machalky. Jeho snahy však byly neúspěšné a novoříšským opatem se i přes jeho protesty stal právě A. Machalka. Třetím podnětem byly Machalkovy cesty za strahovským opatem Bohuslavem Jarolímekem a želivským opatem Bohumilem Vítem Tajovským. Právě to, že znal želivského opata, mu v očích StB velmi přitížilo, protože číhošťský farář Josef Toufar byl spolužákem B. Tajovského z gymnázia. Vyšetřovatelé StB pak na tomto základě učinili z A. Machalky spoluviníka celého číhošťského zázraku, ačkoliv v Číhošti nikdy nebyl a faráře J. Toufara neznal. Jako usvědčující „důkaz,“ že měl novoříšský opat vyrábět v Československu zázraky, použila StB jeho rozhovory s úřednicí Libuší Adlerovou, jež o sobě prohlašovala, že mluví s Pannou Marií. A. Machalka celkem oprávněně pochyboval o tom, že by L. Adlerová mluvila pravdu, ale na toto tvrzení nebrali vyšetřovatelé ohled. Svůj podíl na očerňování osoby A. Machalky měli i novoříšští komunisté, kteří mu dávali za vinu, že ve volbách roku 1948 více jak 10 % voličů nevolilo KSČ.

Podle představ komunistů měl řád premonstrátů připravovat ozbrojené povstání. Během přepadení kláštera v Nové Říši dne 3. února 1950 byly za tímto účelem propašovány do kláštera zbraně, které pak byly použity jako důkaz, že měl A. Machalka připravovat puč proti lidově-demokratickému zřízení. Ve vyšetřovací vazbě byl novoříšský opat trýzněn hladem, nedostatkem spánku, chladem a neustálým vyhrožováním ze strany vyslychajících orgánů StB. Zřejmě proto, aby novoříšského opata snáze přiměli k podepsání doznání, zatkla StB i jeho provizora Ludolfa Stanislava Bartáka, aby vypovídal proti A. Machalkovi. Je těžké objasnit, proč se novoříšský provizor rozhodl podvolit vyšetřovatelům. Je možné, že

L. Bartákovi bylo skutečně vyhrožováno, že dostanou všichni trest smrti oběšením, pokud nebude vypovídat proti svému představenému. Je také pravděpodobné, že svou roli sehrál i strach a podmínky vyšetřovací vazby. Na začátku výslechu byl každý z vyšetřovaných požádán, aby napsal svůj krátký životopis. Ten pak posloužil vyšetřovatelům jako podklad pro konstruování protistátní činnosti. Jelikož reálné důkazy o vině A. Machalky neexistovaly, spoléhala se StB na doznání obžalovaného, které bylo mnohdy jediným důkazem, nebo na „důkazy“ uměle vyrobené. Z životopisu A. Machalky vyšetřovatelé zjistili, že pobýval na generální kapitule premonstrátského řádu v Římě a že ho navštívil generální opat Hubertus Noots. Tyto dvě v podstatě naprosto banální věci pak byly použity jako důkaz, že novoříšský opat prováděl na území Československé republiky špionáž. Údajná rozvratná činnost katolická církev měla být potvrzena znaleckými posudky. Jednalo se ovšem o podvod, protože znalci, kteří měli posudky vypracovat, byli předem instruováni, jakým způsobem má být posudek napsán. Po obsahové stránce byly finální verze posudků spíše marxistickoleninskou obžalobou, než vědeckou prací. Objektivnost však nehrála tak podstatnou roli, šlo hlavně o to, aby posudek potvrzoval obžalobu a aby byl vypracován osobami, které měly renomé v rámci akademické obce. Koordinační komise, která se podílela na konstruování procesu Machalka a spol., si pro zpracování posudku na mezinárodní postavení katolické církve vybrala profesora Antonína Hobzu, který tehdy patřil k největším znalcům mezinárodního práva. Nejvíce zarážející je fakt, že výše jmenovaný A. Hobza na tuto nabídku koordinační komise přistoupil, ačkoliv mu muselo být jasné, že se podílí na podvodu.

Samotný proces byl spíše „divadlem“ pro vybrané publikum, než skutečným soudním procesem. O vině obžalovaných bylo již předem rozhodnuto a vše, co od nich soud požadoval, bylo „převyprávění“ svého doznání sepsané ve vazbě. Mnozí se zdráhali a naopak chtěli svá obvinění vyvracet a vysvětlit, že se ničeho špatného nedopustili. Toto jim však státní prokurátoři nechtěli dovolit a často obžalovaným skákali do řeči, aby tím jejich výpověď znehodnotili. Všichni obžalovaní měli nárok na obhájce, které jim vybrala koordinační komise, ale obžalovaní mohli s nimi mluvit až teprve těsně před začátkem procesu. A. Machalka byl v tomto procesu obviněn z přípravy ozbrojeného povstání a z ukrývání klášterních cenností. Údajně se měl podílet i na číhošťském zázraku a měl podryvat lidově-demokratický režim tím, že nepodpořil vládní Katolickou akci. Špionáž ve prospěch Vatikánu měl novoříšský opat provádět za pomoci automobilu, který mu při své návštěvě daroval generální opat řádu H. Noots. Státní prokurátoři opakovaně připomínali, že A. Machalka se měl údajně zavázat, že za poskytnutý automobil odslouží 2000 mší. Dále tu byla záležitost tepelského kláštera. Státní soud novoříšskému opatovi vyčetl, že svým

rozhodnutím poslat do Teplé část svých duchovních znemožnil trestní stíhání tamních premonstrátů pro zločin kolaborace s nacisty. Samotný způsob argumentace státních prokurátorů spíše navozuje dojem moralizování na marxisticko-leninský způsob, než zjišťování trestné činnosti. Státní soud v Praze odsoudil A. Machalku k trestu 25 let těžkého žaláře. Poměrně sporné však je, proč byl proces pojmenovaný právě po novoříšském opatovi. Domnívám se, že to mohlo být proto, že byl opatem v obci, která se jmenuje Nová Říše a z hlediska propagandy by to alespoň formálně symbolizovalo tezi komunistů, že Vatikán byl za druhé světové války spojencem nacistického Německa.

Samotný proces byl komentován v rozhlase a v novinách. Obě tato média byla plně v rukou KSČ, a proto pouze nekriticky kopírovala obvinění, která zazněla u soudu. *Rudé právo* psalo o novoříšském opatovi dne 1. dubna 1950. Jedná se v podstatě o nejobsáhlejší dochovaný článek, který je věnován osobě A. Machalky. Poté už se jeho jméno v článcích téměř nevyskytuje, naopak byl téměř v každém čísle napadán slovenský redemptorista Ján Ivan Mastiliak. Ten byl dokonce v tisku líčen jako prototyp vatikánského špiona. Důvod, proč byl takto demonizován právě J. I. Mastiliak, je poměrně prostý. Za války studoval v Římě na Východním ústavu a za Slovenského národního povstání pomáhal jako překladatel vojákům Rudé armády. StB však tuto jeho činnost klasifikovala jako špionáž a pokus o sabotování celého povstání. Jeho studium na Východním ústavu bylo interpretováno jako výcvikové centrum špiónů. Nakonec to byl právě slovenský redemptorista, kdo dostal nejtvrďší trest, tj. doživotí. U osoby A. Machalky si státní prokurátoři stěžovali na fakt, že byl vězněn v nacistických koncentračních táborech a že tato skutečnost byla zmíněna u soudu a následně publikována i v tisku. Z hlediska propagandy to podle nich působilo rušivě. I pro komunisty nebylo úplně jednoduché udělat z bývalého koncentračníka ochránce údajných tepelských kolaborantů a přesvědčit obyvatelstvo, že A. Machalka chtěl svrhnout lidově-demokratický režim. Svou roli nejspíš sehrálo i to, že StB o novoříšském opatovi vůbec nic nevěděla. Byla odkázána jen na zprávy církevního tajemníka z Dačic a jeho tvrzení, že klášter je sídlem reakce a že celou kanonii vede právě opat A. Machalka.

V rámci propagace procesu byla zorganizována v závodech i továrnách podpisová akce, která měla vyvolat dojem, že lid se plně staví za potrestání obviněných řeholníků. Státnímu soudu byly zasílány souhlasné telegramy a dopisy, kde lidé požadovali přísné potrestání všech obžalovaných. Leč někdy je obtížné zjistit, zda ten či onen dopis psala skutečně osoba, která se vydávala za pisatele/pisatelku. Někteří však měli odvalu a napsali dopis, že s procesem nesouhlasí a považují jej za uměle vykonstruovaný. Těmto dopisům

státní soud nevěnoval vůbec žádnou pozornost. Účelem procesu bylo přesvědčit veřejnost, že řeholní řády jsou ve skutečnosti sídla špionů a rozvratníků, a musí být proti nim zakročeno. Jinými slovy měl proces posloužit jako záminka pro již připravenou Akci K. Jakákoliv kritika procesu byla proto nepřípustná.

SEZNAM PRAMENŮ

Prameny nevydané

Archiv bezpečnostních složek Praha, fond Vyšetřovací spisy, *V 2844 MV*.

Archiv bezpečnostních složek Praha, fond Vyšetřovací spisy, *V 2172 OV*.

Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Kázání a promluvy*.

Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Rehabilitace Augustina Machalky*.

Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Korespondence*.

Archiv Kongregace milosrdných sester sv. Františka z Assisi v Opavě, *Katalog sester*, inv. č. 48.

Diecézní archiv Biskupství brněnského Brno – Rajhrad, fond E80, *Katalog biskupského alumnátu*.

Národní archiv Praha, fond Státní soud Praha, *Or I/VII 31/50*.

Národní archiv Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*.

Obecní úřad v Ústí, *Hlavní kniha*.

Rudé právo 1. 4.-4. 4. 1950, roč. 30-31, 78-81.

SOKA, fond Okresní Úřad Hranice, *Sčítací operát Ústí 1910*, inv. č. 2608, kart. 1613.

SOKA Přerov, fond Okresní Úřad Hranice, *Sčítací operáty Ústí 1921*, inv. č. 2702, kart. 1733.

SOkA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalog 1912/13*, inv. č. 23 – 24.

SOkA Přerov, fond Měšťanská škola chlapecká Hranice, *Třídní katalog 1916/17 – 1917/18*, inv. č. 20.

SOkA Přerov, fond Gymnázium Hranice, *Třídní katalogy 1915/19 – 1919/20*, inv. č. 46 a 47.

SOkA Přerov, fond Gymnázium Hranice, *Hlavní katalogy 1918 – 1920*, inv. č. 8 a 9.

SOkA Uherské Hradiště, fond Gymnázium Uherské Hradiště, *třídní katalog pro 1.-8. Třídu*, školní roky 1920 – 1921 a 1921 – 1922, nezpracováno.

Při psaní této práce byly použity rovněž zvukové a písemné záznamy rozhovorů vedených autorem této práce s pány Jaroslavem Dvořáčkem, Antonínem Havranem, Ludvíkem Kuchařem, Marianem Rudolfem Kosíkem a řeholními sestrami Cherubínou a Jitkou. Rozhovory byly vedeny dne 7. listopadu 2013 a písemné a zvukové záznamy jsou uloženy v Archivu autora.

Prameny vydané

BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel (eds.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951*, Praha – Brno 1994.

KUČERA, Jiří (ed.): *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*, Praha 2006.

MANDZÁK, Daniel Atanáz (ed.): *Dokumenty k procesu s Augustinom Machalkom*, Bratislava 2009.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007.

BINTEROVÁ, Zdena: *Zaniklé obce Doupovska od A až po Z*, Chomutov 2005.

BOYD, Douglas: *1000 let ruské rozpínavosti. Od počátků k Putinovi*, Frýdek-Místek 2015.

BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II/I. Řeholní kanovníci*, Praha 2003.

DOLEŽAL, Miloš: *Jako bychom dnes zemřít měli. Drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, Pelhřimov 2012.

DRECHSLER, Aleš a kol.: *Ústí. Historie a současnost*, Ústí 2006.

DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, Nová Říše 2007.

HORÁKOVÁ MAIXNEROVÁ, Šárka: *Hoří déšť, aneb, Zpráva o „Akci K“, noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy měl být internován Bůh*, Praha 2010.

CHENAUX, Philippe: *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917-1989). Od Lenina k Janu Pavlu II.*, Praha 2012.

JAKOVLEV, Alexandr: *Rusko plné křížů. Od vpádu do pádu bolševismu*, Brno 2008.

KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, Brno 1993.

KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001.

MANDZÁK, Daniel Atanáz: *„Agent a špion Vatikánu“ – redemptorista Ján Ivan Mastiliak – slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol.*, Bratislava 2008.

NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta: Svědek „T“*, Praha 2001.

NOVOTNÝ, Kamil: *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, Diplomová práce, Praha 2006.

PALÁN, Aleš – PAULAS, Jan: *Bohumil Vít Tajovský. Člověk musí hořeti*, Praha 2001.

PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno 2008.

PLEŠAKOV, Konstantin: *Stalinovy iluze. Prvních deset tragických dní druhé světové války na východní frontě*, Praha 2006.

RICCARDI, Andrea: *Století mučedníků*, Kostelní Vydří 2014.

SVOBODA, Bohumil – POLC, Jaroslav V.: *Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance*, Praha 2008.

ŠMÍD, Marek: *Apoštolský nuncius v Praze: významný faktor v Československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno 2015.

ŠMÍD, Marek: *Diplomatické styky Svatého stolce a nacistického Německa po nástupu Adolfa Hitlera k moci*, in: Alena Jaklová – Anja Edith Ference (edd.), *Deutsch ohne Grenzen*, Brno 2015.

ŠNAJDER, Bohuslav: *Proces proti dvanácti milionům*, Praha 1990.

ŠVANKMAJER, Milan a kol.: *Dějiny Ruska*, Praha 2012.

TYL, Heřman Josef: *Klášter Teplá*, Teplá 1947.

TYL, Heřman Josef: *Psancem*, Třebíč 1995.

VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2004.

VAŠKO, Václav: *Dům na skále 1-3*, Kostelní Vydří 2008.

VAŠKO, Václav: *Neumlčená I-II. Kronika katolické církve po druhé světové válce*, Praha 1990.

VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999.

VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc 2004.

SEZNAM PŘÍLOH

Obrazové přílohy

- Obraz č. 1: Pohled na komplex novoříšského kláštera
- Obraz č. 2: Augustin Machalka po zvolení opatem
- Obraz č. 3: Proces Machalka spol. Augustin Machalka jako první zleva
- Obraz č. 4: Augustin Machalka při výpovědi u soudu dne 31. března 1950
- Obraz č. 5: Radvanov
- Obraz č. 6: Zleva Augustin Machalka, Štěpán Trochta a Bohumil Vít Tajovský
- Obraz č. 7: Sjezd českých premonstrátů při příležitosti navrácení novoříšského kláštera církvi. Augustin Machalka jako třetí zleva
- Obraz č. 8: Augustin Machalka při bohoslužbě v 90. letech
- Obraz č. 9: Pohřeb Augustina Machalky
- Obraz č. 10: Řádová hrobka novoříšských premonstrátů

PŘÍLOHY

Obrazové přílohy

Obraz č. 1: Pohled na komplex novoříšského kláštera

Zdroj obrazu: DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, Nová Říše 2007, volně vložená příloha

Obraz č. 2: Augustin Machalka po zvolení opatem

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 3: Proces Machalka a spol. Augustin Machalka jako první zleva

Zdroj obrazu: VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, volně vložená příloha.

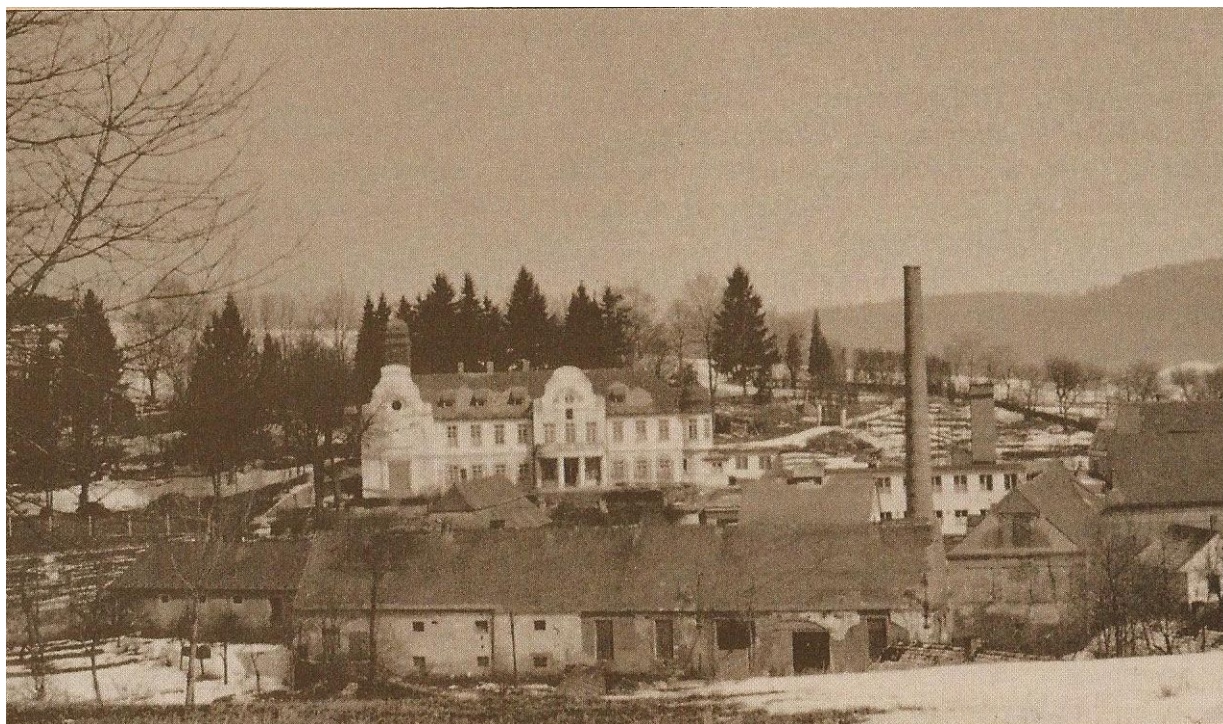
Obraz č. 4: Augustin Machalka při výpovědi u soudu dne 31. března 1950

Zdroj obrazu: BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 158.

Obraz č. 5: **Radvanov**

Zdroj obrazu: KUČERA, Jiří (ed.): *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*, s. 188.

Obraz č. 6: **Zleva Augustin Machalka, Štěpán Trochta a Bohumil Vít Tajovský**

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 7: Sjezd českých premonstrátů při příležitosti navrácení novoříšského kláštera církvi. Augustin Machalka jako třetí zleva

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 8: **Augustin Machalka při bohoslužbě v 90. letech.**

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 9: Pohřeb Augustina Machalky

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 10: Řádová hrobka novoříšských premonstrátů

Zdroj obrazu: Archiv autora (vyfotografováno dne 23. března 2014).

